

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
KÜRESEL ÇALIŞMALAR BİLİM DALI

ULUSLARARASI DENİZ HUKUKU BAĞLAMINDA
DOĞU AKDENİZ'DE BÖLGESEL VE KÜRESEL ENERJİ
POLİTİKALARININ TÜRKİYE VE KUZAY KIBRIS
TÜRK CUMHURİYETİ'NE YANSIMALARI

Ece Buket ARICIOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Demet Şefika MANGIR

Konya-2024

Bu çalışma, 05.06.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Küresel Çalışmalar Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

DOÇ. DR. DEMET ŞEFİKA MANGIR (Danışman Adı ve Soyadı)
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

DOÇ. DR. YİĞİT ANIL GÜZELİPEK (Üye Adı ve Soyadı)
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

DR. ÖĞR. ÜYESİ YASİN AVCI (Üye Adı ve Soyadı)
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

TEŐEKKÖR

Uluslararası Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz'de Bölgesel ve Küresel Enerji Politikalarının Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Yansımaları başlıklı bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı çerçevesinde hazırlanmış, 05.06.2024 tarihinde jüri üyeleri önünde savunularak başarılı bulunmuştur.

Tezin yazım aşamasında bilgisini ve tecrübelerini aktaran, süreç içerisinde desteğini daima hissettiğim danışmanın Doç. Dr. Demet Şefika Mangır başta olmak üzere manevi desteklerini her zaman hissettiğim aileme ve yapıcı eleştirileri ile yönlendirmelerde bulunarak destek sağlayan kıymetli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Haziran 2024

Ece Buket ARICIOğLU

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ve SİMGELER.....	v
SİMGELER.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu.....	3
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
Yöntem.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. Uluslararası Deniz Hukukunun Temel İlkeleri	5
1.1. Karasuları.....	5
1.2. Kıta Sahanlığı İlkesi	9
1.3. Münhasır Ekonomik Bölge.....	11
2. Jeopolitik Teoriler Bağlamında Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi	13
2.1. Doğu Akdeniz'in Tanımı	13
2.2. Doğu Akdeniz'in Jeostratejik Önemi	14
2.3. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi ve Jeopolitik Teoriler	16

Bölüm Değerlendirmesi	24
-----------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE BÖLGESEL VE KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI

1. Doğu Akdeniz'de Enerji Bağlamında Gelişmeler	27
1.1. Bölgenin Enerji Rezervlerinin Sunduğu Fırsatlar	28
1.2. Bölgeye Yönelik Riskler ve Tehditler	30
2. Enerji İşbirliği ve Projeler	31
2.1. TANAP	31
2.2. EastMed Projesi	33
2. Doğu Akdeniz'de Bölgesel ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları	35
2.1. Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güçlerin Enerji Politikaları	35
2.1.1. İsrail	35
2.1.2. Lübnan	35
2.1.3. Mısır	35
2.1.4. Suriye	39
2.1.5. Filistin	41
2.1.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan	42
2.1.7. Libya	45
2.1.8. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	47
2.2 Doğu Akdeniz'de Küresel Güçlerin Enerji Politikası	50
2.2.1. Avrupa Birliği	50
2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri	54
2.2.3. Rusya	58
2.2.4. Çin	60

Bölüm Değerlendirmesi.....	62
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DEKİ REKABETİN

TÜRKİYE VE KUZAY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NE YANSIMALARI

1. Bölgesel Devletler Arasında Yaşanan Gerilimlerin Doğu Akdeniz'e Etkileri ...	65
---	----

1.1. Suriye İç Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Etkisi	65
---	----

1.2. Kıbrıs Geriliminin Doğu Akdeniz'e Etkisi	67
---	----

1.3. Libya İç Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Etkisi	68
--	----

1.4. Arap-İsrail Sorunlarının Doğu Akdeniz'e Etkisi	69
---	----

2. Türkiye-KKTC'nin ve Yunanistan-GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yaklaşımları	71
---	----

2.1. Genel Hatlarıyla Kıbrıs Adası'nın Tanımı, Coğrafi Konumu, Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	71
---	----

2.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Rekabeti ve GKRY-KKTC Yansımaları	74
---	----

Bölüm Değerlendirmesi	78
-----------------------------	----

SONUÇ	81
--------------------	-----------

Haritalar ve Tablolar	83
------------------------------------	-----------

Şekil 1: Ulus devletlerin denizlerde belirleyebilecekleri yetki alanları	83
--	----

Şekil 2: Doğu Akdeniz haritası	83
--------------------------------------	----

Şekil 3: Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri	84
--	----

Şekil 4: 2017 Yılı İtibariyle Dünya Üzerindeki Mevcut Çatışma Alanları.....	84
Şekil 5: Doğu Akdeniz üzerindeki gaz sahaları	85
Şekil 6: İsrail ile Lübnan arasında anlaşmazlığa sebep olan tartışmalı bölge (İhtilafli Bölge).....	85
Şekil 7: Doğu Akdeniz havzasında yapılan doğal gaz keşifleri (2009-2019 yılları arası, Milyar Metreküp cinsinden)	86
Şekil 8: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Enerji Firmalarına Ruhsat Vermiş Olduğu 13 Parsel ve Türkiye ile Uyuşmazlık Alanları	86
Şekil 9: Afrodit'in Konumu	87
Şekil 10: Deniz Anlaşmaları Sınırları	87
Şekil 11: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti) coğrafi konumu	88
KAYNAKÇA.....	89

KISALTMALAR ve SİMGELER

vd.: ve diğerleri

vs.: vesaire

vb.: ve benzeri

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BMDHS: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

LNG: Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış doğalgaz)

UMH: Ulusal Mutabakat Hükümeti

BM: Birleşmiş Milletler

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

USGS: United States Geological Survey (Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu)

SİMGELER

': Dakika

°: Derece

ÖZET

Doğu Akdeniz, yeryüzünün en değerli ticaret yolları üzerinde bulunması, kıtalar arası bir koridor işlevi görmesi ve tarihi boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olmasından dolayı jeopolitik ve jeostratejik öneme sahiptir. Doğu Akdeniz, Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi'nde bahsedilen ve teorinin ana düşüncesi olan "Denizlere hakim olan dünyaya hakim olur" sözünün bir çıktısı niteliğindedir. Yine Doğu Akdeniz, Halford John Mackinder'ın "Kara Hakimiyet Teorisi"nde, Nicholas John Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde ve Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası Teorisi"nde önemli bir havza olarak kabul edilmektedir. Doğu Akdeniz'in bu jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanında, son dönemlerde havza üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde keşfedilen enerji kaynakları, havzanın önemine yeni bir boyut getirmiş ve uluslararası arenada bulunan aktörlerin, havza üzerinde yeni stratejik hamleler geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları pek çok alanda avantaj sağlasa da uluslararası ortamda çıkar çatışmalarını ve krizleri de beraberinde getirmiştir. Bölge ülkelerinin uluslararası hukuk kurallarını ihlal ederek, çıkarları doğrultusunda belirlemiş oldukları egemenlik yetki alanları, çıkar çatışmalarını beraberinde getirirken bölge ülkeleri ile çeşitli anlaşmalar imzalayan küresel güçler ise Doğu Akdeniz'de yaşanan süreci daha komplike bir hale büründürmüştür. Bu tez, yüzyıllardır jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olan Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarıyla birlikte bölgesel ve Küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarının Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yansımalarını konu almaktadır. Doğu Akdeniz'de değişen dengeler, uluslararası deniz hukuku bağlamında ele alınmış olup, bölgesel ve küresel güçlerin enerji politikalarının Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yansımaları incelenmiştir. Çalışmanın sonunda Doğu Akdeniz'de küresel ve bölgesel güçlerin yapmış olduğu her bir stratejinin Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ilintili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji, Küresel Güçler, Bölgesel Güçler, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

The Eastern Mediterranean has geopolitical and geostrategic importance due to its location on the most valuable traderoutes of the world, its function as an intercontinental corridor, and the fact that it has hosted many civilizations through out its history. The Eastern Mediterranean is an out growth of Alfred Thayer Mahan's Theory of Maritime Dominance, which states that "He who dominates the seas dominates the world". The Eastern Mediterranean is also recognized as an important basin in Halford John Mackinder's "Land Dominance Theory", Nicholas John Spykman's "RimBelt Theory" and Zbigniew Brzezinski's "Grand Chessboard Theory". In addition to this geopolitical and geostrategic importance of the Eastern Mediterranean, the energy resources discovered as a result of recent studies in the basin have brought a new dimension to the importance of the basin and necessitated the actors in the international arena to develop new strategic moves in the basin. Although the energy resources discovered in the Eastern Mediterranean provide advantages in many areas, they have also brought conflicts of interest and crises in the international arena. While the sovereign jurisdictions determined by the countries in the region in line with their interests in violation of the rules of international law have brought conflicts of interest, the global powers that have signed various agreements with the countries in the region have made the process in the Eastern Mediterranean more complicated. This thesis deals with the hydrocarbon resources discovered in the Eastern Mediterranean, which has geopolitical and geostrategic importance for centuries, and the reflections of the energy policies of regional and global powers in the Eastern Mediterranean on Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus. The changing balances in the Eastern Mediterranean are discussed in the context of international maritime law, and the reflections of the energy policies of regional and global powers on Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus are analyzed. At the end of the study, it is concluded that each strategy of global and regional powers in the Eastern Mediterranean is related to Turkey and the Turkish Republic of Northern Cyprus.

Keywords: Eastern Mediterranean, Energy, Global Powers, Regional Powers, International Law

GİRİŞ

Yüzyıllardır çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz, coğrafi konumu sayesinde kıtalar arası koridor görevini üstlenmektedir. Doğu Akdeniz'in batısında Cebelitarık Boğazı, kuzeyinde İstanbul ve Çanakkale ile Türk Boğazları, güneyinde ise Süveyş Kanalı'nın bulunması, havzayı değerli kılmaktadır. Havzanın sahip olduğu coğrafi konum, Doğu Akdeniz'in tarihi boyunca çeşitli medeniyetleri ağırlamasına neden olmuştur. Bu durum havza üzerinde sosyo-kültürel çeşitliliğin sağlanmasında etkili olmuş olsa da Doğu Akdeniz'e asıl önem atfeden konu, yeryüzündeki en değerli ticaret yolları üzerinde bulunuyor olması ve yakın tarihte yapılan araştırmalar neticesinde keşfedilen enerji kaynaklarıdır. Deniz ticaretinin sağlandığı en değerli bölgelerden biri olarak kabul edilen Doğu Akdeniz, yeryüzünün doğusu ile batısı arasında bir köprü görevi üstlendiği için uluslararası arenadaki değeri her geçen gün artmaktadır.

Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Orta Asya petrollerinin Avrupa'ya transferinde kilit öneme sahiptir. Ayrıca havza, Ortadoğu'da barış ve istikrarın korunması hususunda bir üs olarak kabul edilmektedir. Tüm bunlar uluslararası ortamda devletlerin Doğu Akdeniz'i, güç mücadelesinin yeni arenası olarak görmesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi, Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi"nde, Mackinder'ın "Kara Hakimiyet Teorisi"nde, Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde ve Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası Teorisi"nde doğrudan veya dolaylı olarak açıklanmıştır. Yakın tarihte havza üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde keşfedilen zengin enerji kaynakları, Doğu Akdeniz'in jeostratejik ve jeopolitik önemine yeni bir boyut kazandırmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri, havzaya pek çok avantaj sağlamış olsa da birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Keşfedilen rezervler sayesinde başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası ortamda bulunan aktörler için Doğu Akdeniz, artık güç mücadelelerinin daha sert yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Bu bağlamda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi başta olmak üzere bölge ülkelerinin yapmış oldukları egemenlik yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair anlaşmalar ve tek taraflı olarak ilan edilen deniz yetki alanları, uluslararası hukuk kurallarının hiçe sayılmasına ve bölgede yetki alanı

uyuşmazlıklarının çıkmasına neden olmuştur. Tüm bunlar devletlerin Doğu Akdeniz'deki hamlelerini yeni formlara dönüştürerek sunmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanları üzerinde hak iddia ederek, bu alanların Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne ait olduğunu savunması ve bu alanlar üzerinden ihaleye çıkarak, sahada keşfedilen hidrokarbon rezervlerinden tek başına yararlanmayı amaçlaması, devletler arasında yaşanan gerginliğin her geçen gün artmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Doğu Akdeniz'in geçmişten günümüze dek atfettiği jeostratejik ve jeopolitik önem çerçevesinde, yakın tarihte bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının Doğu Akdeniz jeopolitikasındaki etkisinin küresel ve bölgesel güçlerin stratejileri üzerinden incelenmesidir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'de enerji alanında yaşanan gelişmelerle birlikte bölgesel ve küresel güçlerin enerji politikalarının Türkiye ve KKTC'ye olan yansımaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için Doğu Akdeniz'in yüzyıllardır sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önemden başlayarak, keşfedilen enerji rezervleri sonrası devletlerin değişen enerji politikaları eşliğinde, Doğu Akdeniz'de atfedilen yeni jeopolitik konum, süreç içerisinde ele alınmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları, başta bölgesel güçler olmak üzere küresel güçlerin de ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum uluslararası arenadaki her bir aktörün yeni bir Doğu Akdeniz stratejisi ile bölgedeki varlığını koruma ve genişleme amacı taşımasına neden olmuştur. Aktörlerin Doğu Akdeniz siyasetlerinde başvurdukları stratejik hamlelerin, aktörler arasında çıkar çatışmasına sebep olmasından dolayı yaşadıkları anlaşmazlıklar ise bölge aktörlerinden Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni etkilemektedir.

Bu çalışmada bölgesel jeopolitik ve enerji politikaları üzerine yapılan önceki çalışmalar derinlemesine incelenmiş, küresel ve bölgesel güçlerin Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları üzerine yazılan tezler, makaleler araştırılmış ve incelenmiştir. Literatür taramada, çevrim içi kaynaklar, akademik dergiler, analitik bir çerçevede içerik analizleriyle derlenmiş bölgesel raporlar, kitaplar gibi birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Doğu Akdeniz, coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca devletlerin cazibe merkezi olarak görülmüştür. Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi", Mackinder'ın "Kara Hakimiyet Teorisi", Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi" ve Brzezinski'nin "Büyük Satranç Teorisi"nde doğrudan veya dolaylı yoldan Doğu Akdeniz'in önemi belirtilmiştir. Yakın tarihte Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları, havzanın uluslararası arenadaki önemine yeni bir boyut getirmiştir. Bu bağlamda havza üzerinde keşfedilen enerji kaynakları, devletlerin ekonomik alanda güç kazanmasını olanaklı hale getirmektedir. Ancak keşfedilen enerji kaynakları, uluslararası aktörlere pek çok avantaj sağlamanın yanında bazı dezavantajları da beraberinde getirmiştir. Keşfedilen rezervler, uluslararası aktörlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmesine neden olmuş, bu durumda havza üzerindeki menfaat çatışmalarını arttırmıştır. Havzanın jeopolitik önemi sebebiyle bu sorun, yalnızca bölgesel güçlerin meselesi olmakla kalmamış küresel güçlerin de meselesi haline gelmiştir. Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında meydana gelen gelişmeler, bölgesel ve küresel güçlerin yeni bir Doğu Akdeniz siyaseti benimsemesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve teorik çerçevede deniz hukukunun ilkeleri ve jeopolitik teoriler bağlamında Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik önemi açıklanacaktır. İkinci bölümde Doğu Akdeniz'deki enerji bağlamında yaşanan gelişmeler, bölgesel ve küresel güçlerin stratejileri üzerinde incelenecektir. Üçüncü bölümde ise bölgesel aktörler arasında yaşanan anlaşmazlıkların Doğu Akdeniz'e etkileri anlatılırken bahse konu rekabetin Türkiye ve KKTC'ye yansımaları incelenecektir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Doğu Akdeniz'in tarih boyunca sahip olduğu jeostratejik ve jeopolitik önem, bölgede enerji rezervlerinin keşfedilmesi ile yeni bir boyuta ulaşmıştır. Bu yeni boyutu ile Doğu Akdeniz, bölge ülkelerinin güçlerini maksimize etmek adına yarış içerisinde olduğu bir arenayı temsil eder hale gelmiştir. Ancak bu arenada bölgesel güçlerin haricinde küresel güçlerin de yer alması, Doğu Akdeniz'deki karışıklığın çözümünü

daha komplike bir hale getirmiştir. Doğu Akdeniz'de tek taraflı egemenlik yetki alanlarının ilanı ve aktörler arası yapılan anlaşmalar, bölgede yaşanan gerilimlerin temel sebebini oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri sayesinde yaşanan bu gelişmeler, Doğu Akdeniz'in her geçen gün artan jeopolitik öneminin getirmiş olduğu birtakım problemlerdir. Bu çalışma, Doğu Akdeniz'in var olan jeopolitik öneminin yanında keşfedilen enerji rezervlerinin bölge jeopolitikasına etkisini ve bu bağlamda bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarının incelenmesini amaçlamaktadır. Yine çalışma, enerji rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte Doğu Akdeniz'de değişen dengelerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye'ye yansımalarını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerjinin, Doğu Akdeniz jeopolitikasına etkilerini ve Doğu Akdeniz jeopolitikasında enerjinin yerinin açıklanması bakımından önem arz etmektedir. Yine çalışma, Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmelere istinaden bölgesel ve küresel güçlerin yenilenen enerji politikasının içeriklerini anlamak ve bu politikaların bölge aktörlerinden olan Türkiye ve KKTC'ye yansımalarını anlamak açısından önemlidir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, "Keşfedilen enerjinin Doğu Akdeniz jeopolitikasına etkileri nelerdir?" ve "Doğu Akdeniz'deki mevcut rekabette aktörlerin enerji politikaları nelerdir?" " Bölgesel ve Küresel aktörlerin değişen ve dönüşen Doğu Akdeniz politikasının KKTC ve Türkiye'ye yansımaları nelerdir?" soruları üzerinde şekillenmiştir. Çalışmanın sonucunda Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin bölgeye atfettiği yeni jeopolitik önem ve bu önemin beraberinde getirmiş olduğu yeni stratejilerin KKTC ve Türkiye'ye yansımaları açıklanacaktır.

Yöntem

Bu alanda yazılıp yayınlanmış olan akademik dergi, kitap, tez, içerik analizleri ile derlenmiş bölgesel raporlar ve makaleler gibi kaynakların taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucunda elde edilen veriler, ayrıntılı şekilde incelenmiş ve kategorize edilmiştir. Değerlendirme sürecinde ise genel kabul gören sonuçlara yer verilirken, analizler yeni fikirlerin geliştirilmesi üzerine yoğunlaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. Uluslararası Deniz Hukukunun Temel İlkeleri

1.1. Karasuları

Uluslararası hukuka göre bir ulus devletin coğrafyası hava, kara ve deniz olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu sebeple bir devletin sahip olduğu egemenlik hakları, bulunduğu coğrafyanın kara parçası ile sınırlandırılmamalıdır. Devletin kıyı şeridinin denizle birleştiği alandan açık denizlere kadar olan uzantısının başlangıcı, karasuları olarak tanımlanmaktadır. Kavram, 1609 senesinde uluslararası hukukun kurucularından Grotius'un kaleme aldığı "Mare Liberium (Denizlerin Serbestliği)" ve ardından 1635 senesinde John Selden'in yazmış olduğu "Mare Clausum (Kapalı Deniz)" isimli eserlerle tanımsal olarak şekillenmeye başlamıştır (Kozanhan, 2019: 7).

Ulus devletlerin karasuları, uluslararası hukuk bağlamında devletin deniz ülkesini oluşturmaktadır ve devlete bu alanda tam egemenlik yetkisi vermektedir ancak devletlerin karasularının genişliğinin net şekilde bilinmemesi, zaman içerisinde bir sorun haline gelmiştir. Sorunun giderilmesi adına yapılan ilk çalışma ise 1958 yılında Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Cenevre'de yapılan Deniz Hukuku Konferansı'nda ülkelerin karasularının mesafesinin kaç mil olması gerektiğine dair her devlet görüşlerini belirtmiş olsa da devletlerin çıkar uyumsuzlukları sebebiyle ortak bir görüş birliğine varılmamıştır. Yine de aynı konferansta "Karasuları ve Bitişik Bölge" sözleşmesinde bitişik bölgenin, karasularının esas alındığı hattan itibaren 12 mili aşamayacağı şeklinde bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme, karasularının mesafesinin bitişik bölgenin üst sınırından daha fazlasının olamayacağını bir göstergesi niteliğindedir. Konferans her ne kadar toplanma amacına ulaşamamış olsa da konferansta yapılan düzenleme, karasularının mesafesinin belirlenmesine ışık tutmuştur. 1958'de yapılan konferansın amacına ulaşamaması, 1960'ta konferansın yeniden yapılmasına neden olmuştur. İkinci Deniz Hukuku Konferansı'nda karasularının mesafesi ile ilgili görüş birliğine varılmaya çalışılsa da Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak görüşü olan 6 mil karasuları ve 6 mil balıkçılık

bölgesi olmak üzere karasularının mesafesinin 12 mil olması önerisi, yalnızca 1 oy farkla reddedilmiş ve konferans yine amacına ulaşamamıştır. Konu, Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı gerçekleştirilirken Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (BMDHS) yer alan hüküm ile nihai sonuca ulaşmıştır. BMDHS'nin "Karasuları Genişliği" başlıklı 3. Maddede aynen "Her devlet, karasularının genişliğini işbu sözleşmeye uygun olarak belirlenen esas çizgilerden başlayarak, 12 deniz milini geçmeyecek bir sınıra kadar saptamak hakkına sahiptir" ibaresi yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan bu hüküm, ulus devletlere sınırları dâhilinde en fazla 12 mil mesafesinde karasularının genişliğini belirleyebilecek imkânı tanımış olsa da ulus devletlerin kıyı şeritlerinin birbirine yakın olması durumunda mutlak bir 12 mil hakkından söz edilemez. Türkiye'nin sınırları doğrultusunda Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil olan karasuları genişliğinin Ege'de 6 mil olması konuya emsal niteliğindedir (Kaya, 2017: 66-69).

Karasuları, devletlere birtakım yetki ve hakları sunmuş olsa da bazı sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Örneğin; balıkçılık faaliyetlerinin ve deniz ulaşımının süreklilik arz eden ve tehlikeden uzak bir şekilde devam ettirilmesi karasularının belirlenmesi ile devletin sorumluluğu haline gelmiştir. Karasularının ulus devletlere getirmiş olduğu yetki ve sorumluluklar, karasularının sınırlandırılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda karasuları iç sınır, yan sınır ve dış sınır olarak üç kısımda incelenmektedir.

Karasularının iç sınırı, iki farklı şekilde belirlenmektedir. Birinci yöntem, normal esas hatlar yöntemi olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemle göre girintili çıkıntılı olmayan kıyı şeridi boyunca suların en çok çekildiği hat, karasularının iç sınırı olarak baz alınmaktadır. Diğer yöntem ise düz esas çizgi yöntemidir. Düz esas çizgi yöntemine göre kıyı şeridinin girintili çıkıntılı olduğu noktalarda ya da kıyıya yakın adaların olduğu noktalarda, hatta esas olabilecek yerlerin birbirine bağlanmasıyla karasularının iç sınırları belirlenmektedir. Limanlar, nehir ağızları, kıyıya yakın takımadalar, körfezler ve girintili çıkıntılı kayalar, düz esas çizgi yöntemi baz alınarak karasularının iç sınırının belirlenmesine olanak sağlayan örneklerden birkaçını oluşturmaktadır (Kaya, 2017: 69-70).

Karasularının dış sınırı ile ilgili Cenevre Karasuları Sözleşmesi'nin 6. maddesi ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Madde 4'te yer almakta olan ortak hüküm şu şekildedir: "Karasularının dış sınırı, her noktası esas hattın en yakın noktasına, karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattır."

Karasularının yan sınırları belirlenirken devletlerin kıyılarının bitişik halde olması durumunda öncelikli olarak devletlerarasında daha önceden yapılmış olan bir anlaşmanın varlığına bakılmaktadır. Anlaşma olmaması halinde devletlere eşit mesafede karasularını belirleme hakkı verilmektedir (Kaya, 2017: 70-72).

Ulus devletlerin karasuları, devletin toprak bütünlüğü içerisinde yer almaktadır. Karasularının toprak bütünlüğü içinde yer alması, devletin karasularının genişliği kadar hava sahasına sahip olması anlamına gelmektedir. Yine bir ulus devletin sahip olduğu karasularında keşfedilen olası yer altı kaynakları da devletin himayesi altındadır. Ulus devletin sahip olduğu karasuları, devlete her ne kadar tam egemenlik yetkisi vermiş olsa yetkiye getirilmiş olan bazı sınırlamalar da mevcuttur. Bu sınırlama, literatürde zararsız geçiş hakkı olarak tanımlanmaktadır. Zararsız geçiş hakkı, bir devletin sahip olduğu karasularından, başka bir devletin gemisinin geçebilmesini olanaklı hale getirmektedir. Ancak zararsız geçiş hakkı, kendi içerisinde bazı sınırlamalara ve kurallara sahiptir. Örneğin; bir devletin karasularından geçiş yapmak isteyen başka bir devlete ait gemi, geçiş esnasında duraklama yapamaz, demir atamaz. Gemide meydana gelen olası bir arıza durumunda veyahut tehlike durumunda ise geminin duraklama yapması, herhangi bir kuralın çiğnenmesi anlamına gelmemektedir. Yine deniz trafiğinin oluşturmuş olduğu olumsuzluklar halinde gemi, bulunduğu karasularında duraklama ve demir atma hakkına sahiptir. Zararsızlık kavramı, 1930 yılında La Haye Konferansı'nda görüşülmüş olup, komisyon raporunda ise bir devletin karasularından geçiş yapan başka bir devletin gemisinin, karasularına sahip olan devlete karşı bazı yükümlülüklerinin olduğu belirtilmiştir. Buna göre bir devletin karasularından geçiş yapan gemi, karasularının sahibi olan devletin güvenliğine, kamu düzenine ve finansal çıkarlarına zarar veremez. Bu durumlardan herhangi birinin yaşanması halinde geçiş, zararlı geçiş olarak tanımlanacaktır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde denizaltının karasularından geçişi

yasaklamıştır. Ulus devletin karasularından geçiş sağlayan bir denizaltı, geçiş esnasında su yüzeyine çıkmak ve bayraklarını göstermek zorundadır. Yine devletin karasuları ile birlikte sahip olduğu hava sahasında da başka bir devletin hava aracının uçuşu yasaklanmıştır (Kaya, 2017: 72-75). Zararsız geçiş hakkında denizde kimyasal ve nükleer kirlilik oluşturmadağı sürece ticaret gemileri yararlanabilmektedir. Savaş gemilerinin zararsız geçiş hakkında yararlanıp yararlanmayacağı konusunda ise genel kabul gören bir karar mevcut değildir. Konu, 1958 tarihinde Cenevre Konferansı'nda görüşülmüş olup, savaş gemilerinin izne tabi tutulmakla birlikte bir devletin karasularından zararsız geçiş yapma hakkına sahip olması değerlendirilmiştir. Oy farkı ile reddedilen karar, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda yeniden gündeme getirilmiş ve taraflardan SSCB ve ABD başta olmak üzere katılımcı pek çok devlet, savaş gemilerinin herhangi bir izne tabi tutulmaksızın zararsız geçiş hakkına sahip olması gerektiğini ileri sürülmüştür.

Geçmiş dönemlerde teknolojinin günümüze kıyasla daha sığ durumda olması, bir devletin gemisinin başka bir devletin karasularına girmeden keşif yapması veya saldırıda bulunmasına engel teşkil etmekteydi ancak günümüzde gelişen teknoloji sayesinde bir gemi, devletin karasularına girmeden de bu hamleleri yapabilmektedir. Bu sebeple geçmişte gündem meselesi olan bu durum, günümüzde gündem olmaktan uzaktır (Kaya, 2017: 75-77).

Zararsız geçiş, uluslararası hukukun belirlemiş olduğu kurallar dâhilinde sürdürülmektedir. Uluslararası hukukun belirlemiş olduğu kuralları uygulamak ise sahildevletinin görev ve sorumluluğu altındadır. Örneğin; karasularından geçmekte olan bir savaş gemisi, sahildevletinin mevzuatına aykırı bir eylem oluşturuyorsa, sahildevletinin gemiyi uyarma sorumluluğunu yerine getirmesi gerekmektedir. Zira savaş gemisi, bağlı bulunduğu devletin münhasır egemenliğini temsil ediyor olmasından ötürü sahildevletinin savaş gemisini yargılama gibi bir yetkisi bulunmamaktadır. Yine sahildevletinin karasularından geçmekte olan savaş gemilerini deniz trafiği oluşmaması adına kendi belirttiği güzergâh üzerinden yönlendirmesini yapabilir ya da kendi toprak bütünlüğüne olası bir zararın gelebilmesi ihtimaline karşın zararsız geçişi erteleme hakkına sahiptir (Kaya, 2017: 77-80).

1.2. Kıta Sahanlığı İlkesi

Kıta sahanlığı kavramı ilk kez 1910 senesinde, Portekiz tarafından balıkçılıkla alakalı kullanılmıştır. Ancak kavram, zaman içerisinde su altında bulunan kara parçasında yeraltı kaynaklarının keşfi sayesinde önem kazanmıştır (Sancak, 2019: 20). Yine kıta sahanlığı ilk defa 1958 Cenevre Konferansı ile uluslararası hukukta yer alan bir kavram formuna dönüşmüştür. Cenevre Konferansı'nda alınan kararlar neticesinde kıta sahanlığının tanımı yapılırken derinlik kriteri esas alınmıştır. Ancak 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kıta sahanlığı kavramının tanımında esas ölçütü, mesafe oluşturmıştır (Ertuğrul, 2017: 57). Bu bağlamda kıta sahanlığı şu şekilde tanımlanabilmektedir; bir devletin karasularının ölçülmüş olduğu kıyı şeridinden 200 deniz mili mesafeye kadar ulaşabilen, kıta marjının 200 deniz mili mesafesinden daha fazla olduğu noktalarda ise kıta marjının uç noktasına kadar devam eden deniz bölgesidir. Kıta sahanlığı, bir ulus devletin ilan etmesine gerek kalmaksızın, devlete en başından itibaren ve kendiliğinden verilen doğal haktır. Bununla birlikte kıta sahanlığı, 350 deniz miline kadar ulaşabilmektedir (Acer, 2021: 15). Yine ulus devletlerin sahip olduğu kıta sahanlığının dış sınır çizgisinin ötesi, devletin egemen haklarının bittiği bölge olarak tanımlanmakta olup dış sınırdan sonrası, uluslararası ortamın ortak kullanımına açık olan uluslararası deniz yatağı olarak tanımlanmaktadır (Ertuğrul, 2017: 58).

Kıta sahanlığı, coğrafi bağlamda ulus devletin sahip olduğu kara parçasının deniz altında da devam etmekte olan doğal parçasını temsil etmektedir. Deniz altında devam etmekte olan bu doğal parça üzerinde sahildar devletin toprak altında bulunan kısımda cansız varlıkların araştırılması ve işletilmesi yönünde sahip olduğu doğal hakları mevcuttur. Bu bağlamda devletler, kendi kıta sahanlığında deniz altı çalışmalar yaparken bu alanda keşfetmiş olduğu enerji rezervleri (doğalgaz, petrol vb.) ve madenleri işletme yetkisine sahiptirler.

Devletlerin kıta sahanlığının net şekilde belirlenmediği durumlarda uluslararası ortamda oluşabilecek sorunlar kaçınılmazdır. Bu sebeple devletlerin kıta sahanlığının net şekilde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Kıta sahanlığının sınırlandırılması noktasında kıyıdaş devletlerin yan sınır ve dış ön sınırın net şekilde belirlenmesi

gerekmektedir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi madde 83'te komşu ulus devletlerin sahillerinin karşılıklı veyahut bitişik olması durumunda, devletler arasında yapılan bir anlaşma neticesinde kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesi gerektiği bildirilmiştir. Devletler arasında yapılan bu anlaşma, uluslararası hukuk kuralları nezdinde ve hakça bir sonuca varma eylemi taşımalıdır. Bu noktada esas unsuru ise hakça sonuca varma eylemi oluşturmaktadır. Hakça sonuca verme eylemi, uluslararası hukuk nezdinde "hakça ilkeler" kavramının bir sonucu olarak görülmektedir. Hakça ilkeler, ampirik bilgiden uzak, bilimsel verilere dayalı ve somut kavramları ifade etmektedir. Hakça ilkeler ile yapılan bir anlaşma sonucunda oluşabilecek herhangi bir anlaşmazlıkta uluslararası mahkemeler, taraf devletlerin rızasının geçerli olmadığını kabul etmektedir.

Hakça ilkeler bu konuda uluslararası hukukta var olan "exaequo et buno"dan diğer bir deyişle hakkaniyet ve nisfet ilkesi ile çözüm yolundan ayrı bir konuma sahiptir. Uluslararası mahkemede yargılanmakta olan bir davada, hakkaniyet ve nisfet ilkesine bağlı olarak çözüm yolu aranırken, davaya konu ulus devletlerin rızası ve bazı hukuk dışı verilere istinaden karar verilmektedir. Ancak hakça ilkelere bağlı olarak yargılanmakta olan bir davada, coğrafi ögeler başta olmak üzere pek çok unsura dikkat edilerek karar alınmaktadır. Örneğin; uluslararası mahkemede görülen bir kıta sahanlığı davasında karar verilirken, deniz altında bulunan toprak parçasında petrol yataklarının veyahut madenlerin olup olmama durumu mahkeme kararını etkilemektedir. Mahkeme kararında bu durum, eşitliğin sağlanmadığı takdirde taraflardan birinin, diğeri üzerinde ekonomik bağlamda güçlü konumuna gelmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple mahkeme, uluslararası hukuk nezdinde hakça ilkelere bağlı olarak, devletler arası eşitliği sağlayan kararı vermektedir. Konuyla ilgili bir diğer örneği ise tarihsel haklar oluşturmaktadır. Uluslararası mahkemeye taşınan bir kıta sahanlığı davasında, taraf devletlerin anlaşmazlık konusu olan bölgede daha önce yapmış olduğu bir anlaşmanın varlığı kontrol edilmektedir. Daha önce bölge üzerinde taraf devletler arasında yapılmış olan bir anlaşma var ise anlaşmaya istinaden karar alınmakta ve tarafların mağduriyeti minimum seviyeye düşürülmesi sağlanmaktadır (Kürbüz, 2016: 51-54).

1.3. Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge, ulus devletin karasularının ölçümünün yapılmaya başlandığı esas hattan itibaren 200 deniz mili mesafesine kadar olan alanı kapsamaktadır. Münhasır ekonomik bölge (MEB), 200 deniz mili genişliğindeki bu alan içerisinde deniz yatağında, toprak altında ve su tabakasında sahildevlete bazı egemenlik ve ekonomik hakların verilmesine olanak sağlamaktadır (Sezerer, 2007: 19). Kavramın doğuşu 1945 senesine dayanmaktadır. 1945 yılında dönemin Amerika Birleşik Devletleri başkanı Truman'ın bildirisinde münhasır ekonomik bölge kavramının oluşması için ilk adım atılmıştır. Truman, bildirisinde Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz kaynakları üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturmasının gerekli olduğunu, bu bağlamda devletin yargılama yetkisine de sahip olduğunu vurgulamaktadır. Yine bildiride, devletin sahip olduğu bu yetkilerin, denizlerin serbestliği ilkesine olumsuz etki etmeyeceğinin de altını çizmektedir. Bildirinin yayınlanmasıyla birlikte ilk defa uluslararası ortamda bulunan bir aktör, karasularının dışında daha geniş bir bölgede hak ve yetki iddiasında bulunmuştur. Bu durum, münhasır ekonomik bölge kavramının ortaya çıkması ve gelişmesi üzerinde etkili bir adım olarak kabul edilmektedir (Arıdemir, 2018: 790).

Truman'ın bildirisinin ardından süregelen zaman içerisinde, ulus devletlerin münhasır hak talepleri üzerinde ilerleme kaydedilmiştir. Bildiri ile beraber devletlerin deniz tabanı ve toprak altı gibi noktalardaki hak talepleri, yerini devletlerin sahip olduğu karasularının ötesindeki açık denizin yüzeyi ile denizin tabanı arasında bulunan su tabakası içerisindeki kaynakları da dahil edilmeye başlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından pek çok Latin Amerika ülkesi egemenlik alanını genişletmek, daha iyi bir ekonomiye sahip olmak ve uluslararası ortamda güç kazanmak gibi emelleri doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin yayınlamış olduğu bildiriye istinaden, denizdeki yetki alanlarını tek taraflı yada çok taraflı bildiriler yayınlamaya 200 deniz miline çıkartmışlardır. Öncelikle Peru ve Şili gibi Latin Amerika ülkeleri, 1947 senesinde kıyıların ilerisindeki 200 deniz mili mesafesindeki alanı, kendi mutlak egemenlik alanları olarak ilan etmişlerdir. 1949'da ise bazı Arap ülkeleri, Şili ve Peru'ya benzer şekilde egemenlik alanlarını ilan

etmişlerdir. 1948'de Kosta Rika, 1950 senesinde El Salvador, 1951'de ise Honduras gibi kıta sahanlığı bölgesine sahip olmayan ve/veya denizlerden yeterince kar sağlayamayan ülkeler de deniz mili sınırını 200 olarak belirlemişlerdir (Arıdemir, 2018: 790).

Uluslararası ortamda ilan edilen tek taraflı bildirilerin haricinde bazı devletler, çok taraflı bildiri de yayınlamıştır. Bazı ulus devletlerin tek taraflı bildirilerin aksine çok taraflı bildiri yayınlamasındaki asıl amaç; uluslararası ortamda bulunan diğer aktörlerin tepkisine maruz kalmamak ve yapılan bildiri sonucunda ulus devletin, komşu devletlerle bölgesel işbirliği yapabilmesini olanaklı hale getirmektir. Bu bağlamda Güney Amerika ve Latin Amerika devletleri 1952'de Santiago Bildirisi'ni, 1970 tarihinde Montevideo ve Lima Bildirisi'ni ve 1972 tarihinde Santa Domingo Bildirisi'ni ilan etmişlerdir.

Münhasır ekonomik bölge kavramı ilk kez 1971 tarihinde Afrika-Asya Hukuk Danışma Komitesi'nde görüşülmüş olup, bu görüşmede Kenya delegesi tarafından kavram ortaya atılmış ve bu süreçten sonra ulus devletler, münhasır ekonomik bölgenin tanımı ve hukuki statüsü ile ilgili tartışmaya başlamıştır. 1973'te Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın başlamasıyla birlikte ulus devletlerin sahip oldukları karasularının ilerisinde keşfedilen yada keşfedilmesi muhtemel doğal kaynaklar üzerinde ulus devletlerin hak ve yetkilerinin neler olabileceği ve bu alanın genişliğinin ne kadar olması gerektiği hususunda görüşülmüştür. Kavram, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın bir çıktısı niteliğinde olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'yle uluslararası hukukta yerini almıştır. Yine kavram, BMDHS'nin beşinci bölümünde düzenlenmiş ve 16 Kasım 1994 tarihinde gereken onayların alınmasının ardından yürürlüğe girmiştir (Arıdemir, 2018: 790-791).

2. Jeopolitik Teoriler Bağlamında Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

2.1. Doğu Akdeniz'in Tanımı

Akdeniz coğrafyası, tarihin en eski dönemlerinden günümüze dek insanoğlunun hayatında etkili olmuş önemli bir aktördür. Coğrafya kavramı, insanoğlu kavramıyla birleşerek gelişim ve dönüşüme neden olmaktadır. Bu yönüyle Akdeniz havzası, orta noktada bulunma sebebiyle süregelen ticareti sağlarken, öte yandan kültür taşımacılığı noktasında önemli bir alanı temsil etmektedir (M. Şahin, 2019: 3). Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleşim noktası olan Akdeniz havzası, tarih boyunca siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda dünya tarihine etkisini göstermiştir. Bu nedenden dolayıdır ki Akdeniz'e Latin dillerinde ve İngilizcede "karalar arasındaki" deniz (Mediterranean) adı ve bununla beraber pek çok isim verilmiştir. Türkler için "Akdeniz", Romalılar için "Bizim Deniz", Almanlar için "Orta Deniz", Yahudiler için "Büyükdeniz" ve daha geçmişe dönüldüğünde Antik Mısırlılar için "Büyük Yeşil" adı ile anılmıştır. Tarih boyunca insanoğlunun süregelen yaşantısı içerisinde gereksinimlerine göre isim değişikliğine uğramış olan Akdeniz, kimi zaman bir toplum için besin erişim noktası konumunda, kimi zaman ticaret hacmini artırma noktası ve kimi zaman da yerleşim alanı olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak havza, zaman içerisinde insanoğlunun daha fazlasına erişme isteği ile birlikte sınırlarını aşmaya başlamış ve karşı kıyıları birbirine bağlayan "karalar arasında bir deniz" halini almıştır (M. Şahin, 2019: 3-4).

Akdeniz coğrafi bağlamda iki ana bölüme sahiptir. Bu iki ana bölme, doğu ve batı havzası olarak anılmakla birlikte Akdeniz, Cebelitarık Boğazı'ndan Süveyş Kanalı'na ve Kızıldeniz'e doğru uzanan iki uç kısmı dar, ortası ise geniş bir denizdir (M. Şahin, 2019: 4). Uluslararası Hidrografi Bürosu tarafından yayınlanmış olan "Limits of Oceans and Seas" (Okyanus ve Denizlerin Sınırları) isimli eserde Doğu Akdeniz, Tunus'un kuzeydoğusunda bulunan Bon Burnu'ndan İtalya sınırlarında bulunan Sicilya Adası'nın batısında yer alan Lilibeo Burnu'na doğru çizilmiş olan hat ile Batı Akdeniz olarak nitelendirilen havzadan ayrılmaktadır. Bahsi geçen hat Sicilya'nın doğu ve güney kıyı şeridi boyunca devam etmekte ve Sicilya'nın kuzeydoğu uç noktasında bulunan Paloro Burnu'ndan, İtalya'nın güneybatı kıyı şeridinde bulunan

Paci Burnu'na ulaşmaktadır. Ege Denizi, Adriyatik Denizi, İyon Denizi gibi alt coğrafi kısımları kapsayan Doğu Akdeniz Havzası, Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'e, Çanakkale Boğazı ile de Marmara'ya bağlanmaktadır (International Hydrographic Organization, 1953: 15-18; Kum, 2020: 22). Yüzölçümü yaklaşık 136.800 mil² olan Doğu Akdeniz havzasında bölgeye kıyıdaş devletlerden Türkiye 569, Mısır 522, İsrail 128, Suriye 95 ve Lübnan 107 deniz mili¹ uzunluğunda kıyı şeridinde sahiptir (Keser & Ak, 2020: 15).

2.2. Doğu Akdeniz'in Jeostratejik Önemi

Yüzyıllardır pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Doğu Akdeniz, coğrafi konumu bakımından kıtalar arası bağlantı noktası görevini taşımaktadır. Yeryüzünün en değerli ticaret yolları üzerinde bulunan havza, Anadolu'nun güneye açılan, ekonomik ve siyasi kapısı olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz'in Batı kısmında Cebelitarık Boğazı'nın, kuzeyinde boğazların ve güney kısmında ise Süveyş Kanalı'nın bulunması havzaya önem atfetmektedir. Nitekim bahsi geçen geniş coğrafya üzerinde bulunan havza, denizler arası aktarım noktası olarak görülmesi sebebiyle, dünya deniz ticareti hakimiyetini de elinde bulundurmaktadır (Kedikli&Çalağan, 2017: 122). Doğu Akdeniz, Suriye ve Türkiye üzerinden Yakındoğu ve Mezopotamya'ya, Süveyş Kanalı aracılığıyla ise Basra Körfezi ve Arap Yarımadası'na ulaşmaktadır. Bu yönüyle havza, dünyanın doğusu ile batısı arasında bir köprü görevi görmekle birlikte doğu ile batıyı birleştiren en elverişli yol olarak da görülmektedir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletler ile Afrika, Güneydoğu Asya ve Avrupa ülkelerine yapılan deniz ticaretinin kesişim noktası olan havzanın önemi, Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Avrupa-Uzakdoğu hattı, Ümit Burnu'ndan geçen hatta istinaden 7000 deniz mili uzunluğunda kısalmasıyla daha da artmıştır (Yaycı, 2012: 4).

Doğu Akdeniz'e adalar nezdinde incelendiğinde ise Malta, Meis, Messina, Sicilya ve Kıbrıs, havzanın önemli adalarını oluşturmuş olsa da Doğu Akdeniz'in en değerli ve en stratejik noktasının Kıbrıs olduğunu belirtmek mümkündür. Kıbrıs, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Doğu Akdeniz'i ve Ortadoğu'yu kontrol

¹ Deniz mili (Nautical Mile): 1.852 metre.

edebilecek bir noktada bulunmaktadır. Bu yönüyle uluslararası arenada var olan devletlerin cazibe merkezi olarak görülen Kıbrıs, devletler nezdinde çıkar çatışmalarına da sahne olmaktadır. Afrika, Asya ve Avrupa olmak üzere üç kıtada etkin rol oynama arzusu içerisinde bulunan veyahut bahsi geçen kıtalarda başat güç olma amacı güden her devletin doğrudan yada dolaylı yönden yapacakları hamle Doğu Akdeniz üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz, yalnızca kıyıdaş devletlerin rekabet ortamı olmamakla birlikte küresel güçlerinde içerisinde bulunduğu bir alanı ifade etmektedir.

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ancak bölge üzerindeki emellerine sosyo-ekonomik, siyasi veyahut askeri bağlamda erişme imkanına sahip olmayan devletler, bu emellerini küresel güçlerin desteği ile sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim küresel güçlerin yapmış olduğu bu hamle, Doğu Akdeniz üzerinde aktif rol oynamalarına zemin sağlamakta olup, bahsi geçen üç kıtadaki emellerinin gerçekleşmesini olanaklı hale getirmekte ve havzaya kıyıdaş olan herhangi bir devletin gelişmesini engellemeye yönelik çalışmalar yapmasını mümkün kılmaktadır. Bu sayede her bir küresel güç, uluslararası arenada kendisine muhtemel rakip olma potansiyeli taşıyabilecek devletin veyahut devletlerin önüne geçmiş olacaktır.

Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemi tarihsel süreç bazında ele alındığında Osmanlı'nın Girit, Rodos ve Kıbrıs'ı elinde bulundurmaya çalışması, Rusya'nın tarihi boyunca sıcak denize inme ideasının Doğu Akdeniz nezdinde şekillenmesi, batılı güçlerin Rusya'nın bu ideasını gerçekleştirmesini engellemeye yönelik olarak yapmış olduğu hamleler, havzayı askeri bir mücadelenin yaşandığı ortama dönüştürmüş olsa da öneminin zaman içerisinde artmasına neden olmuştur. Süregelen zaman içerisinde havzanın günümüzdeki jeostratejik önemine değinildiğinde, İngiltere'nin adadan çekilmiş gibi görünmesine karşın Kıbrıs'ta askeri üsleri aracılığı ile bulunması ve Körfez Krizi ile birlikte adadaki varlığını mevcut üslerini kullanarak göstermesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin fiziki üslerinin bulunmasına istinaden (İncirlik/Adana, Gaeta/İtalya, Suda/Girit vb.) ek olarak uçak gemisini Akdeniz üzerinde dolaştırması, Rusya'nın ise hemen her dönemde emelleri ve çıkarları doğrultusunda Doğu Akdeniz üzerinde üs edinme çabaları, birer örnek niteliği taşımaktadır (Yaycı, 2012: 5-7).

Doğu Akdeniz coğrafyası,küresel ve bölgesel güçlerin güç elde etme, üstünlük sağlama emellerinin yanı sıra barış ortamının sağlanmasını ve barışın sürekliliğine katkı sağlanmasını olanaklı hale getirmektedir. Diğer yandan Akdeniz'de senede ortalama 220.000'den fazla geminin seyir halinde bulunması ve Akdeniz'in dünya denizlerinin yalnızca %1'ini kapsayan bir coğrafya olmasına karşılık, dünya üzerindeki deniz trafiğinin 1/3'ünün bu coğrafya üzerinden gerçekleşmesi, Doğu Akdeniz'in ulaştırma boyutu üzerindeki önemini gözler önüne sermektedir.

Doğu Akdeniz'de bulunduğu bildirilen petrol ve doğalgaz rezervleri, havzaya enerji bağlamında ekonomik bir önem atfetmektedir. 8 Nisan 2010 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmalar Merkezi (USGS-US Geological Survey) tarafından sunulan raporda Suriye, Lübnan, Kıbrıs ve İsrail arasında kalan alan olan Levant Havzası'nda tahmini olarak 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol varlığı belirtilmiştir. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin yapmış olduğu bu tahmin yeryüzünün en büyük doğalgaz yataklarının birinin Doğu Akdeniz coğrafyasında bulunduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmaların zaman içerisinde hızla artış göstermesi, arama çalışmalarının günümüzde devam etmesi, muhtemel yeni enerji sahalarının keşfi ile birlikte belirtilen rezerv oranlarının artacağı düşünüldüğünde Doğu Akdeniz'in, enerji nezdinde jeostratejik önemi de doğrusal bir orantı ile artmaya devam edecektir (Yaycı, 2012: 7-13).

2.3. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Önemi ve Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik kavramı, "geo" ve "politikos" kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur. Geo kelimesi "yer", "dünya" veya "arz" anlamı taşıırken, Türkçede siyaset anlamı taşıyan Politikos kelimesi, kent veya kent devleti manasını taşıyan Eski Yunancada polis sözcüğünden türetilmiştir. Basit anlamı ile kavram, "yer politikası" şeklinde çevrilebilmektedir (Hamzaogulları, 1996: 7). Tanımsal bağlamda kavram, uluslararası arenada varlığını sürdüren bir devletin, kendi toprakları içerisinde ve dış dünyaya karşı izlediği veya izleme amacı taşıdığı politikaların, siyasal yapılanma ve kararların belirleme amacını taşımaktır. Frederick Ratzel, "Political Geography" adlı eserinde jeopolitik kavramını ilk defa ortaya atmış ve literatürde ilk defa siyasal coğrafya terimini kullanmıştır. Kavram, her ne kadar Ratzel tarafından ilk defa

kullanılmış olsa da Ratzel'in öğrencisi olan Rudolf Kjellen tarafından literatüre kazandırılmıştır. Kjellen, Ratzel'in jeopolitik tanımını geliştirerek bilim dünyasına kazandırmıştır. Kavram üzerinde doktrinde tanım birliğine varılmamış olmasına karşın, konu üzerinde çalışma yapan bilim insanlarının yapmış olduğu çeşitli tanımlamaların üzerinde durulduğunda kavramın, devletlerin sahip olduğu coğrafi konumun ve koşulların devletlerin politikaları üzerindeki etkisini araştıran bir alt disiplin olduğunu söylemek mümkündür (Aşçı, 2020: 10-11).

Tarih boyunca jeopolitik öneme sahip olan Doğu Akdeniz'in rolü, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası ortamda hızla artmıştır. Havzada keşfedilen zengin yeraltı kaynakları, uluslararası aktörlerin coğrafyaya atfettiği değerin artmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları petrol bağlamında dünya rezervlerinin %47'sini oluşturmaktadır. Yine bu bölgede keşfedilen doğalgaz ise dünya rezervlerinin %43'ünü içermektedir. Bu yönüyle havza, bölge üzerinde çalışma yapan araştırmacıların bölgeyi "verimli hilal" olarak adlandırmasına neden olmuştur. Yüzyıllardır bölgesel ve küresel güçlerin cazibe merkezi ve rekabet ortamı olarak bilinen havza, Orta Asya ve Ortadoğu petrollerinin uluslararası ticaret transferi noktasında tampon bölge olarak görülmüştür. Bununla beraber 21. yüzyılın başında yapılan çalışmalar neticesinde keşfedilen hidrokarbon rezervleri, devletlerin Doğu Akdeniz'e enerji bağlamında yeni bir önem atfetmesine ve bölgenin uluslararası ortamdaki değerinin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2020: 30). Fernand Braudel'a göre Akdeniz'in jeopolitik önemini anlayabilmek için Akdeniz'i yalnızca deniz olarak görmemek gerekmektedir. Akdeniz, bir denizden fazlasıdır. Havza, birbiri ile bağlantılı kara ve deniz yollarını oluşturmaktadır. Bu nedenle Akdeniz, tarih boyunca hareketliliğin en fazla yaşandığı bölgelerden biri olarak bilinmektedir. Braudel'a göre Akdeniz jeopolitiğini kavrayabilmek için havzaya yalnızca güçlü devletler nezdinde bakılmaması gerekmektedir. Zira Akdeniz'deki tüccarların adalar arası yapmış olduğu ticaret, bölge halkının süregelen zaman içerisinde yapmış olduğu ticaretin beraberinde getirdiği kültürel öğeler, bölgenin yalnızca devletler açısından önemli olmadığını kanıtlar nitelik taşımaktadır (Braudel, 1990: 30-40).

Uluslararası politikayı etkileyen etmenlerin ne olduğunun bilinmesi amacıyla 19. yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli jeopolitik modeller ortaya konulmuştur. Jeopolitik modellerin neredeyse tamamında bir devletin dış politikadaki hamlelerini bulunduğu coğrafya üzerinden şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bölgenin enerji zenginliği, ticaret yolları üzerinde bulunması, üç kıtayı birleştiren özellik taşıması, Ortadoğu'da barış ve istikrarın korunması ve daha birçok konuda önem arz eden Doğu Akdeniz coğrafyası, jeopolitik teorilerin de odağı haline gelmiştir (Hadjipavlis, 2015: 45-49).

"Deniz Hakimiyet Teorisi" ilk kez Amerikan amiral Alfred Thayer Mahan tarafından öne sürülmüştür. 1890 tarihinde "The Influence of Sea Power Upon History" (Deniz Gücünün Tarihe Etkisi) adlı eserinde teorisinden bahseden Mahan'a göre, uluslararası arenadaki gücünü maksimize etmek isteyen bir aktörün önceliği denizlere hakim olmak olmalıdır. Mahan, uluslararası ticarete denizlerin önemini vurgularken diğer yandan yeryüzünde bulunan rezervlere ulaşılması ve aktarımı noktasında denizlerin kilit rol oynadığını savunmaktadır. Amiral Mahan, Çanakkale ve İstanbul Boğazları, Süveyş Kanalı, Panama Kanalı, Hürmüz Boğazı ve BabülMendep Boğazı gibi dünya ticaretinde kilit önem taşıyan noktalar üzerinde hakimiyet sağlayabilen bir devletin dünya egemenliğini elde edebileceğini iddia etmektedir. Bu açıdan üç kıtayı birbirine bağlayan, ticaret yolları üzerinde bulunan Doğu Akdeniz, kritik öneme sahiptir. Yazar, Deniz Hakimiyet Teorisi kapsamında devletlerin güçlü bir donanmaya sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Zira güçlü donanma sayesinde Doğu Akdeniz'de meydana gelen gelişmelerin yakından takip edilebileceği, bu sayede devletin havza üzerindeki nüfuzunu arttırabileceğini düşünmektedir (Gönül, 2019: 341).

Mahan'ın "Deniz Hakimiyet Teorisi" bir devletin yalnızca ekonomik bağlamda gücü elde etmesini kapsamamaktadır. Mahan teorisinde denizler üzerinde hakimiyet sağlamanın siyasi ve askeri bağlamda da devleti olumlu yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Yazar, dünya genelinde kara ordusunun gücünü ispat etmiş devletlerin dahi deniz üzerinden kuşatılması halinde risk altında olabileceğini öngörmektedir. Yazarın bu öngörüsü, donanmanın "Deniz Hakimiyet Teorisi" bağlamında önemini

vurgulamaktadır. Hakimiyet teorisi kapsamında bir diğer önem teşkil eden konu ise adalar meselesidir. Mahan'ın teorisine göre adalar, jeostratejik ve jeopolitik bağlamda büyük öneme sahiptir. Adanın coğrafi konumuna istinaden çevresindeki devletlere uzaklığı, izole konumunu belirtmektedir. Adaların izole konumunun yanı sıra çevresindeki karasularının adaya sağladığı ekonomik kazanç ve coğrafi konumu gereği deniz ticareti üzerindeki önemi, bir devletin adalar nezdinde dış politikasına yön vermesine olanak sağlamaktadır. Adaların deniz ticareti noktasında önem arz etmesi ve enerji kaynaklarının aktarımı noktasında aktif rol oynaması, uluslararası arenada devletlerin adalar üzerinde stratejik hamleler yapmasına sebep olmaktadır.

Adalar, ticaretin yanı sıra devletlerin askeri politikalarını da şekillendirmektedir. Devletlerin adalar üzerindeki askeri politikaları milletlerarası bir krizin yaşanmasına hatta krizin savaşa dönüşmesine sebep olabilecektir. Tüm bunlar denizlere hakim olmanın dünyaya hakim olmak anlamına geldiği Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisini, Doğu Akdeniz ve Doğu Akdeniz'deki adalar bağlamında haklı çıkartmaktadır (Ercan, Algür, 2021: 200).

"Kara Hakimiyet Teorisi" politikacı, akademisyen ve İngiliz coğrafyacı Halford John Mackinder tarafından oluşturulmuştur. Mackinder, uluslararası ortamda devletlerin güç kavramına bağlı olarak sınıflandırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu sınıflandırmaya istinaden devletler kara gücü (kara devletleri) ve deniz gücü (deniz devletleri) olmak üzere iki sınıfta incelenmelidir. Mackinder'a göre süregelen zaman içerisinde kimi zaman kara devletleri, kimi zaman deniz devletleri dünya hakimiyeti noktasında gücü elinde bulundurmuş olsa da değişen ve dönüşen dünya düzeninde başat güç olabilmenin temel şartı, kara devleti olmaktır. İngiliz coğrafyacıya göre kara devletinin en belirgin özelliği, nitelikli bir orduya sahip olunmasıdır. Nitelikli bir ordu sayesinde uluslararası ortamda başat güç olmanın mümkün olduğu düşüncesinde olan yazar, bu ordunun oluşum noktasının coğrafi bağlamda "merkez" noktasını teşkil etmesi gerektiğini belirtmiştir. Avrasya'nın iç bölgesini "merkez" olarak konumlandıran Mackinder, bu bölge için öncelikle "Tarihin Coğrafi Mihveri" anlamını taşıyan "Geographical Pivot of History" ifadesini, ardından "Kalpgah" (Heartland) ifadesini kullanmıştır (İşcan, 2004: 60).

İngiliz coğrafyacı, Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarının tamamını kapsayacak alanı "dünya adası" olarak tanımlamıştır. Dünya adası kavramını gücün mihenk taşı olarak kabul eden Mackinder'a göre bu bölge üzerinde yapılandırılan bir güç merkezi kıtalara yeterli düzeyde gücü ve kontrol kapasitesini sağlayacaktır. Yine Avrupa ve Asya kıtalarını bir bütünün temel parçaları olarak kabul eden yazar, bu iki kıtanın birleşim noktası olan "Avrasya"nın merkezini Kalpgah olarak nitelendirmiştir. Kalpgah (Heartland), Mackinder'ın "dünya adası" olarak nitelendirdiği kıtaların kontrolü noktasında kilit noktayı temsil etmektedir (İşcan, 2004: 60).

Mackinder'ın "Kara Hakimiyet Teorisi" her ne kadar uluslararası ortamda hegemon güç olabilmek adına kara gücünün birincil önem taşıdığını savunsa da yazar için Doğu Akdeniz, mihenk taşı niteliğindedir. Mackinder'a göre olası bir savaş durumunda Kalpgah'ı koruyabilmek adına Doğu Akdeniz, stratejik önem taşımaktadır. Zira Kalpgah'da güçlü bir ordunun bulunması dahi, deniz üzerinden gelebilecek güçlü bir donanma karşısında tehditlere açık hale gelebilmektedir. Bu sebeple Türk

Boğazlarından başlayarak Doğu Akdeniz havzası üzerinde kontrol sağlanmalıdır. Yapılan bu stratejik hamle, Heartland'ı koruyarak yazarın dünya adası olarak tanımladığı üç kıta üzerindeki hakimiyetine de gelebilecek olası zararı minimum seviyeye düşürecektir. Mackinder'ın teorisinde Doğu Akdeniz'in önemi, başka bir açıdan ticaret ile ilişkilendirilmiştir. İngiliz coğrafyacı, Süveyş Kanalı sayesinde deniz ticaretinin daha ekonomik ve daha kısa süreli olarak tamamlanmasını, devletlerin güç dengesi ile bağdaştırmaktadır. Bu bağlamda Kalpgah'a giden deniz ticaret yolunun Doğu Akdeniz üzerinden şekillenmesi, havzanın Kara Hakimiyet Teorisi kapsamında önemini gözler önüne sermektedir (Mackinder, 1942: 42-122).

"Kenar Kuşak Teorisi", Amerikan akademisyen Nicholas John Spykman tarafından ortaya atılmıştır. Spykman'ın çalışmalarının genelinde, bir ulus devletin dış politikalarının belirleyicisi olarak coğrafi konum görülmüştür. Yazar çalışmalarında Amerika'yı merkez noktası olarak konumlandırmış ve Amerika'nın bağlı bulunduğu coğrafya üzerinden Amerikan jeopolitiğinin temel yapıtaşlarını belirlemiştir. Bununla birlikte yazarın "Kenar Kuşak Teorisi" yada diğer bir deyişle "Rimland Teorisi"nde de

Amerikan dış politikasında olması gereken özellikler ve devletin kendi içerisinde güvenlik noktasında gerekli stratejilerini açıklamıştır (Spykman, 2020: 8).

Spykman bir devletin uluslararası ortamda hegemon güç olabilmesi için bazı şartlara sahip olması gerektiğini öne sürmüştür. Bu şartlardan ilki, devletin coğrafi konumu ile ilgilidir. Yazar, küreselleşen dünya düzeninde bir devletin karar alma mekanizmalarının zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğrayabileceğini ancak devletin coğrafi konumunun değişmez bir parça olarak süreklilik sağlayacağını belirtmektedir. Bu nedenle devlet nezdinde alınan ulusal veya uluslararası nitelikteki kararların,devletin bağlı bulunduğu coğrafya üzerinden şekillenmesi gerektiğini savunmaktadır. Spykman, devletin coğrafi konumunun yalnızca siyasi bağlamda ele alınmaması gerektiğini, coğrafyanın ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel bağlamda da önem arz ettiğini vurgulamıştır. Spykman'ın teorisinde bahsetmiş olduğu coğrafyanın önemini örneklendirecek olursak; öncelikle bir devletin coğrafi olarak geniş topraklara sahip olması, kendisinden daha küçük topraklara sahip devletlere göre, doğal kaynaklara ulaşım ve bu kaynakları elde etme konusunda ona üstünlük sağlamaktadır. Spykman'a göre coğrafi büyüklüğün avantajlarından bir diğeri de nüfus dinamiği ile ilgilidir. Yazara göre coğrafi olarak geniş topraklara sahip bir ulus devletin nüfusu da artmaya elverişli bir yapıdadır. Bu sayede kalabalık bir toplum, devletin ihtiyaç duyduğu pek çok konuda yeterliliğin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Tüm bu örnekler, Spykman'ın coğrafyaya atfettiği önem ile bağdaşmış olsa da yazara göre coğrafyanın önemi, ulus devletin yalnızca genişlik düzeyi ile ilişkilendirilmemelidir. Zira devletin sahip olduğu toprakların verimlilik düzeyi, tarımsal ürün yetiştirmeye elverişli ise devletin ticari bağlamda da gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininde Realist bakış açısına sahip olan yazara göre bir ulus devlet, uluslararası ortamda varlığını sürdürmek ve güç kazanmak için topraklarını daima genişletme gayesinde olmalıdır. Bu teoriye göre ulus devletlerin sınırları ne kadar geniş bir coğrafyaya yayılırsa, saldırı veya savunma düzeyi de sınırlarının genişliği ile doğru orantılı bir şekilde artacaktır. Yazar, uluslararası arenada bir dönem başat güç olan devletlerin, diğer devletlere kıyasla daha geniş bir coğrafyada hakimiyet sürdürdüklerini belirtmektedir. Geçmişte geniş coğrafyada

hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu da yazarın vermiş olduğu tarihi örneklerden birini oluşturmaktadır (Öztürk & İrfanoğlu, 2021: 19-22).

Çalışmada bahsedilen bilgiler doğrultusunda Spykman ve hemen her jeopolitikçi, uluslararası ortamda hegemon güç olabilmek için Avrasya'yı kontrol etmenin gerekliliği noktasında görüş birliğine varmıştır. Zira Avrasya, yeryüzünde kapladığı alan itibariyle en büyük toprak parçası olmasının yanı sıra nüfus olarak da en fazla nüfusu içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca coğrafi konumu sebebiyle doğal kaynaklara yakınlık noktasında ekonomik potansiyeli yüksek olan bir bölgedir. Tüm bu sebepler Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde Avrasya'yı mihenk taşı olarak kabul etmesine neden olmuştur (Öztürk & İrfanoğlu, 2021: 20). Yazarın "Kenar Kuşak Teorisi" tündengelim yöntemi ile incelendiğinde birinci adımı uluslararası ortamda hegemon güç olma, ikinci adımı Avrasya'ya hükmetme ve son adımın ise bölgeyi kontrol etmek için kenar kuşak devletlerine hükmetme olduğu görülmektedir (Arslan, 2022: 18).

Bu bağlamda Spykman, kenar kuşak ülkelerini İran, Irak, Türkiye, Pakistan, Afganistan, Çin, Hindistan ve Kore'nin oluşturduğunu belirtmektedir. Yazara göre bu ülkeler üzerinde kontrol mekanizmasına sahip herhangi bir ulus devlet, Avrasya'yı ve ardından dünyayı kontrol etme yetisine sahip olacaktır (Erenel, 2021: 4). Spykman'ın teorisinde Avrupa, Hindistan, Ortadoğu, Çin ve Güneydoğu Asya bölgeleri; doğal kaynaklar, nüfus ve deniz ulaşımı bakımından kritik öneme sahiptir. Doğu Akdeniz ise deniz ticareti bakımından sayılan bu bölgelerin kesişim noktasını oluşturmaktadır. Bu sebeple Spykman'ın "Kenar Kuşak Teorisi"nde havza kilit öneme sahiptir. Doğu Akdeniz hem zengin enerji kaynakları hem bu kaynakların transferi, hem de deniz ticareti açısından "Kenar Kuşak Teorisi" dikkate alınarak incelenmelidir (Dizdaroğlu, 2023: 5-6).

"Büyük Satranç Tahtası Teorisi", Amerikalı siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski tarafından oluşturulmuştur. Yazar, 1997 yılında yayımlanmış olduğu "Büyük Satranç Tahtası" adlı eserinde Avrasya üzerinde kontrol sağlamanın dünya hakimiyetini elde etme noktasındaki öneminden bahsetmiştir. Yine aynı eserinde yüzyıllar boyunca Avrasya üzerinde yaşanan çıkar çatışmalarının, gerilimlerin ve olası

güç mücadelelerin küresel üstünlük yarışından doğan sonuçlar olduğunu belirtmektedir. Avrasya, geniş coğrafyasıyla yeryüzünün en büyük kara parçasını oluşturmaktadır. Nüfus bağlamında yeryüzünün toplam nüfusunun %75'ini içerisinde barındıran bölge, yeraltı zenginlikleri ve bölgeye yapılan yatırımlar ile jeopolitik ve jeostratejik bağlamda kilit öneme sahiptir. Bu sebeple yazara göre Avrasya, Amerika Birleşik Devletleri için ödül niteliğindedir. Brzezinski, bir ulus devletin uluslararası arenada başat güç olabilmesi için Avrasya'ya hükmetmesinin veya bölge üzerinde kontrol sağlamasının zorunlu olduğunu belirtmektedir. Yazara göre Avrasya, "küresel üstünlük mücadelesinin sürdürülebileceği satranç tahtasıdır" ancak Avrasya'nın dünya hakimiyeti noktasındaki jeopolitik ve jeostratejik önemi, bu satranç tahtasında yalnızca iki oyuncunun bulunmasına engel olmaktadır. Bölgenin geniş coğrafyası incelendiğinde bu coğrafyanın sınırlarına dahil olan devletler ve bölgede hakimiyet kurmak isteyen devletler olmak üzere Avrasya üzerinde güçleri birbirinden farklı olan pek çok oyuncu bulunmaktadır (Brzezinski, 2005: 40-59).

Yazar, bahse konu satranç tahtasında bulunan pek çok aktöre karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin gücünü maksimize edebilmesi için bölgede olası bir aktörün güç kazanmasının önüne geçmesi gerektiğini belirtmektedir (Erman, 2017: 402).

Brzezinski, Avrasya bölgesinde Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin altını çizmektedir. Türkiye'nin Karadeniz üzerinde yapılan ticaret ve siyaset üzerinde belirleyici ve dengeleyici bir aktör olduğunu ayrıca Çanakkale ve İstanbul boğazlarına hakimiyeti ile Akdeniz havzasına geçişin anahtarı olduğunu belirtmektedir. Kıtalar arası koridor görevi üstlenen Doğu Akdeniz ise 21. yüzyılın başında yapılan çalışmalar neticesinde keşfedilen yeraltı kaynakları ile uluslararası arenanın cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Havza üzerinde keşfedilen hidrokarbon kaynakları uluslararası ortamda güç dengesini etkileyebilecek öneme sahiptir. Bu nedenle Doğu Akdeniz, "Büyük Satranç Tahtası Teorisi" dikkate alınarak incelenmelidir (Gönül, 2019: 341).

Bölüm Değerlendirmesi

Tezin ilk bölümünde konu, kavramsal ve teorik çerçevede ele alınmış olup başta karasuları olmak üzere kıta sahanlığı ilkesi, münhasır ekonomik bölge gibi kavramlar açıklanmıştır. Bahse konu kavramlar açıklanarak ulus devletlerin denizler üzerinde belirleyebilecekleri yetki alanları belirtilmiştir. Başlıklar, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlarına dair teorik bir çerçeve oluşturmak adına önem taşımaktadır. Bölüm içerisinde Akdeniz havzası başta olmak üzere Doğu Akdeniz'in tanımı yapılarak konuya genel bir giriş yapılmış ardından Doğu Akdeniz'in jeostratejik ve jeopolitik önemi, çeşitli jeopolitik modeller üzerinden açıklanarak konu zenginleştirilmiştir. Bilindiği üzere Akdeniz havzası, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar insanoğlunun hayatında etkili olmuş bir aktördür. Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının birleştiği nokta olan Akdeniz, ekonomik, siyasi, kültürel bağlamda da insanoğlunun tarih boyunca odak noktası haline gelmiş bir havzayı temsil etmektedir. Romalıların "Bizim Deniz", Yahudilerin "Büyükdeniz", Almanların ise "Orta Deniz" olarak tabir ettiği Akdeniz havzası, heterojen toplumları bir araya getiren bir yapıya sahiptir. Yine tarihi boyunca Akdeniz havzası, toplumların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasına olanak sağlamıştır.

Doğu Akdeniz ise Tunus'un kuzeydoğusunda bulunan Bon Burnu'ndan, İtalya sınırlarında bulunan Sicilya Adası'nın batısında yer alan Lilibeo Burnu'na doğru çizilmiş olan hat ile Batı Akdeniz olarak nitelendirilen havzadan ayrılmaktadır. Doğu Akdeniz, sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle pek çok devlete kıyıdaş olmakla beraber, uluslararası arenada bulunan aktörlerin de ilgisini çeken bir havza olma özelliğine sahiptir. Bu özellik, Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik öneminin kanıtı niteliğindedir. Doğu Akdeniz'in batısında Cebelitarık Boğazı'nın, kuzeyinde boğazların ve güneyinde ise Süveyş Kanalı'nın bulunması, havzaya jeostratejik bir önem atfetmektedir. Doğu Akdeniz bu bağlamda denizler arası aktarım noktası olarak görülmekte ve deniz ticaretinde, uluslararası ortamda aktif rol oynamaktadır.

Uluslararası ortamda politikayı belirleyen ve etkileyen etmenlerin ne olduğunun bilinmesi amacıyla 19. yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli jeopolitik teoriler ortaya konulmuştur. Bahse konu çeşitli jeopolitik modeller incelendiğinde bu

modellerin neredeyse tamamında ulus devletlerin uluslararası arenada yapmış olduğu politikaları kendi coğrafyası üzerinden şekillendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda üç kıtayı birleştiren, ticaret yolları üzerinde bulunan, Ortadoğu'da barışın ve istikrarın korunması konusunda kilit öneme sahip olan ve yakın tarihte keşfedilen zengin hidrokarbon kaynakları ile Doğu Akdeniz, jeopolitik teorilerin de odağı haline gelmiştir.

Amerikan amiral Alfred Thayer Mahan'ın 1890 senesinde "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" adıyla Türkçeleştirilen "The Influence of Sea Power Upon History" adlı eserinde "Deniz Hakimiyet Teorisi"nden bahsetmektedir. Bahse konu teoriye göre bir devletin denizler üzerinde hegemon olması, dünya üzerinde başat güç olmasını olanaklı kılmaktadır. Deniz Hakimiyet Teorisi'ne göre bir devletin denizler üzerindeki hakimiyeti, o devletin ekonomik, siyasi ve askeri bağlamda da gelişmesini elverişli hale getirmektedir. Ticaret yolları üzerinde bulunan, üç kıtayı birleştiren, zengin yeraltı kaynaklarına sahip ve Ortadoğu'da barış ve istikrarın korunması açısından mihenk taşı niteliğinde olan Doğu Akdeniz, Deniz Hakimiyet Teorisi için önem arz etmektedir.

İngiliz coğrafyacı, politikacı ve akademisyen olan Halford John Mackinder'a göre ise devletler, kara ve deniz devletleri olarak iki sınıfta ele alınmalıdır ve değişen, dönüşen dünya düzeninde başat güç olabilmenin temel şartlarından biri kara devleti olmaktır. Bu teoriye göre Mackinder, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının tamamını kapsayacak alanı "Dünya Adası" olarak tanımlamış ve Avrupa ile Asya'yı bir bütünün temel parçaları olarak görerek iki kıtanın birleşim noktası olan Avrasya'nın merkezini "Kalpgah" olarak nitelendirmiştir. Teori, her ne kadar başat güç olabilmenin temel şartını kara devleti olmak olarak nitelendirmiş olsa da Kalpgah'ı olası bir savaş ve/veya tehditten korumak için denizlerin önemli olduğunu ve bu bağlamda Kalpgah'ın korunabilmesi için Doğu Akdeniz'in stratejik bir değere sahip olduğunu kabul etmektedir.

Amerikan akademisyen Nicholas John Spykman tarafından ortaya atılan "Kenar Kuşak Teorisi" ve Amerikalı siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası Teorisi"nde de doğrudan veyahut dolaylı şekillerde kendisine önem

atfedilen Doğu Akdeniz, bu yönüyle sahip olduğu jeopolitik değeri çeşitli jeopolitik teorilerde kanıtlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE BÖLGESEL VE KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI

1. Doğu Akdeniz'de Enerji Bağlamında Gelişmeler

Doğu Akdeniz, yüzyıllardır uluslararası arenada aktörlerin jeopolitik ve jeostratejik önem atfettiği bölgeyi temsil etmektedir. Yine Doğu Akdeniz, son dönemlerde yapılan çalışmalar neticesinde keşfedilen yeraltı kaynakları ile uluslararası ortamda enerji bağlamında sıkça anılmaya başlanmış ve ulus devletlerin cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Bu durum, her ne kadar devletlerin Doğu Akdeniz'e atfettikleri önemin artmasına neden olmuş olsa da çıkar çatışmalarının yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Doğu Akdeniz'in enerji bağlamında atfettiği önem, Mısır ve İsrail açıklarında sırasıyla Leviathan, Tamar ve Zohr sahalarında önemli miktarda doğalgazın keşfi ile ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalar sonrasında Mısır ve İsrail açıklarında keşfedilen enerji kaynakları, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ulus devletlerin de deniz yetki alanlarındaki potansiyel enerji rezervlerinin olabileceği düşüncesini uyandırmıştır. Devletlerin burada "potansiyel" enerji rezervlerine dair düşünceleri, petrol sektöründe bir hayli kullanılan 3P kategorisinin bir çıktısı niteliğindedir. 3P kategorisi, ulus devletlerin toprakları dahilinde ya da yetki alanları içerisindeki yeraltı kaynaklarının rezerv büyüklüğüne ilişkin ayrımı olarak tanımlanmaktadır. 3P kategorisi kısaca proven, possible, potential (kanıtlanmış, olası, potansiyel) olarak açıklanabilmektedir. Buradaki önemli nokta, kanıtlanmış rezervlerin haricindeki alanlarda kurgusal teorilerin bir hayli fazla olmasıdır. Günümüzde Doğu Akdeniz'de bölge devletlerinin yeni keşifler amacıyla yapmış olduğu çalışmalar, henüz Mısır ve İsrail açıklarında keşfedilen rezervlerin büyüklüğüne ulaşamamıştır. Bu nedenle kurgusal teorilerdeki abartılı rakamlara güvenilmemelidir (Özdemir & Hasan, 2018: 410).

1.1. Bölgenin Enerji Rezervlerinin Sunduğu Fırsatlar

Asya, Avrupa ve Afrika'nın birleşim noktasında bulunan Doğu Akdeniz Havzası, Orta Doğu'da bulunan enerji rezervlerine yakınlığının yanı sıra bu enerji rezervlerinin, diğer bölgelere aktarılmasında oynadığı rol açısından da önem arz etmektedir. Avrupa'nın ihtiyacı olan petrolün yaklaşık yüzde yetmişinin, dünyanın ihtiyacı olan petrolün ise yaklaşık yüzde otuzunun aktarımı, Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sebeple petrol aktarımı açısından havza, jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca son yirmi yıldır yapılan araştırmalar sonucunda bölgede önemli miktarda doğalgaz rezervinin varlığı da tespit edilmiştir. Böylece Doğu Akdeniz, ticaret yolu olarak önemini korurken, keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile de bölgesel ve küresel güçlerin ilgisini üzerinde toplamaya başlamıştır (Ersal vd., 2019: 365). Kıbrıs ve İsrail gibi bölgede yer alan devletlerin, kıyı şeritlerinde keşfedilen hidrokarbon rezervleri, Doğu Akdeniz Havzası üzerinde yeni fırsatların doğmasına imkân sağlamıştır. Geçmişten beri enerji konusunda dışa bağımlı olan Kıbrıs ve İsrail için hidrokarbon rezervlerinin keşfi, bu ülkelerin ticaret hacminin büyümesine ve ekonomilerinin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Globalleşen dünyada her geçen gün daha fazla enerjiye ihtiyaç duyan devletler, buna paralel olarak daha fazla enerji ithalatına yönelmektedirler. Bu durum sonucunda ise Asya, Avrupa ve Orta Doğu'da yer alan bazı aktörlerin enerji talebi artmakta ve Doğu Akdeniz artan bu talebi karşılamanın yeni adresi olarak görülmektedir (Mammadli, 2020: 44).

Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmalar Kurumu'nun 2010 yılında yayınladığı bir raporda Ürdün Nehri'nden başlayarak İsrail, Gazze, Batı Şeria, Suriye ve Lübnan'dan Doğu Akdeniz'e uzanan Levant Bölgesi'nde üç buçuk trilyon metre küp doğalgaz rezervi ve yetmiş milyon ton sıvılaştırılmış doğalgaz ile yaklaşık yüz seksen bir milyon ton petrol rezervi bulunduğu belirtilmektedir. Doğu Akdeniz'de yeraltı enerji kaynakları bulmaya yönelik çalışmalar, 1998 yılında İsrail kıyılarında başlanmıştır. Bu tarihten beri yapılan çalışmalar sonucunda dikkate değer keşiflerde bulunulmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri merkezli olan ve hidrokarbon aramalarıyla uğraşan NobleEnergy şirketi önemli keşifler yapmıştır. Zamanla İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ortaklaşa yürüttüğü arama faaliyetlerini kıyı şeridinden açık

denize uzanmıştır. Böylece yalnızca bölgede bulunan ülkelerin kıyı şeritleri değil Doğu Akdeniz'in açıkları da hidrokarbon arama faaliyetlerinin alanı haline gelmiştir. 2009 yılında İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesi'nde yer alan Tamar'da, iki yüz elli üç milyar metreküplük bir doğalgaz rezervine rastlanılmıştır. Bu keşif, yeryüzünün en büyük derin su doğalgaz keşfi olarak kayıtlara geçmiştir. Tamar'daki bu önemli keşfin yanı sıra 2010 yılının sonlarına doğru Leviathan bölgesinde yaklaşık dört yüz elli milyar metreküplük bir keşif yapılmıştır. 2011 yılında ise Noble Energy Şirketi'nin, Leviathan çevresinde yapmış olduğu arama çalışmaları sonucu bölgenin, otuz dört kilometre batısında, Kıbrıs Adası kıyılarında, yaklaşık yedi trilyon fit küplük devasa bir gaz kaynağı keşfetmiştir. Leviathan o dönem İsrail'in doğal gaz ihtiyacını karşılayan tek alandı. Fakat zamanla Leviathan'dan gelen enerjinin miktarının azalmasıyla buraya yakın olan Noa bölgesi geliştirilmiş ve 2012 sonbaharında üretime olanaklı hale getirilmiştir. (Mammadli, 2020: 44).

Doğu Akdeniz'de yeni hidrokarbon kaynaklarının keşfi, bölgede yer alan ülkelerin enerji konusundaki dışa bağımlılığının azalması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle bölge ülkeleri ihtiyaçları olan enerjiyi kendi kaynaklarından sağlayabilecektir. Örneğin yeni keşifler sonrasında İsrail, enerji konusunda artık Mısır'a bağımlı olmaktan çıkacaktır. Böylece İsrail hem enerji açısından başka ülkelere bağılı kalmayacak hem de enerjinin aktarımı sırasında sıklıkla meydana gelen terör saldırılarından etkilenmeyecektir. Bölgenin diğer ülkelerinden olan Lübnan ise keşfedilen rezervlerin büyüklüğü ve çokluğu sayesinde enerjiye erişimde farklı rotalar oluşturabilmektedir.

Yine Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervler sayesinde Lübnan, Suriye'ye olan bağımlılığını azaltmaktadır. Zira keşifler Lübnan'a, enerjiye erişim noktasında farklı alternatifler sunmaktadır. Filistin de Gazze dışındaki başka enerji kaynaklarından yararlanabilme imkanına sahip olabilmektedir. Kıbrıs ise Leviathan bölgesine otuz dört kilometre mesafede keşfedilen zengin doğalgaz rezervleriyle ekonomisini iyi bir seviyeye getirme olanağına sahip olabilmektedir. Bu durum, ada üzerinde yer alan her iki devletin ekonomisinin güçlenmesi böylece bölge halkının refah seviyesinin yükselmesi anlamına gelmektedir. Kısacası rezervlerin keşfi bölge ülkelerine çeşitli

fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatların yanında İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri'nin ortak çalışması sonucu bulunduğu Tamar ve Leviathan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde yer alan Afrodite ve Mısır sahasında yer alan Zohr gibi bölgeler, küreselleşen dünyada var olan enerji talebinin karşılanacağı ihraç noktaları olarak görülmektedir. (Mammadli, 2020: 44-45).

1.2. Bölgeye Yönelik Riskler ve Tehditler

Uluslararası ilişkilerde realist yaklaşım;devletlerin siyasi, askeri ve ekonomik güç elde etmek adına yapmış olduğu veya yapabileceği her eylemin haklı olduğunu savunmaktadır. Buna göre devletler, kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etme serbestisine sahiptirler. Bu olgu bir bakıma amaca giden her yolun mubah olduğu düşüncesini yansıtır. Ancak uluslararası arenada devletler arasındaki dostluk ve düşmanlık algıları, devletlerin güvenlik anlayışlarının ve uygulamalarının şekillenmesini etkiler. Bu yaklaşımın uluslararası barışı tehlikeye atacağı düşünüldükçe devletlerin kendi çıkarları için her durumda kuvvet kullanmalarının önüne geçilmek istenmiştir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Birinci ve Yedinci Bölüm'ünde, Birleşmiş Milletler'e üye olsun veya olmasın bütün devletlerin, uluslararası ortamda güç kullanması ve güç kullanma tehdidinde bulunması kesin bir dille yasaklanmıştır. "Kuvvet kullanma yasağı" olarak bilinen bu kuralın iki istisnası mevcuttur; İlki "uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edilmesi" ikincisi ise "meşru savunma hakkı"dır (G. Şahin, 2019: 219).

Birleşmiş Milletler, uluslararası ortamda barışın ve huzurun korunması amacıyla 1999 senesinde bir komisyon kurarak "Koruma Sorumluluğu" adlı raporu oluşturmuştur. Bu raporda devletlerin,toplum üzerinde bazı sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Eğer bir egemen devlet kendi sınırları içerisinde gerçekleşen etnik çatışmalar, soykırım, savaş suçu, organize suç veya insanlığa karşı işlenen suçları durduramaz veya durdurmaz ise uluslararası toplum müdahale ederek bu sorumluluğu yerine getirebilecektir. Bu bağlamda Koruma Sorumluluğu,devletler nezdinde insani müdahale kavramı ile birlikte ele alınmaya başlamıştır. Ancak koruma sorumluluğu doktrini bazı devletler tarafından kendi menfaatlerine göre kullanılmaya başlamıştır. Değişim ve dönüşüme uğrayan yeni dünya düzeninde devletler, uluslararası ortamda

başka bir aktör üzerinde doktrini haklı bir zemine oturarak koruma sorumluluğundan fayda sağlamayı amaçlamıştır. Örneğin 11 Eylül 2001 tarihinde, New York'ta bulunan Dünya Ticaret Merkezine yapılan ve 11 Eylül Olayları şeklinde anılan terör saldırısı sonucunda Amerika Birleşik Devletleri, “koruma sorumluluğu”, “insani müdahale” gibi kavramları kullanarak, Irak ve Afganistan üzerinde güç kullanmış ve uluslararası ortamda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri; sözde insani müdahale, koruma sorumluluğu ve terörizmin engellenmesi gibi saiklerle hareket ederek, başka devletlerin egemenliğini hiçe saymış böylece “egemenlik” algısının tahribata uğramasına neden olmuştur. Bu durum bölgedeki diğer devletleri de etkilemiştir. Böylece Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde yer alan devletlere çeşitli gerekçelerle yapılan müdahaleler bölgedeki sorunların çözülmediği gibi yaşanan sorunların bölge üzerinde kalıcı hale gelmesine neden olmuştur (G. Şahin 2019: 219-220).

Benzer şekilde 2010 yılında Doğu Akdeniz’e kıyısı olan Arap ülkelerinde yaşanan ve bir dizi hükümet karşıtı protesto, ayaklanma veya silahlı isyan olayının toplamı olan “Arap Baharı” da bölgedeki sorunları derinleştirmiştir. Bu ülkelerdeki demokratik olmayan rejimlere karşı başlatılan hareket, iç savaşlarla ve uluslararası müdahalelerle sonuçlanmıştır. Böylece kıyısı olmasa dahi pek çok devlet, siyasi ve askeri olarak bölge ile ilgilenmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz büyük küresel aktörlerin geçmişten gelen çıkar çatışmalarının yeni merkezi haline gelmiştir.

2. Enerji İşbirliği ve Projeler

2.1. TANAP

Kısaca “TANAP” (Trans Anatolian Natural Gas Pipeline) olarak bilinen “Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı”, Azerbaycan’ın Hazar Denizi’nde bulunan rezervlerinden çıkardığı doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa’ya transfer edilmesi için hayata geçirilmiş bir projedir. Hazar Denizi’nden çıkartılan doğal gaz ilk olarak Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ile Türkiye’ye ulaştırılacak ve daha sonra TANAP vasıtasıyla Trans-Adriyatik Boru Hattı’na (TAP) bağlanarak Avrupa’ya ulaştırılacaktır. Gürcistan-Türkiye sınırından (Ardahan-Posof) başlayıp ülkemiz

boyunca 20 ilin sınırlarından geçen hat, Türkiye-Yunanistan sınırından (Edirne-İpsala) Avrupa'ya ulaşacaktır. Boru hattının toplam uzunluğu yaklaşık 1850 kilometredir. Yatırım tutarı ise 8 milyar dolar civarında hesaplanmıştır. (Tanap, <https://www.tanap.com/tanap-projesi>)

TANAP'ın hayata geçirilmesi konusunda ilk adım Ekim 2007'de atılmıştır. Bu tarihte Türkiye ve Azerbaycan arasında Şah Deniz 2 Gaz Sahası'ndan çıkarılan gazın transferi ve satışına yönelik bir mutabakata varılmıştır. Yürütülen çalışmaların ardından 26 Haziran 2012'de yapılan anlaşmayla TANAP resmen başlamıştır. 31 Aralık 2020'de ise TANAP'a ilk gaz teslimatı yapılmıştır (Kavaz, 2018: 1).

TANAP, Azerbaycan'ın Avrupa'daki doğal gaz pazarına ulaşması Avrupa'nın ise ihtiyacı olan doğal gazı karşılaması bakımında oldukça önemlidir. Zira Avrupa'nın ihtiyacı olan doğal gazın yarısından fazlası kıta dışındaki tedarikçilerden gelmektedir. Bu tedarikçilerden en önemlisi de Rusya'dır (Avrupa'nın Doğal Gaz İhtiyacı, <https://uret.com.tr/avrupanin-dogal-gaz-ihtiyaci/>). Ancak Rusya ile Ukrayna arasında 2022 yılında başlayan savaşın ardından Rusya'nın Avrupa'ya sağladığı doğal gaz akışında kesintiye gitmesi, Avrupa'nın enerji güvenliği konusunda ciddi sorunlara neden olmuştur. Bu durum Avrupa'nın gaz tedarik ettiği ülkeleri çeşitlendirmesinin önemini ortaya çıkartmıştır. Mevcut durumda Orta Asya ülkeleri, Avrupa için en önemli alternatif gaz tedarikçisi konumunda görülmektedir. Yaşanan bu kriz TANAP'ın önemini daha da artırmıştır (Erdağ, 2013: 869).

Proje Türkiye açısından da oldukça önemlidir. İlk olarak proje ile boru hattının geçiş güzergâhında istihdam artmakta; taşımacılık, hizmet ve demir çelik gibi sektörlerle fayda sağlanmaktadır. İkinci olarak proje ile Türkiye'nin enerjiye ödediği bedel de düşmektedir. Zira yüksek fiyatlı Rus gazı yerine daha düşük fiyatlı Azeri gazı alınabilmekte ayrıca enerji tedariği Türkiye açısından da çeşitlenmektedir. Tüm bunlara ek TANAP, Türkiye'nin enerji merkezi olma yolundaki hedeflerine de katkı sağlamaktadır. Enerji kaynakları açısından çok da zengin olmayan Türkiye bu handikabını bulunduğu coğrafi konum ile tolere etmeye çabalamaktadır. Enerji arz ve talep eden ülkeler arasındaki konumu Türkiye'yi enerji nakil hatları ile bu ülkeleri

birbirine bağlayan bir merkez durumuna getirmektedir. TANAP gibi projeler de bu hedefe katkı sağlamaktadır (Kavaz, 2018: 2-3).

Belirtilen sebeplerle TANAP bölge açısından önemli bir proje olmasına rağmen tüm ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Zira TANAP ile Avrupa'ya taşınan doğal gaz miktarı kıtanın ihtiyacının küçük bir kısmına karşılık gelmektedir. Keza Türkiye açısından da dışarıdan gelen ve satın alınan enerjinin ulaşması ve taşınmasına yaramaktadır. Bilindiği üzere Türkiye enerji kaynakları açısından halen çok büyük orandan dışa bağımlı olan bir ülkedir. TANAP gibi projeler ülkemiz açısından pek çok katkı sağlamakla birlikte nihai anlamda bu duruma bir çözüm değildir. Bu açıdan TANAP da Doğu Akdeniz'de bulunan ve çıkartılmayı bekleyen enerji kaynaklarının önemini bir kez daha göstermektedir.

2.2. EastMed Projesi

Doğu Akdeniz Boru Hattı (Eastern Mediterranean Pipeline) ya da daha bilinen adıyla EastMed, Doğu Akdeniz'den çıkartılan doğal gazın denizin altından geçen bir boru hattı ile Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan bir projedir. Bu proje ile İsrail'in Leviathan Havzası'ndan elde edilen gazın Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan'a, Yunanistan'dan İtalya'ya oradan da tüm Avrupa'ya ulaştırılması planlanmaktadır. Boru hattının 1900 kilometre uzunluğunda ve yaklaşık 3 kilometre derinliğinde olması düşünülmektedir. 6-7 milyar avroya mâl olacağı tahmin edilen projenin 2025'e kadar tamamlanması amaçlanmaktadır. Proje ile 11 milyar metreküp doğal gazın Avrupa'ya taşınması hedeflenmektedir. Proje Yunanistan'ın doğal gaz tedarik şirketi DEPA (Public Gas Corporation of Greece) ile İtalya'nın doğal gaz şirketi Edison'ın ortak girişimi ile kurulan IGI Poseidon S.A. tarafından yürütülmektedir (Acer, 2022: 1-2).

Proje için ilk girişimler 2016 yılında başlamıştır. Avrupa Birliği'nin teşviki ve mali desteği ile boru hattının kurulması için Yunanistan tarafından atılan adımlar 2020 yılında resmileşmiştir. 2 Ocak 2020 tarihinde Atina'da, Yunanistan, İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin liderleri arasında East-Med Boru Hattı Projesi imzalanmıştır (Acer, 2022: 2).

EastMed Projesi ile yalnızca Doğu Akdeniz’de bulunan doğal gaz kaynaklarının Avrupa’ya taşınması amaçlanmamaktadır. Projeye taraf ülkeler bu girişimi bazı hedeflerine ulaşmanın bir aracı olarak düşünmektedir. Özellikle Yunanistan bu proje üzerinden birden fazla stratejik hedef belirlemiştir. İlk olarak EastMed Projesi, Yunanistan tarafından Doğu Akdeniz’de bulunan kaynaklar üzerinden Mısır, İsrail gibi bölge ülkeleri ve Avrupa Birliği ve ABD gibi bölge dışı aktörler ile ortaklık kurmaya yarayan bir araç olarak görülmektedir. Yunanistan’ın bir diğer amacı da proje üzerinden Türkiye’ye karşı bir blok oluşturarak Türkiye ile yaşanan sorunlarda bir grup olarak hareket etmektir. Böylece Yunanistan Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de henüz çıkartılmamış hidrokarbon kaynakları üzerinde hak iddia etmesinin önüne geçmeyi hedeflemektedir. İsrail’in ise EastMed üzerinden yaptığı planlar, daha çok ekonomik çıkarlarıyla ilgilidir. Keşfettiği rezervler ile bölgede önemli bir enerji aktörü haline gelen İsrail bu proje ile yeni pazarlara ulaşmayı amaçlamaktadır. Projenin AB için önemi ise Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak ve enerji tedarikini çeşitlendirmektir. AB, çeşitli boru hatları ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) sevkiyatlarıyla ihtiyacını gidermeye çalışsa da halen artan doğal gaz talebini karşılamanın yeni yollarını aramaktadır. Ukrayna Savaşı sonrası Rusya’nın gaz tedarikinde kesintiye gitmesi AB’nin bu ihtiyacını artırmıştır (Kavaz, 2020: 5-6).

EastMed Türkiye açısından ise ölü doğmuş bir projedir. Zira Türkiye’yi ve KKTC’yi bölgeden dışlamayı hedefleyen bir projenin başarılı olma şansı yoktur. Gerçekten de Türkiye attığı bazı adımlarla kendisinin dâhil edilmediği bir senaryoda bu projeye izin vermeyeceğini göstermiştir. Proje için gönderilen gemilerin araştırma alanlarının da dâhil olduğu bölgelerde navtexler ilan ederek çalışmaların ilerlemesini engellemiştir. Özellikle Libya ile yapılan münhasır ekonomik bölge anlaşmaları ile boru hattının geçeceği güzergâhın bir kısmında kontrol sağlamıştır. İlerleyen süreçte ABD’de de projeye olan desteğini geri çektiğini açıklamıştır. Çok maliyetli olduğu için projeyi ekonomik açıdan verimsiz bulan ABD yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik yatırımları destekleyeceğini belirterek projeye olan desteğinden vazgeçmiştir (Acer, 2022: 5-6). Ancak bazı kaynaklara göre ABD’nin tavrındaki bu değişim Türkiye’nin kararlı duruşu ve Libya ile imzaladığı anlaşma sonrası projenin hukuken

geçersiz hale gelmesidir (Akpınar, 2022). Tüm bu gelişmelerden sonra EastMed'in akıbeti, belirsizliğini korumaktadır.

2. Doğu Akdeniz'de Bölgesel ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları

2.1. Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güçlerin Enerji Politikaları

2.1.1. İsrail

İsrail'in, Doğu Akdeniz'deki enerji arama faaliyetlerinin miladı 1955 olarak kabul edilmektedir. 1955 yılında keşif çalışmalarına başlayan İsrail, zaman içerisinde 450 farklı noktada araştırma yapmış ve 1999 senesinde kendi ekonomik sularında keşfettiği doğalgaz sahası ile birlikte bölgesel ve küresel güçlerin dikkatini çekerek, havza üzerinde rekabet ortamının oluşmasına zemin sağlamıştır. Enerji arama çalışmalarına devam eden İsrail, 2009'da önemli bir sanayi ve liman kenti olan Hayfa'nın 90 kilometre batısındaki açık denizde, 283 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahip olan Tamar sahasını keşfetmiştir. Tamar sahasında keşfedilen doğalgaz rezervi ile İsrail, 2013 senesinden bu yana ülkenin gereksinim duyduğu enerjinin büyük bir kısmını bu sahadan karşılamaktadır. İsrail'in enerji gereksinimini karşılamasının yanı sıra uluslararası ortamda enerji bağımsızlığını sağlamasına yönelik bir diğer keşfi ise Leviathan sahasıdır. Leviathan, Tamar sahasının çevresinde (47 kilometre güneybatısında) keşfedilmiş olup, 530 milyar metreküplük bir doğalgaz rezervine sahiptir. İsrail açıklarında keşfedilen bu iki saha, toplamda 800 milyar metreküplük bir rezervi oluşturmaktadır. Başka bir deyişle bu iki sahadan elde edilen doğalgaz rezervleri, ülkenin takribi 200 senelik enerji ihtiyacını karşılayabilecek bir forma sahiptir.

İsrail, keşfetmiş olduğu doğalgaz rezervlerinin büyüklüğünün ülkeye yalnızca enerji bağlamında katkı sağlamasını yeterli görmemektedir. Bu sebeple devlet, enerji rezervlerinin bir kısmını yurt içi kullanıma ayırırken diğer kısmını ayırıp ihraç etmeyi planlamaktadır. Bahsedilen bu plan sayesinde İsrail, hem kendi enerji ihtiyacını karşılayacak hem de ihraç etmiş olduğu doğalgaz sayesinde ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 26-28).

Ekonominin istenen seviyeye gelmesiyle birlikte yatırımlarını farklı sektörler üzerinde şekillendirmeyi amaçlayan İsrail, bu amacı doğrultusunda Doğu Akdeniz üzerinde toplam 5 bölgeden 19 blok için ihale turuna çıkmıştır. İsrail'in 5 bölgeden 19 blok için ihale turuna çıkmasındaki asıl amaç, bu bloklar üzerinde petrol ve doğalgaz arama faaliyetlerinde verilecek ruhsat sayesinde, ülke ekonomisinin güçlenmesini sağlamaktır. İsrail'in bu hamlesi sonrasında Lübnan hükümeti, aralarında münhasır ekonomik bölge uyuşmazlığı sebebiyle İsrail'e karşı çıkmıştır. İsrail'in ihaleye çıkmasından önce Lübnan'ın 2017 senesinin ocak ayında münhasır ekonomik bölgesi kapsamına dahil ettiği Blok 4, Blok 8, Blok 10, Blok 1 ve Blok 9'u ihaleye çıkartmıştır fakat İsrail, Lübnan'ın bu tutumuna karşı çıkarak Blok 8, Blok 10 ve Blok 9'un kendi münhasır ekonomik bölgesine tabi olduğunu ileri sürmüştür. İki devletin deniz sınırının paralel bir uzantısı olan bu üç bölgedeki uyuşmazlık, İsrail'in 2009 senesinde keşfetmiş olduğu Tamar sahası ile yeniden canlanmış olup günümüzde bu anlaşmazlık hala devam etmektedir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 28).

İsrail, doğalgaz arama çalışmalarına devam ederken bir yandan da çıkaracağı doğalgazı İtalya'ya nakletmeyi amaçlamaktadır. Bu amacı doğrultusunda aktör, "Eastmed" projesini planlamıştır. Planlanan bu projeye göre İsrail, Kıbrıs-Girit ve Yunanistan üzerinden 2100 kilometre uzunluğuna sahip boru hattı ile birlikte doğalgazı İtalya'ya ulaştırabilecektir. Projenin Doğu Akdeniz üzerinden şekillenmesi ve projenin doğalgaz kaynağının direkt Doğu Akdeniz olması, AB'nin projeyi desteklemesine neden olmuştur. Ancak projenin tamamlanabilmesi için yaklaşık beş yıla ihtiyaç duyulması ve proje maliyetinin yaklaşık 7 milyar dolar olarak hesaplanması, İsrail'in projesinde finansman desteğinin gerekliliğini gündeme getirmektedir. Projenin hayata geçirilmesi halinde senelik 20 milyar metreküp hacminde doğalgazın nakledilmesi planlansa da havza üzerinde yapılan keşifler sonucu elde edilen doğalgazın senelik olarak bu kapasiteye ulaşması olanaksız görülmektedir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 28).

2.1.2. Lübnan

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Lübnan arasında 2007 senesinde münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlendiği bir anlaşma yapılmıştır. Ancak Lübnan

parlamentosu, anlaşma maddelerine olumlu bakmamış ve anlaşma, parlamento kararıyla reddedilmiştir. Bu süreç içerisinde, münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesi hususunda herhangi bir anlaşmaya taraf olmayan Lübnan, 2009 senesinde münhasır ekonomik bölge alanının sınırlarını, Bakanlar Kurulunca verilen karar neticesinde belirlemiştir. Lübnan'ın 2009 senesinde belirlemiş olduğu münhasır ekonomik bölgesinin sınırları, 2011 senesinde Birleşmiş Milletler'e aktarılmış ve bu sayede Lübnan, münhasır ekonomik bölge alanlarının batı, güney ve kuzey sınırlarını uluslararası ortamda ilan etmiştir. Ancak 2010 senesinde İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında yapılan münhasır ekonomik bölge anlaşması, Lübnan'ın münhasır egemenlik bölgesi sınırları ile çakışmaktadır. Lübnan'ın 2009 senesinde belirlemiş olduğu münhasır ekonomik bölge sınırlarına dair koordinatlar, 2010 senesinde İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında yapılan anlaşma neticesinde Lübnan ve İsrail'in sınırları çakışmıştır. İki devlet arasında yaşanan bu gerginlik, günümüzde de devam etmekte olup, öte yandan aktörler arası bu gerginlik, çoğu zaman olası bir çatışmanın ilk kıvılcımı olma özelliğine sahiptir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 29-30).

Lübnan, Suriye'de meydana gelen savaş, İsrail ile yaşamış olduğu münhasır ekonomik bölge sorunu ve kendi içerisinde de yaşamış olduğu iç karışıklıklar sebebiyle hem ülke olarak hem de bölgesel bazda yaşanan istikrarsızlığın ortasında kalmıştır. Bu nedenle kendi münhasır ekonomik bölgesinde bulunan doğalgaz rezervlerini çıkartma ve işletme planları, 4 yıl kadarıyla gecikmiştir. 4 yıl süren gecikmenin ardından Lübnan, 29 Ocak 2018 tarihinde 9 ve 4 numaralı blokları içerisinde barındıran ilk ihalesini tamamlamıştır. Bu ihale ile birlikte arama ve sondaj eylemlerinin gerçekleştirilmesi için gerekli olan ruhsat hakkını İtalyan şirketi ENI, Fransız şirketi Total ve Rus şirketi olan Novatec olmak üzere üçlü şirketler birliğine teslim etmiştir. Lübnan'ın yapmış olduğu ihalenin ardından Blok 9 için iki aktör, (İsrail-Lübnan) yeniden karşı karşıya gelmiş ve İsrail, kendi haklarının ihlalinin söz konusu olduğunu ileri sürmüştür (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 30).

Taraflar arasında yaşanan krizin süreklilik arz etmesi, yapılacak sondaj çalışmalarıyla krizin derinleşeceğinin bir göstergesi niteliğindedir. Yapılan ihale

sonucunda Lübnan'a gaz arzı sürecinin hız kazanması beklenirken öte yandan ihalenin uzun vadeli sonuçlarının Lübnan'ın doğalgaz altyapısının geliştirilmesi, elde edilen doğalgaz rezervlerine bağlı olarak boru hatlarının yapılmasını içermektedir. Tüm bunların yanı sıra Lübnan'ın münhasır ekonomik bölgesinde, arama faaliyetleri neticesinde keşfedilen doğalgaz rezervleri, var olan fabrikaların doğalgaza uyumlu olarak dönüşümünü de beraberinde getirecektir. Bu sayede Lübnan'da yeni iş kollarının oluşması mümkün olacağı gibi devletin istihdam oranında da artış yaşanması muhtemel bir sonucu oluşturacaktır. Lübnan'da ihtiyaç olan doğalgaz tedarik edildiği takdirde Lübnan milli enerjisini kullanarak hem ekonomik bağlamda kar edecek hem de ithalat endeksleri düşüşe geçerek, dışa bağımlılığını azaltacaktır. Yine enerji kaynakları sayesinde devlet, bir gelir koluna daha sahip olacağı için Lübnan'ın borç yükümlülükleri hafifleyerek, halkın refah düzeyinin artmasına olanak sağlayacaktır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 30). Tüm bunlar Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik önemi ekseninde enerji bağlamında Doğu Akdeniz'in önemini gözler önüne sermektedir.

2.1.3. Mısır

Mısır, Nijerya ve Cezayir'in ardından Afrika Kıtası'nın en büyük üçüncü doğalgaz üreticisidir. Mısır, uluslararası ortamda devletler nezdinde büyük önem taşıyan Süveyş Kanalı'nı ve Süveyş-Akdeniz (SUMED) Boru Hattı'nı işletmektedir. Yine Süveyş Kanalı, Basra Körfezi üzerinden Kuzey Amerika'ya ve Avrupa'ya transferi sağlanan sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ve petrolün geçiş noktasıdır. Kanal, Kuzey Afrika'dan güneye doğru transferi sağlanan her bir sevkiyat için ve Akdeniz'e sahildar devletlerden, Asya Kıtası'na gönderilen her ürün için transfer koridoru konumundadır. Bu iki geçiş noktasından elde edilen ücretler ise Mısır için değerli bir gelir kaynağı niteliğindedir (U.S. Energy Information Administration, 2022: 1).

Mısır'da 2013 senesinde meydana gelen askeri darbe sonucunda Mısır, finansal sıkıntıların yaşandığı bir ülke konumuna gelmiştir. Askeri darbenin beraberinde getirmiş olduğu sık elektrik kesintileri, ülkenin enerji bağlamında gerilemesine neden olmuştur. Darbe sonrası doğalgaz üretim seviyesinin talep edilen düzeyden daha düşük olması ve devletin kendi içerisinde dahi bu konuda yetersiz kalması 2015 senesinde

Mısır'ın doğalgaz bağlamında ithalatçı bir ülke olmasını sağlamıştır. Ancak aynı sene 30 Ağustos 2015 tarihinde, Mısır'ın münhasır ekonomik bölgesinde doğalgaz keşfi gerçekleşmiştir. Yapılan keşif ile Mısır'da, bölgenin en büyük doğal gaz rezervi olan Zohr sahası bulunmuştur. Yapılan araştırmalara göre Zohr sahasında takribi 850 milyar metreküplük bir doğalgaz rezervi keşfedilmiştir. Keşfedilen bu doğalgaz rezervi, uzun vadede Mısır'ı ekonomik bağlamda ve enerji anlamında oldukça rahat bir konuma getireceği öngörülmektedir. Zohr sahasının işletmesinde Ruslara ait Rosneft şirketinin %30, İtalyanlara ait ENI şirketinin %60 ve son olarak İngilizlere ait BP şirketinin %10 oranında hissesi bulunmaktadır. Uluslararası ortamda oldukça dikkat çeken bu keşfin üzerine 2018 senesinde Noor sahası keşfedilmiştir. Noor sahasının rezerv büyüklüğüne ilişkin bilgilerde abartılı rakamlara yer verilmiş olup Zohr sahasının takribi üç katı kadar bu bölgede rezerv keşfedildiği duyurulmuştur. Bu duyurunun esas amacı, uluslararası ortamdaki aktörler tarafından oldukça dikkat çeken Zohr sahasının üzerindeki dikkatleri başka bir yöne aktarımını sağlayarak, bölge üzerindeki hegemonyayı çok daha güçlü bir hale getirmektir. Ancak yapılan sondaj çalışmalarının neticesinde, keşfedilen rezerv büyüklüğünün, tahmin edilen rezerv büyüklüğünün %10'u kadar bir büyüklüğe sahip olduğu Mısırlı yetkililer tarafından açıklanmıştır (Yorulmaz &Demirdöğen, 2020: 24-26). Noor sahasında İtalyanlara ait ENI firmasının %85 hissesi bulunurken, Mısırlılara ait Tharwa firması ise %15 oranında hisseye sahiptir.

Mısır'da sondaj çalışmaları sürdürülürken Mısır Enerji Bakanlığı, ENI firmasına ait %20'lik hissenin, Birleşik Arap Emirlikleri'ne ait olan Mubadala şirketine satışını onaylamıştır. Mısır'ın günümüzde hala keşif ve sondaj çalışmaları devam ederken Mısırlı yöneticiler ise doğalgaz üretiminde devletin hiçbir başka devlete bağlı kalmaksızın, kendi kendine yetebildiği konumda olduğunu açıklamışlardır (Yorulmaz &Demirdöğen, 2020: 26).

2.1.4. Suriye

Suriye, ilk petrol ve doğalgaz keşif çalışmalarına 2005 senesinde münhasır ekonomik bölgesinin sismik haritasını çıkararak başlamıştır. İlk keşif çalışmalarından 2 yıl sonra Suriye, açık deniz alanındaki doğalgaz keşif çalışmaları için ihaleye çıkmış

ancak katılımcının az olması nedeniyle ihalede hiçbir firmaya ruhsat verememiştir. O dönem Suriye hükümeti, uluslararası ortamdaki yerinin sarsılmaması adına petrol fiyatlarının ucuz olduğunu, bu nedenle firmaların aslında doğalgaz keşifleri için acele etmemesi gerektiğini ve doğalgaz keşiflerinin maliyetli ve zaman alıcı olduğu için firmaların taleplerinin sınırda kaldığını belirtmiştir. Ancak 2012 senesinde "The Oxford Institute for Energy Studies" tarafından düzenlenen "East Mediterranean Gas: What kind of a game-changer" adlı raporda, Suriye hükümetinin belirtmiş olduğu nedenlerin hiçbirinin doğru olmadığı ispatlanmıştır. Rapora göre Suriye hükümeti, doğalgaz arama çalışmalarının yapılması için yeterli sismik veriye sahip değildir ayrıca bölgede keşfedilen doğalgaz rezervinin firmaların beklentilerini karşılayacak düzeyde olmaması olasıdır. 2011 senesi itibari ile 300 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahip olan Suriye, kendi topraklarına takribi 34 sene yetecek düzeyde doğalgaza sahiptir. 2011 senesinde 3 açık deniz bloğu ile yeniden ihale açmak isteyen Suriye hükümeti, ülkedeki iç karışıklığın patlak vermesi ile yine amacına ulaşamamıştır. İki yıl boyunca herhangi bir eylemde bulunamayan Suriye, 2013 senesinde "Baniyas" ve "Tartus" arasındaki deniz alanını, ihale ile Ruslara ait olan "Soyuznefte" adlı firmaya ruhsat vererek, gaz arama çalışmalarına geri dönüş sağlamıştır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 31).

Soyuznefte, 2015 senesinde Suriye'de yaşanan olaylar sebebiyle, firmanın güvenlikle alakalı problem yaşayabileceğini öne sürerek, doğal gaz arama çalışmalarına ara vermiş ve Suriye hükümetine, bölgede istikrarın sağlandığı takdirde keşif çalışmalarına devam edeceğini bildirmiştir. Doğu Akdeniz'e sınırı bulunan ve iç savaş halinde iken Rusya'nın desteğini alan Suriye'nin batı bölgesi, hem enerji kaynakları hem de jeostratejik bağlamında önem atfetmektedir. Rusya'nın Suriye'ye iç savaş halinde iken vermiş olduğu destek, Rusya'nın tarihi boyunca en büyük emellerinden biri olarak kabul edilen sıcak denizlere yani güneye inme fırsatını elde etmesine neden olmuştur. 2018 yılında iki devletin, aralarında yapmış oldukları anlaşma neticesinde Rusya, Baniyas ve Tartus limanlarına konuşlanarak hidrokarbon keşif çalışmalarına devam etmiş ve bu esnada Suriye ile anlaşmasından almış olduğu özel ayrıcalıklar ile Doğu Akdeniz'deki konumunu sabitlemiştir. Suriye ise iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmamasını amaçlamaktadır. Bu sayede Rusya gibi bir

küresel gücün desteğini alarak doğalgaz ve petrol üretiminde kendi kendine yetebilen bir ülke formuna dönüşecek, zaman içerisinde enerji bağlamında güç kazanarak hidrokarbon ihracatçısı ülke konumuna yükselecektir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 31).

Ancak Suriye, günümüzde henüz hidrokarbon ihracatçısı konumuna gelememiştir. Bu durumun en büyük sebebi ise hala ülkeye ait hidrokarbon rezervlerinin ve üretiminin kendi kendine yetememiş olmasıdır (Demirel, 2013: 74). Tüm bunlar uluslararası arenada devletlerin çıkarları doğrultusunda yapacakları her hamlenin mümkün ve doğal olduğunu savunan Uluslararası İlişkiler disiplindeki realist bakış açısının bir çıktısı niteliğindedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz, jeostratejik ve jeopolitik öneme sahip olduğu gibi devletlerin de realist bakış açısı ile hegemon olmaya çalıştıkları alanı temsil etmektedir.

2.1.5. Filistin

Gazze sahil şeridinin 36 kilometre açıklarında keşfedilen Gazze Marine enerji sahası, havza üzerinde keşfedilen ilk hidrokarbon kaynaklarından birisidir. Gazze Marine, 1999 senesinde Filistinli lider Yasser Arafat'ın imzalamış olduğu anlaşma dahilinde %30 oranında Filistin'in özel sektöründe görev yapan müteahhitler topluluğuna, %60'ı British Gas isimli şirkete, kalan %10 ise Filistin yönetimine teslim edilmiştir. Ancak yapılan bu anlaşma, İsrail'in Filistin'i işgal altına almasından ötürü sekteye uğramış ve enerji sahasının durumu, belirsiz bir hale bürünmüştür. Oslo Anlaşmaları'na göre enerji sahası, her ne kadar Filistin Ulusal Yönetimi'nin kontrolü altında olması gerekse de İsrail, Filistin'in bu bölgeden elde edebileceği potansiyel enerji kaynaklarıyla güç kazanmasının önüne geçmek için Filistin'in bölgedeki hidrokarbon kaynaklarına ulaşmasının önüne geçmektedir. Mevcut durum sebebiyle milyarlarca dolar değere sahip enerji sahası işletilememektedir. Yine Filistin'deki güvensiz ortam, 1999 yılında yapılan anlaşmada %60 hisse sahibi olan British Gas'ın, hisselerinin tamamını Shell firmasına satmasına neden olmuş ancak Shell firması da 2018 senesinde hisselerine Filistin devlet şirketlerine aktarmıştır. Filistin'de mevcut durumun giderilmesi halinde yeniden işletilebilecek potansiyele sahip olan enerji sahası, Filistin'e enerji bağlamında kendi kendine yetebilmeyi ve enerjide ihracatçı bir

ülke formuna getirip, ülke ekonomisinin yeniden yapılandırılmasını vaat etmektedir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 29).

2.1.6. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Türkiye arasında yaşanan deniz yetki anlaşmazlığının miladı, 17 Şubat 2003'te Mısır ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşmasına dayanmaktadır. Bu problem, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin daha sonrasında Avrupa Birliği'nin desteğini alarak, Türkiye'nin sahip olduğu kıta sahanlığı alanını hiçe sayan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin deniz üzerinde sahip olduğu hakları ihlal eden "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına 21 Mart 2003'te uluslararası ortamda duyurmuş olduğu münhasır ekonomik bölge alanları ile yeni bir boyut kazanmıştır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 32). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, ada üzerinde kendi kontrol mekanizmasını oluşturmak ve nüfuzunu arttırmak amacıyla 17 Şubat 2003'te Mısır, 17 Ocak 2007'de Lübnan ve 17 Aralık 2010'da İsrail ile münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlendiği anlaşmalara taraf olmuştur (Yaycı, 2012: 17).

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği 2004 yılında gerçekleşmiştir. O dönem Avrupa Birliği'nin üyelik koşullarına uyum sağlamak adına %90'ın üzerinde olan enerji üretimindeki petrol tüketimini %38'e sabitleyebilmek adına bir takım çalışmalarda bulunmuştur. Rum kesiminin geriye kalan enerji gereksiniminin %2'lik kısmını katı yakıtlardan, %4'lük kısmını ise yenilebilir enerji kaynaklarından sağlamaya çalışsa da enerji alımının %99'luk kısmını Suriye ve Rusya gibi devletlerden almış olduğu petrol oluşturmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, var olan dışa bağımlılığını azaltmak ve AB statüsüne uyabilmek için 2005 senesinde, ilk hidrokarbon arama ve sondaj faaliyetleri ihale hazırlığını yapmıştır. 2007'de Lübnan ile münhasır ekonomik bölge anlaşmasına taraf olmuş olsa da anlaşma Lübnan parlamentosunda reddedilmiştir. Yine 2007 tarihinde 13. Blok ve 3. Blok'u kapsamayan 46.000 kilometrekarelik alanı toplam 11 blok olacak şekilde ihaleye sunmuştur. İhalenin gerçekleşmesi ile birlikte 12. Blok'ta yapılacak olan sondaj çalışmaları ve keşif faaliyetlerinin hakları, 12 Ekim 2008'de Amerikan menşei,

Amerikan Noble Enerji şirketine teslim edilmiştir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 32).

Şekil 8'de görüldüğü üzere Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin ihaleye sunmuş olduğu 13 hidrokarbon keşif alanı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türkiye'ye arama ruhsatı vermiş olduğu kendi münhasır ekonomik bölgesiyle çakışmaktadır. Ayrıca bahsedilen 13 hidrokarbon keşif alanı, Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde bulunmaktadır. 4, 5, 6 ve 7. bloklar Türkiye'nin kıta sahanlığı ile çakışırken öte yandan 1, 2, 8, 9, 12 ve 13. bloklar ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölge alanına denk gelmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, bahsedilen uyuşmazlık alanları üzerinde tek taraflı karar almakta ve bloklara bölmektedir. Ayrıca yine Rum yönetimi, bölmüş olduğu blokları ihaleye sunmakta ve küresel ölçekte varlığını ispat eden firmalara ihale sonrası ruhsat vermektedir. Rum yönetiminin uluslararası firmaları Doğu Akdeniz havzasına çekmesiyle birlikte Doğu Akdeniz'deki yetki alanları paylaşmazlığı ve enerji kaynaklı oluşan bölgesel çıkar çatışmaları, küresel ölçekte nitelik kazanmıştır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 33).

Rum kesiminin öncelikle Kıbrıs adası ve ardından Doğu Akdeniz üzerinde hegemon güç olma çabası, bölge ülkeleri ile yapmış olduğu anlaşmaların ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu amacı doğrultusunda yapmış olduğu İsrail ve Mısır ile olan anlaşmaları konuya örnek niteliğindedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ile 2010 senesinde MEB'e ilişkin anlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin tanımadığı bu anlaşma ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, tek taraflı olarak ayırmış olduğu ve Türkiye'nin haklarını tanımadığı 13 bloğun hepsini arama ve sondaj faaliyetlerinin yapılması üzere ruhsat alanı olarak açıklamıştır. 12 numaralı blok üzerinde yapılan keşif çalışmaları neticesinde 28 Aralık 2011'de Limasol'un 160 kilometre güneyinde Afrodit doğalgaz keşfi yapılmıştır. Yapılan bu keşif sayesinde Rum yönetimi, daha önceden tek taraflı olarak ilan etmiş olduğu bölgede doğalgaz rezervinin keşfedilmesini kendi MEB alanına dahil olduğunu iddia ederken, öte yandan bölgesel ve küresel olmak üzere uluslararası ortamda var olan tüm aktörlerin dikkati, ruhsatsız bloklar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Afrodit'in keşfi ile yeni keşif arayışı içerisine giren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 11 Şubat 2012'de Avrupa Birliği resmi gazetesinde bir duyuru yayınlamıştır. Duyuruda ikinci ihalesine çıkacağını belirten Rum kesimi, Fransızlara ait Total şirketine Blok 11'i, Amerikan Exxon Mobil ve Katar Petrolleri firmasına Blok 10'u ve İtalyanlara ait ENI firmasına 2, 3, 6, 8, 11 numaralı bloklar üzerinde keşif ve sondaj çalışmaları için ruhsat yetkisini vermiştir. Afrodit'te yapılan çalışmalar sonucunda ise rezerv büyüklüğü saptanmış, 129 milyar metreküp büyüklüğe sahip olduğu duyurulmuştur. Bu oran Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin takribi 1 asırlık enerji ihtiyacının karşılanması demektir. Rum yönetimi 2016 yılının son çeyreğinde üçüncü ihalesini duyurmuş, bu ihalede 8 numara ve 10 numaralı bloklar 2012'de yapılan ihalede ruhsat verilen şirketlerle devam ederken 6 numaralı bloğu ENI ve Total ortaklığına vermiştir. Yapılan keşif çalışmaları neticesinde Exxon Mobil firması, 10 numaralı blokta 142-227 milyar metreküplük doğalgaz keşfi yaptığını açıklamıştır. 2019'un ilk çeyreğinde bulunan rezerv, Delphini olarak adlandırılmıştır (Yorulmaz &Demirdöğen, 2020: 33-35).

Yunanistan ise hidrokarbon arama çalışmalarına Girit Adası güneyi ve doğusunda ayrıca İyon denizinde, küresel enerji şirketleri ile beraber devam etmektedir. Yunanistan, Doğu Akdeniz' kıyıdaş Mısır ve İsrail ile iş birliği yapmayı amaçlamaktadır. Bu sayede Yunanistan, Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında meydana gelen çıkar çatışmalarından minimum zarar görmeyi ve krizi, Yunanistan için bir fırsata çevirmeyi hedeflemektedir. 2011 senesinde Yunanistan, Girit Adası ve İyon Denizi'nin güney çevresinde yer alan bölgeyi, münhasır ekonomik bölgesi olarak ilan etmiştir. Bu hamlesiyle Yunanistan, Libya'dan aslında Libya'ya ait olması gereken 39 bin kilometre karelik bölüme sahip çıkmıştır. Yunanistan'ın bu alanı kendisinden usule aykırı olarak temin etmesine karşın Libya, ülkesinde yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle itiraz edememiştir. BM Uluslararası Adalet Divanı kararlarına istinaden münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı gibi alanların sınırlandırılmasında anakara kıyı şeridinin baz alınması gerektiği bildirilse de Yunanistan, 2014 senesinde Libya münhasır ekonomik bölge alanında ihale açacağını duyurmuştur.

13 Aralık 2018'de ise Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri Dışışleri Bakanları, Washington'da görüşme sağlayarak "Stratejik Diyalog" sürecine girmişlerdir. "Stratejik Diyalog", Doğu Akdeniz'de meydana gelen gelişmeler dahilinde Doğu Akdeniz'de savunma, güvenlik ve enerji iş birliğinin sağlanmasına yönelik bir süreci temsil etmektedir. Yunanistan yapmış olduğu bu hamle sonucunda Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde çıkarları doğrultusunda daha rahat hareket etmeyi amaçlamaktadır. Ülke ekonomisinde ithal etmiş olduğu enerji kaynakları sayesinde cari açığa sahip olan Yunanistan, Doğu Akdeniz'de kendi bölgesinde keşfedebileceği olası hidrokarbon rezervi ile enerji bağımlılığı azalacak, Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlayacak ve ekonomik bağlamda devletin rahatlamasına olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte Yunanistan, Doğu Akdeniz'den elde etmeyi planladığı çıkarları doğrultusunda Energean firması ile İsrail'in Tanin ve Kariş hidrokarbon sahalarında aktif olarak çalışma yapmaktadır. Bu sayede ikili ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmayı amaçlayan Yunanistan, Doğu Akdeniz'deki nüfuzunu arttırmayı planlamaktadır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 35-37).

2.1.7. Libya

2011 Arap Baharı ardından Libya, karmaşaya ve siyasi istikrarsızlığa açık bir devlet konumuna gelmiştir. Libya'da karmaşanın son bulması ve ülkenin siyasi yapısının yeniden inşa edilmesi adına 2014 yılında seçim yapılmış olsa da istenen sonuç elde edilememiştir. Devlet yönetiminde iki farklı aktörün mevcut olması, Libya'da istikrarın sağlanmasını zorlaştırmış, Tobruk yönetimi Fransa, Suudi Arabistan, Rusya, Yunanistan ve Mısır tarafından destek görürken öte yandan Katar ve Türkiye'nin UMH tarafında olması, Libya'da işleri daha komplike bir hale getirmiştir. 2020 senesinde Libya'da yönetimde bulunan iki aktör, kalıcı ateşkes ilan etmiştir. Ateşkes ilanının ardından geçici Ulusal Birlik Hükümeti, her iki aktörün de uzlaşmasını sağlamak amacıyla bir araya getirmiş olsa da istenen sonuç elde edilememiştir. Tobruk Yönetimi ve UMH, Libya üzerindeki hakimiyet alanlarını genişletmek ve bulundukları konumların temelini sağlamlaştırmak adına küresel ve/veya bölgesel güçler ile iş birliği içerisine girmiştir. Bulunduğu konum dolayısıyla Türkiye ve Mısır ise Libya'da meydana gelen istikrarsızlığın son bulması ve yeni siyasi

yapının oluşmasında aktif rol oynama isteği nedeniyle Libya ile yakından ilgilenmektedir. Ancak Türkiye, UMH'yi desteklerken Mısır'ın Libya'daki diğer aktör olan Hafter'i desteklediği unutulmamalıdır (Sürmelioglu Parlar, 2022: 96).

Libya'da 2014 seçimlerinin ardından yaşanan iç savaş, ülkeyi Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerden geri bırakmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, havzanın jeopolitik ve jeostratejik değerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Ancak Libya, kendi içerisindeki iç savaş ile ilgilenirken, uluslararası arenanın yeni oyun tahtası olarak kabul edilen Doğu Akdeniz'de bölge ülkesi olduğu halde aktif rol oynayamamıştır. Ancak 2019 senesinde Libya, havza üzerinde yaşanan rekabette yerini almıştır. Libya'daki karışıklığı ve iç savaşı bir fırsat olarak değerlendiren bazı bölge ülkeleri, Libya'daki karışıklıktan yararlanarak Doğu Akdeniz üzerindeki nüfuz alanlarını genişletmeyi hedeflemiştir. Türkiye'nin deniz alanlarını kısıtlamak ve bu sayede Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi oyun dışı bırakmak isteyen Yunanistan, Libya ile anlaşma sağlamaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Ancak buna rağmen Yunanistan, Libya'daki iç savaşı bir fırsat haline dönüştürerek uluslararası hukukta Libya'ya ait olan 39 bin kilometre karelik alanı, tek taraflı olarak kendi karasularına dahil etmiştir.

Mısır ise kendi çıkarları doğrultusunda Libya'da Hafter'i desteklemektedir. Mısır'ın Hafter'i desteklemesindeki temel amaç; Libya üzerinde hakimiyet sağlayıp, nüfuzunu arttırmak ve bu sayede Türkiye'yi de Doğu Akdeniz'de geri plana atmaktır. Birleşik Arap Emirlikleri ise Hafter'i açıktan desteklemekte ve İsrail menşesine sahip hava savunma sistemini Libya'ya göndermektedir. Bu durumda Libya'da meydana gelen iç karışıklıkta tarafsız olduğunu belirten İsrail'in aslında Hafter yanlısı olduğu anlaşılmaktadır. Rusya ise Suriye sayesinde Doğu Akdeniz'de yerini almış olup, Doğu Akdeniz'deki nüfuzunu arttırmak amacıyla Hafter'i desteklemektedir. Türkiye için ise Libya, Doğu Akdeniz'de stratejik bir öneme sahiptir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olduğu halde Doğu Akdeniz'deki potansiyelinin yeterli olmadığını düşünen Libya ise Türkiye ile yapmış olduğu anlaşmalar neticesinde Doğu Akdeniz'de yerini almayı ve güçlenmeyi hedeflemektedir (Sürmelioglu Parlar, 2022: 96-98).

2.1.8. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Doğu Akdeniz krizi, Türkiye tarafından üç ana başlık üzerinden ele alınmaktadır. Bunlardan ilki, Kıbrıs meselesinde etkin olan faktörlerin ve Kıbrıs Adası'nın siyasi geleceğinin ne olacağı meselesidir. İkincisi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlenmesi amacıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Türkiye'nin haklarını hiçe sayarak 2003 yılında Mısır, 2010'da İsrail ve 2007'de Lübnan ile yapmış olduğu ikili anlaşmaların sonuçlarıdır. Son olarak ise Yunanistan ile yaşanan, deniz alanlarının paylaşımı noktasındaki uyuşmazlıklardır (Şahin & Günar, 2021: 45). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kıbrıs Adası üzerinde hegemonya kurabilmek, Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon kaynaklarına erişebilmek ve bu sayede Doğu Akdeniz'de baş aktör olabilmek için bölge ülkeleri ile münhasır ekonomik bölge sınırlarının belirlendiği anlaşmalar yapmaktadır. Ancak bu durum, Türkiye'yi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni doğrudan etkileyen bir özelliğe sahiptir. Zira Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu eylemler, Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemen haklarını ihlal eden bir forma sahiptir.

Türkiye için ise hem kendisi hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölge alanları büyük önem taşımakta ve burada yapılacak herhangi faaliyeti, sınır güvenliğinin ihlali şeklinde yorumlamaktadır. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, emelleri doğrultusunda hareket etmekte ve adanın güneyini 13 parsele ayırıp, ruhsatlandırma amacıyla ihaleye çıkmaktadır. Rum kesimi bu sayede Doğu Akdeniz'de 13 parsele ayırdığı bölgeler üzerinden hidrokarbon rezervlerine ulaşarak, rezervlerden tek başına yararlanmayı hedeflemektedir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 44). Yakın tarihte İtalyan şirketi ENI, hidrokarbon rezervleri araştırmak maksadıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ait münhasır ekonomik bölgeye yönelmiştir. Ancak Türkiye, Türk savaş gemileri aracılığıyla duruma müdahale etmiştir. Yapılan müdahalenin ardından Türkiye, Rum kesimine yapmaya çalıştığı faaliyetin Türkiye ve KKTC'nin egemen haklarını ihlal ettiğini, faaliyetlerin devam etmesi halinde Türkiye'nin sert müdahalede bulunacağı konusunda uyarmıştır.

Aynı şekilde enerji firmalarını da Rum kesimi ile bu bölge üzerinde anlaşma yapamayacakları hususunda gerekli uyarıda bulunmuştur.

Türkiye, bölge üzerinde yapılan ve/veya yapılması planlanan enerji hamlelerine istinaden, Kıbrıs'a "Barış Suyu" projesini gerçekleştirmiştir. Bu sayede Türkiye, Kıbrıs'ın en önemli problemine çözüm bulmuş ve Kıbrıs Türklerinin stratejik bağlamda güç kazanmasını sağlamıştır. 21 Eylül 2011'de New York'ta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak "Kıta Sahanlığı Sınır Belirleme Anlaşması" yapan Türkiye, anlaşmanın yapıldığı tarihten bir gün sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nca belirlenen 7 saha için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Enerji Bakanlığı ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) arasında anlaşma yapmıştır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 44-45). Türkiye ise Altan (SiemSasha), Korkut (SiemLousia), Sancar (SiemSophie) ikmal gemileri ve Fatih sondaj gemisi ile 30 Ekim 2018 ile 27 Nisan 2019 tarihleri arasında bu alanlarda çalışmaların yapılacağını ilan etmiş ve 2019 Ocak ayının ikinci haftasında arama sahalarını genişletmiştir. Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervi arama çalışmalarına başlayan Türkiye, Mersin ve Antalya açıklarında Fatih Sondaj Gemisi ile başlatmış olduğu çalışmaya Oruç Reis, Yavuz ve Barbaros Hayrettin Paşa sismik gemilerini de hidrokarbon rezerv keşif çalışmalarına dahil etmiştir. Türkiye'nin bu hamlesindeki asıl amaç; çalışma yaptığı sahalarda keşfettiği hidrokarbon rezervleri sayesinde enerji bağlamında kendi kendine yetebilmek ve uluslararası ortamda enerji transferi noktasında kilit nokta kabul edilerek, uluslararası arenadaki gücünü maksimize etmektir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 45).

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi aktörler, Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi saf dışı bırakmak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve bazı Avrupa Birliği üyelerinin desteği ile uluslararası hukuk kurallarını ihlal eden tek taraflı adımlar sayesinde MEB alanı belirleme anlaşmalarına taraf olmuşlardır. Türkiye ise yapılan hamlelere karşın Libya ile 27 Kasım 2019'da deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair anlaşma imzalamıştır. Türkiye, Libya ile yapmış olduğu bu anlaşma sayesinde Yunanistan-Libya arasında imzalanması olası anlaşmadan Libya'nın kaybedeceği 40 bin kilometre karelik alanı kurtarmıştır. Türkiye, Libya ile

yapmış olduğu anlaşma neticesinde Doğu Akdeniz bölge ülkelerine havza üzerinde etkin rol oynadığı, Yunanistan ile yapılması planlanan anlaşmaların Türkiye ile yapılabileceği mesajını vermiştir. Türkiye'nin ayrıca Yunanistan ve Mısır taraflarının anlaşma imzalamasından önce davranarak, Libya ile yapmış olduğu stratejik anlaşma, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yetki alanlarının belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye'nin yapmış olduğu tüm bu hamlelere karşın Mısır'da Sisi yönetimi, İsrail'in hayata geçirmeyi planladığı "Eastmed Projesi"ne (İsrail'in çıkartmış olduğu doğalgaz rezervlerinin Kıbrıs, Girit ve Yunanistan zerinden İtalya'ya aktarılma projesi) dahil olabilmek ve bu sayede g kazanmak adına Yunanistan ile yapılacak anlaşmaya taraf olmuştur. Ancak Mısır, yapmış olduğu anlaşma sonucunda takribi iki Kıbrıs adası büyüklüğüne sahip bölgeyi kaybetmiştir (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 46).

İsrail ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki jeopolitik ve jeostratejik önemini bildiği halde, iki ülke arasında devam eden siyasi gerilimlerden ötürü Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de etkin bir aktör rolünde olmasını istememektedir. Bu sebeple İsrail, bölge ülkeleri ve/veya küresel glerle yaptığı anlaşmalar dhiline Türkiye'yi bu anlaşmalarda taraf konusu yapmayı uygun görmemektedir. Ancak İsrail, Türkiye ile olası bir anlaşmaya taraf olmayı tercih etmediği için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yapmış olduğu anlaşmalarda, egemenlik alanlarında ciddi bir kayıp yaşamıştır. Bu konunun en önemli örneğini Afrodit sahası oluşturmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kendisine ait olduğunu iddia ettiği bölgede yeniden sondaj çalışmalarına hız vermek istemesi, İsrail'in tepkisini çekmeye neden olmuş ve Afrodit'te ortak çalışmalar durdurulmuştur.

Tüm bunların yanı sıra Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin eski Dışışleri Bakanı Nikos Rolandis'in 2012 senesinde yapmış olduğu açıklamada Lübnan, İsrail ve Mısır ile yapmış oldukları ikili anlaşmalar neticesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin hakkı olan alandan 4 kat fazla alana sahip olduğunu belirtmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan başta olmak üzere Doğu Akdeniz bölge devletleri ve küresel güçlerin bugüne kadar yapmış olduğu eylemler Türkiye'nin uluslararası ortamda yalnız kalmasını sağlamış olsa da Türkiye'nin Libya ile yapmış olduğu mutabakat,

Türkiye'nin Doğu Akdeniz oyun sahasında yeniden etkin oyuncu olarak görülmesini olanaklı kılmıştır (Yorulmaz & Demirdöğen, 2020: 46-47).

2.2 Doğu Akdeniz'de Küresel Güçlerin Enerji Politikası

2.2.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin Akdeniz özelinde Doğu Akdeniz politikasının kaynağı, örgütün kuruluş yıllarına kadar uzanmaktadır. Avrupa Birliği'nin Akdeniz'deki aktörlerle ikili ilişkileri, 1970'li yılların ilk yarısında, "Küresel Akdeniz Politikası" ile belli bir zemine oturtulmuştur. Avrupa Birliği, Küresel Akdeniz Politikası ile Akdeniz ülkeleri arasındaki komplike ticari ilişki yapılanmasını ortadan kaldırmayı ve bu sayede ikili ilişkilerde daha akıcı, daha sürdürülebilir ilişkilerin oluşmasına zemin hazırlamayı amaçlamıştır. Bahse konu politika kapsamında Avrupa Birliği, Akdeniz'deki aktörlerin sosyal ve ekonomik bağlamda gerçekleştirilen ortak faaliyetlerinin ivme kazanmasını öngörmüştür. 1990 senesinde Küresel Akdeniz Politikası üzerinde bazı değişiklikler yapılmış ve programın adı Yenilenmiş Akdeniz Programı olarak revize edilmiştir. Bahse konu program, bölge ülkelerinde yabancı sermaye yatırımlarının direkt arttırabilecek hukuki düzenlemeler yapılmasını öngörmüştür. Bu sayede bölge ülkelere yapılacak her doğrudan yatırım, ülke içerisinde ekonomik bağlamda kalkınmayı sağlarken diğer taraftan istihdam gücünün arttırılmasını amaçlamıştır. Program kapsamında Avrupa Birliği tarafından Akdeniz ülkelere ithalatı kolaylaştırmak adına birtakım yardımlar, gümrük indirimleri ve teşvikler sağlanmıştır.

1995 yılında ise Barcelona Süreci diğer bir deyişle Barcelona zirvesinde alınan bir karar neticesinde "Avrupa Birliği Akdeniz Ortaklığı" oluşturulmuştur. Programın asli amacı, Akdeniz'de barışın sağlanması ve kalıcı hale getirilmesidir. Yine program, Akdeniz'deki aktörler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin sürekliliğinin sağlanmasını amaçlamıştır. Ancak Akdeniz Ortaklığı programı pek çok alanda istenilen sonuca ulaşamamış ve 2007 senesinde dönemin Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin görüş ve önerileri üzerine Avrupa Birliği, programı "Akdeniz İçin Birlik" olarak revize etmiştir (Ülger, 2020: 263-264).

Avrupa Birliği'nin kuruluşundan itibaren Akdeniz devletlerine ilişkin politikasının esas amacını, ticari faaliyetler ve ekonomik ilişkilerin sürdürülebilirliği oluşturmuştur. Avrupa Birliği her ne kadar bölge ülkelerinin refah düzeyinin artması, ticaretin sürdürülebilirliğinin sağlanması, ülke ekonomilerinin güçlenmesine yönelik faaliyetlerde ve gerekli teşviklerde bulunmuş olsa da bölge ülkelerinin tutumları dolayısıyla bu eylemler, çoğu zaman sonuçsuz kalmıştır. Akdeniz'in doğusu ve güneyinde bulunan bazı aktörler, Avrupa Birliği tarafından öne sürülen çoğu faaliyet ve öneri tekliflerine çekince ile yaklaşmıştır. Bu durumun asıl nedeni ise bazı Akdeniz aktörlerinin geçmişte Avrupa devletlerinin sömürü düzeninde yer almış olması ve Avrupa devletlerine karşın bağımsızlıklarını kazanabilmek adına yapmış oldukları mücadeleden kaynaklanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz siyasetinde Kıbrıs, Türkiye ve Malta'nın süreci diğer Akdeniz aktörlerinden ayrı bir konuma sahiptir. Bahse konu aktörler, coğrafi bağlamda Avrupa kıtasında bulunduklarından dolayı Avrupa Birliği, bu üç aktör ile ortaklık anlaşmalarının yapılması suretiyle Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin sağlanmasını amaçlamıştır. 1961 senesinde Yunanistan'ın taraf olduğu Atina Anlaşması ve 1963 senesinde Türkiye'nin taraf olduğu Ankara Anlaşması, iki aktörün Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinin yasal dayanağını oluşturmuştur. Malta, Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ın aksine diğer Akdeniz aktörleri ile yapılan ticari ve ekonomik anlaşmalarda ise Avrupa Birliği'ne tam üyelik amacı söz konusu değildir. Bahse konu aktörler dışındaki Akdeniz ülkeleri, Avrupa kıtasında yer almadıklarından dolayı yapılan anlaşmalar yalnızca ticari ve ekonomik iş birliğinin sağlanmasına ilişkin hükümleri kapsamaktadır (Ülger, 2020: 264-265).

Avrupa Birliği'nin Akdeniz üzerindeki aktörlerle ikili ilişkileri güçlendirmek, Akdeniz'de barış ortamının sürekliliğini sağlamak amacıyla yapmış olduğu bir dizi girişimin diğer bir nedenini ise enerji bağımlılığı oluşturmaktadır. Enerji, her ne kadar Avrupa Birliği'nin kuruluşundan itibaren önem arz eden bir konuma sahip olsa da 1973 senesinde meydana gelen Arap-İsrail Savaşı'nda Arap ülkelerinin başta İsrail olmak üzere İsrail'i destekleyen Avrupa devletlerine karşın uygulamış olduğu petrol ambargosu, Avrupa Birliği'nin enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği noktasında bazı

adımlar atmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 2000'li yılların ilk yarısından itibaren uluslararası arenada aktörlerin giderek artan enerji ihtiyaçlarına rağmen artan enerji fiyatları, Avrupa Birliği'nin enerji bağlamında en büyük ithalatçısı konumuna sahip olan Rusya'ya karşın arz güvenirliliği probleminin yaşanmasına neden olmuştur (Ünal Eriş, 2016: 636).

Yakın geçmişte Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri, Avrupa Birliği'nin Akdeniz siyasetinin yeniden şekillenmesine ve bölgedeki faaliyetlerinin ivme kazanmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği için bölgede keşfedilen zengin enerji rezervleri, örgütün enerji bağlamında en büyük ithalatçısı olan Rusya'ya karşı enerji bağımlılığının azalması anlamına gelmektedir. "Amerikan Jeolojik Araştırma Kurumu" (USGS) 2010 tarihli raporuna göre havzada 3,45 trilyon metreküp doğalgaz, 1,7 milyar varil petrol varlığı belirtilmiştir. Yüzyıllardır var olan jeopolitik ve jeostratejik öneminin yanında yakın tarihte keşfedilen enerji rezervleri, Doğu Akdeniz'in uluslararası arenada cazibe merkezi olarak görülmesine olanak sağlamıştır. Keşfedilen rezervler Doğu Akdeniz'i küresel güçlerin güç maksimizasyonunu elinde tutmak, bölgede ve uluslararası ortamda başat güç olabilmek adına yarış halinde oldukları bir havza konumuna getirmiştir. Bölge ülkelerinde askeri üsleri ile varlığını gösteren küresel güçler, kendilerine ait üslere gerekli takviyelerde bulunmuş, bölge ülkeleri ile anlaşma sağlayarak, bölgedeki varlıklarını daha üst seviyeye taşıması amacıyla yeni üs alanları tahsis için bölge ülkeleri ile anlaşma sağlamıştır. Öte yandan keşfedilen rezervler yalnızca uluslararası ortamda devletlerin ilgisini çekmekle kalmamış, enerji şirketleri de sondaj çalışmalarında bölge ülkeleri ile anlaşma sağlamıştır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri, bölge ülkeleri arasında deniz egemenlik yetki alanlarının sınırlarına ilişkin pek çok problemi de beraberinde getirmiştir. Devletlerin kendi egemenlik alanları olarak belirlediği parseller ve/veya diğer bir bölge ülkesi ile egemenlik alanları hakkında yapmış olduğu anlaşmalar, başka bir bölge ülkesinin egemenlik yetki alanının uyuşmazlığına neden olmuştur. Bu durum bölge ülkeleri arasında gerilimlerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Diğer taraftan aktörler, sondaj çalışmaları ile çıkarılan doğalgazın uluslararası ortama nasıl

ulaştırılacağı konusunda doğalgaz boru hattı güzergahının geçiş noktalarına dair arayışlara başlamıştır. Havzadaki keşifler, enerji güvenliği konusunu gündeme getirmiş, enerji alanında yapılan anlaşma içeriklerinin hangi konuları kapsayıp hangi konuları kapsamayacağı uluslararası ortamda tartışma konusu haline gelmiştir (Ülger, 2020: 271-273).

Doğu Akdeniz'de deniz egemenlik yetki alanlarının sınırları Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında gerilime neden olmaktadır. Aynı şekilde Lübnan ve İsrail arasında yaşanan yetki alanları sorunu, Avrupa Birliği'nin havza üzerindeki etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs'ta, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni görmezden gelerek 2003 senesinde Mısır, 2004 senesinde Lübnan ve 2010 senesinde ise bölge devletlerinden İsrail ile yapmış olduğu anlaşmalar, Kıbrıs sorununun yeniden gün yüzüne çıkmasını sağlamış, taraflar arasındaki gerilim, üst seviyeye taşınmıştır. Bahse konu olayda Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yapmış olduğu anlaşmaların geçersizliğini savunsa da Avrupa Birliği, 2004 senesine kadar Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin yapmış olduğu eylemleri desteklemiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, egemenlik yetki alanlarının sınırlarına dair bölge ülkeleri yapmış olduğu anlaşmaların yanı sıra kendi egemenlik alanı varsaydığı parseller üzerinde sondaj çalışması yapılmak üzere enerji şirketleri ile anlaşma sağlamıştır. Fransızlara ait Total ve İtalyanlara ait olan Eni şirketleri ile anlaşan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanlarına dahil olan bölgelerde arama faaliyetlerine başlaması üzerine Türkiye, yapılan eylemi protesto etmiştir. Süreç içerisinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile söz konusu tartışmalı parseller üzerinde Türkiye ile anlaşma sağlayarak bölgede keşif faaliyetlerinin yapılmasını sağlamıştır. 2011 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile yapılan anlaşmaya istinaden Türkiye, "Barbaros Hayrettin Paşa" isimli sismik araştırma gemisi, "Yavuz" ve "Fatih" isimli sondaj gemileri ile birlikte bahse konu uyuşmazlığın olduğu parsellerde keşif çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki keşif çalışmaları ve sondaj faaliyetleri, uluslararası ortamda devletler tarafından kabul edilmemektedir. Bu durumun en temel

sebebi ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası ortamda devletler tarafından tanınmamasıdır. Bu nedenle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türkiye ile yapmış olduğu anlaşma hukuken sakat sayılmakta ve geçersiz görülmektedir. Bahse konu faaliyetlerin ve yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili anlaşmalarda ise Avrupa Birliği, yalnızca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni yasal uluslararası hukuk kişisi olarak görmektedir. Avrupa Birliği, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımamaktadır. Bu nedenle yapılan deniz egemenlik yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair anlaşmalarda, bölge ülkelerinin ikili anlaşmalarında, keşif ve sondaj gibi enerji alanında yapılan anlaşmaların tamamında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni destekleyici kararlar almaktadır. Doğu Akdeniz'de yaşanan son gelişmeler üzerinden konu incelendiğinde Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz politikası, bölgede hak, eşitlik, demokrasi, barış gibi uzun vadeli sağlıklı değerler üzerinden ilerleme kaydetmemekle birlikte anlaşmalar dahilinde ekonomik, ticari kısa vadeli planları desteklediğini söylemek mümkündür (Ülger, 2020: 273-280).

Doğu Akdeniz'de planlanan ve gerçekleştirilen faaliyetler, bölgesel iş birlikleri ve ikili anlaşmalar ile birlikte havzada mevcut aktör sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu durum siyasi bağlamda Doğu Akdeniz'de barış ve istikrarın ilerleme sürecini etkilemektedir. Öte yandan kuruluşundan itibaren Akdeniz politikasında barış ve istikrarın sağlanmasını amaçlayan Avrupa Birliği için Doğu Akdeniz'de keşfedilen rezervler, örgütün Akdeniz siyasetinin değişim ve dönüşümüne sebep olmuştur. Siyasi bağlamda pek çok sorunu içerisinde barındıran Doğu Akdeniz, keşfedilen enerji rezervleri ile ekonomik bağlamda daha fazla ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum Avrupa Birliği'ni Akdeniz siyasetindeki birincil amacından uzaklaştırmış ve Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilim, çok boyutlu bir hale bürünmüştür (Bicchi, 2011: 16-17).

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Her uluslararası aktörün kabul gördüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri için de Akdeniz, yüzyıllardır büyük önem atfeden bir bölgedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucularından kabul edilen, Amerikan devlet adamı John Jay'e göre ise "Akdeniz, geçmişin okyanusudur". Doğu Akdeniz havzası ise tarihi boyunca Asya, Ortadoğu, Avrupa ve Afrika'nın önemli geçiş güzergahlarından biri olarak kabul

edilmiştir. Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik önemi,tarih boyunca Fransa, Rusya, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu gibi aktörlerin havza üzerinde ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmesine zemin sağlamıştır. Yakın dönemde keşfedilen enerji rezervleri ile Doğu Akdeniz, bölge dışı aktör olan Amerika Birleşik Devletleri'nin de siyasi, ekonomik ve güvenlik bağlamında ilgisini yoğunlaştırdığı bir bölge haline gelmiştir (Özçelik, 2021: 83-84).

Amerika Birleşik Devletleri, Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmelere karşı bir süre mesafeli durmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Doğu Akdeniz'deki bu stratejisinin temeli ise adını eski ABD başkanı Donald John Trump'dan alan Trump gaz doktrininin kaynaklanmaktadır. Trump gaz doktrinin temel amacı, Amerikan kaya gazının uluslararası ortamda bilinirliğinin sağlanması ve dünya pazarındaki yerini sağlamlaştırmaktır. Trump, Amerikan kaya gazından elde edilen sıvılaştırılmış doğalgazı diğer bir deyişle LNG'nin dünya piyasasında Avrupa'ya satışının yapılmasını amaçlamaktadır. Bu durum hem Amerika Birleşik Devletleri ulusal enerji sektörünün gelişmesini ve kazanç sağlamasını mümkün hale getirecek öte yandan ise Avrupa'nın enerji ihtiyacının büyük bir kısmını karşılaması halinde Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını büyük oranda azaltacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2016 senesinde yayımlanmış olan "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi"ne göre, Donald Trump'ın başkanlık döneminde Amerika Birleşik Devletleri, enerji bağlamında bir güç olabilmesi için muhtemel potansiyele sahiptir. Paylaşılan belgelerde bulunan verilere göre ise Amerika Birleşik Devletleri, enerji bağlamında dışa bağımlılıktan uzaklaşmakta ve enerjiyi ihraç edebilme potansiyeline sahip bir dönemde olduğu vurgulanmaktadır.

Donald Trump'ın Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmelere mesafeli durmasının bir diğer nedeni ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş yılları süresince Akdeniz'de var olan askeri gücünün, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne oranla çok daha ileri düzeyde olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz'deki mevcut güç maksimizasyonu, Akdeniz'i uluslararası arenada "NATO denizi" şeklinde ifade edilmesine neden olmaktaydı. Tüm bu nedenler, Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz üzerindeki caydırıcılık etkisinin

yüksek olmasından dolayı Rusya'nın bölge üzerinde etkin rol oynayamayacağı düşüncesine bürünmesini sağlamıştır. Ancak 2015 senesinde Akdeniz bölge ülkelerinden olan Suriye'de yaşanan iç karışıklığın içinden çıkılamaz bir hal alması üzerine Suriye rejimi, Rusya'ya yardım çağırısında bulunmuştur. Rusya ise Suriye rejiminin bu davetini, kendi ulusal çıkarları dahilinde kabul ederek siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda Doğu Akdeniz'deki mücadeleye dahil olmuştur (Ateşoğlu Güney, 2020: 147-148).

Rusya'nın tarihi boyunca Akdeniz'de aktif rol alma emellerinin Suriye rejimi sayesinde hayat bulması, uluslararası arenada "Akdeniz'de dengeler değişiyor mu?" sorusunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, uluslararası arenada yankı uyandıran bu soruya karşın tepkisiz kalmayı tercih etmiştir. Akdeniz'de Amerikan caydırıcılığının güvencesinde olan Amerika Birleşik Devletleri, bu bölgeyi kontrol etmek için askeri bir müdahalede bulunmanın gereksiz olduğunu düşünmekte ve konuyla ilgili herhangi bir faaliyet içerisinde bulunmamaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz üzerindeki bu politikası, geniş zaman diliminde işlevselliğini yitirmeye başlamış olmalı ki 2019 senesinin nisan ayında, Amerikan Birleşik Devletleri'nde dönemin Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Doğu Akdeniz havzasının Washington ile Moskova arasında stratejik temelli bir mücadelenin cephesi olarak görüldüğünü dile getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri taraflarınca bu düşüncenin yıllar sonra ifade edilmesindeki temel neden, Rusya ile Suriye arasındaki ikili ilişkinin her geçen gün artmasıyla birlikte Suriye ile Rusya'nın yeni anlaşmalar içerisine dahil olmasıdır. Rusya ile Suriye arasında yapılan Suriye'deki Rus askeri üslerine takviye ve yeni üs kurma anlaşmaları ayrıca Rusya'nın, Suriye'nin münhasır egemenlik bölge haklarından yararlanmaya başlaması, Rusya'nın havzadan kolayca çıkarılamayacağı savını desteklemiştir (Ateşoğlu Güney, 2020: 148-149).

Amerika Birleşik Devletleri'nin Akdeniz siyasetinde yeni bir strateji oluşturmasını sağlayan diğer bir etmen ise Türkiye'nin Akdeniz üzerinde her geçen gün artan etkisi olduğu söylenebilmektedir. Türkiye'nin havza üzerinde artan faaliyetleri, Ankara ile Moskova arasındaki dengeler ve Ankara ile Washington arasındaki ikili ilişkinin gidişatının ne yönde olacağı konusunu gündeme taşımaktaydı.

Amerika Birleşik Devletleri, Akdeniz üzerinde Rusya'nın yayılmacı politikasının önüne geçebilmek ve Türkiye'nin Akdeniz üzerinde her geçen gün artan etki alanını sınırlandırılmak amacıyla yaptığı "Yeni Akdeniz Stratejisi"ni, dönemin Dışişleri Bakanı Pompeo'nun ilanıyla resmi bağlamda uluslararası ortama duyurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin havza üzerindeki yeni stratejisi iki farklı zemine oturtulmaktadır. Bunlardan ilki, Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-İsrail arasında iken diğeri ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Mısır-İsrail kanadında yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin "Yeni Akdeniz Stratejisi"nde yukarıda bahsedilen, iki farklı zeminde yapılan iş birliklerinin temel amacı, Akdeniz'de ve özelde Doğu Akdeniz'de her geçen gün etki alanını, faaliyetlerini genişleten Türkiye ve Rusya'yı, bölgede kısıtlayarak ilerlemesine mani olmak ve bu iki aktörün etki alanlarının küçülmesini sağlamaktır. Amerika Birleşik Devletleri, yukarıda bahse konu aktörlerle olan ikili ilişkilerini sağlam zemine oturtmak ve ilişkilerde güven vermesi amacıyla İsrail'in EastMed boru hattı projesini desteklemiş, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ise NATO'ya katılması görüşünü ortaya atmıştır. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne uygulanan silah ambargosunun ortadan kaldırılmasına yönelik, 2019 yılında "Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Enerji Ortaklığı Yasa Tasarısı"nı ortaya koymuştur. Amerikan taraflarınca yapılan bu eylemler, yalnızca iki aktörün (Türkiye-Rusya) havzada ilerlemesini durdurmaya yönelik olmayıp, Ankara-Moskova ilişkisinden duyulan rahatsızlığın kanıtı niteliğindedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Aralık 2019 tarihinde Senatoda kabul ettiği "Ulusal Savunma Yetki Yasası", yine Rusya ve Türkiye'ye karşı alınan bir karar olduğu söylenebilmektedir.

Kıbrıs adasında Türk askeri birliklerinin bulunmasından dolayı Rum kesimine 1987 tarihinden itibaren uygulanmış olan silah ambargosu, "Ulusal Savunma Yetki Yasası" ile kaldırılmıştır. Bu durum, hem Rum kesiminin silahlanmaya yönelik yapmış olduğu ve yapmak istediği faaliyetlerin önünü açmış hem de Kıbrıs'ta yaşanan sorunlarının barışçıl yollarla çözüme kavuşmasını zorlaştırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, almış olduğu karar neticesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile silah ticaretinin önünü açmış, bu sayede Rum kesiminin Rusya ile olası silah ticaretinin de önüne geçmiştir. Türkiye'nin ise Amerika Birleşik Devletleri'nin bu stratejisine istinaden bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerinde gelişme sağlaması ve Rusya'nın her geçen

gün Suriye üzerinden Doğu Akdeniz'de varlığını geliştirmesi, ABD stratejisinin pek de verimli bir sonuca ulaşmadığının kanıtı niteliğindedir. Yukarıda bahse konu başlıkta verilen tüm detaylar ise artık Akdeniz'in NATO denizi şeklinde anılmasının imkansız olduğu ve bu durumun Rus taraflarınca her ne kadar memnun karşılanırsa da Amerika Birleşik Devletleri'nce bu konu, enerji hegemonu olma amacına almış olduğu bir darbeyi göstermektedir (Ateşoğlu Güney, 2020: 149-152).

2.2.3 Rusya

Ocak 2020 tarihinde Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail arasında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile İsrail'in parsellerinden çıkarılacak doğalgazın, Avrupa pazarına iletilmesi planlanan, 1900 kilometre uzunluğuna sahip doğalgaz boru hattı anlaşması "EastMed" imzalanmıştır. Anlaşmaya istinaden yapılması planlanan "Poseidon" adlı boru hattının, yeryüzünün en derin su altı boru hattı olması ve bu boru hattının toplam maliyetinin 7 ila 10 milyar arası tutarında olması tahmin edilmektedir. Yapılması planlanan boru hattı, Avrupa kıtasının enerji gereksiniminin yaklaşık yüzde 2'sinin karşılayabilme potansiyeline sahiptir. Bahse konu bu durum, gazının yaklaşık yüzde 40'ının Avrupa pazarına satışını yapan Rusya için büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, her ne kadar Rusya açısından tehlike arz etse de Rusya, Doğu Akdeniz'deki keşiflerden elde edilen enerjiden en yüksek payı almak için Akdeniz üzerindeki stratejilerini şekillendirmektedir. Rusya'nın, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları hakkındaki stratejik yaklaşımı, ülkenin enerji bağlamında atmış olduğu adımlarla benzerlik göstermektedir. Rusya, Gazprom gibi enerji şirketlerinin yalnızca devlet mekanizması tarafından idaresinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Kendi ulusal sınırları içerisinde de gaz pazarının yaklaşık yüzde 90 oranındaki payını yine Gazprom kontrol etmektedir. Rus hükümetinin enerji bağlamında yapmış olduğu bu strateji, Doğu Akdeniz özelinde de aynı tutumu sergilemesini olanaklı hale getirmiştir (Atlas, İstikbal, 2020: 194). Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'nin tepki ve itirazlarına karşın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Limasol ve Pafos limanlarını askeri amaçları doğrultusunda kullanmakta, Doğu Akdeniz bölge ülkelerinden Mısır ve Lübnan

bulunan gaz şirketleri ile iş birliği yapmakta ve hatta Rusya'ya ait olan Lukoil firması, Mısır'a ait Zohr sahasının bir kısmını satın almıştır. Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle, Suriye rejimi ile anlaşma dahilinde askeri gücünün bir kısmını bu bölgede konuşlandırmış olan Rusya'nın Banyas'tan Tartus'a kadar Suriye kıyı şeridinde 25 senelik sondaj anlaşması bulunmaktadır.

Tüm bu sebepler Rusya'nın Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeleri yalnızca enerji bağlamında indirgememesini ve yaşanan gelişmelerin güvenlik boyutuyla da yakından ilgilenmesini gerekli kılmaktadır. EastMed Anlaşması'nın imzalanmasının öncesinde Doğu Akdeniz'den çıkarılacak olan doğalgazın, dünya pazarına ve özellikle Avrupa'ya nasıl iletileceği konusu uzunca bir süre aktörler tarafından tartışılmıştır. Doğu Akdeniz'de enerji alanında yaşanan bu gelişmeler, Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı her gerilimde en güçlü kozlarından biri olarak Rus gazını kullanmasının önüne geçeceği düşünülmektedir. Bu nedenle uluslararası arenadaki aktörler tarafından bölgede keşfedilen ve çıkarılan doğalgazın miktarından çok Avrupa'nın Rus gazına bağımlılığının sona ermesi ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi için Doğu Akdeniz gazı büyük önem taşımaktadır.

2006 senesinde Ukrayna'nın Rus gazına ödenecek miktarı reddetmesi ve Rusya'ya ödemesi gereken geçmiş borçlarını da askıya almasının üzerine Rusya ile Ukrayna arasında doğalgaz krizi yaşanmıştır. Rusya bahse konu anlaşmazlık sonrası doğalgaz aktarımını kesmiştir. Ancak bu olumsuzluk yalnızca Ukrayna'yı değil tüm Avrupa'yı etkisi altına almıştır. Yaşanan kriz sonrasında Avrupa ve Avrupa Birliği için gaz çeşitliliğinin sağlanması amacı birincil öneme sahip olsa da bugün hala Avrupa'nın en büyük gaz ihracatçısının Rusya olduğunu söylemek mümkündür. Değişen, dönüşen ve küreselleşen dünya düzeninde her geçen gün artan nüfus ve enerji ihtiyacı, artık enerji kavramının jeopolitikada odak noktası haline gelmesine neden olmaktadır. Ortadoğu'nun petrolüne karşılık doğalgaz ise yapısal olarak çok daha temiz, çevre dostu bir formdadır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz ise Rusya'ya Amerika Birleşik Devletleri hegemonyasından bağımsız olarak her bir Avrupa Birliği ülkesi ile bizi ikili ilişkilerde bulunma fırsatını tanımaktadır. Doğu Akdeniz gazının dünya pazarına ulaşması mümkün olursa Rus gazının pazar payının belirli oranlarda düşeceği

bir gerçektir. Bu nedenle Rus hükümetinin, bölgedeki gelişmeleri takip etmesi ve Doğu Akdeniz'de var olması, Rusya için bir tercih değil zorunluluk haline gelmiştir (Atlas, İstikbal, 2020: 194-196).

2.2.4. Çin

Çin'in Doğu Akdeniz'e ilgisinin altında yatan temel nedenin, Akdeniz bölge ülkelerinin deniz egemenlik yetki alanları sınırlarında yer alan enerji kaynaklarının varlığı olarak bilinmektedir. Uluslararası arenada Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından yeryüzünün en büyük ikinci ekonomisine sahip olan Çin'in, sahip olduğu konumu koruyabilmek ve ekonomik güç potansiyelini sürdürebilmek için enerji bağlamında Doğu Akdeniz'de meydana gelen gelişmeleri yakından takip ediyor olması kaçınılmazdır. 2020 senesinden itibaren yeryüzünde ham petrolü en çok ithal eden ülke konumuna sahip olan Çin, ithal etmiş olduğu petrolün takribi yüzde 50'sini bölge ülkeleri olan Irak, Umman, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri'nden ithal etmektedir. Petrol kaynaklarının çeşitliliğini sağlayarak, hem petrol ithalat alternatifi oluşturmak hem de ithalat ağını genişletmek isteyen Çin hükümeti, İran'la da anlaşma sağlamıştır. Bu yönden İran, Çin'in petrol ithalatı noktasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Ayrıca Çin'in bölge ülkelerinden tedarik etmiş olduğu ham petrolün ülke sınırlarına ulaşmasında genelde deniz yolunun kullanılması ve bu deniz yollarının denetiminin ve güvenliğinin Amerika Birleşik Devletleri tarafınca yapılması, İran'ın Çin için öneminin daha da artmasına zemin hazırlamaktadır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları, havzanın cazibesini bölge dışı aktör olan Çin için de önemli kılmıştır. Çin Ulusal Petrol Şirketi'nin (China National Offshore Oil Company) Kıbrıs açıklarında yer alan Afrodite sahasının yaklaşık yüzde 30 ila 40'luk kısmının alındığına dair çıkan haberler, Çin'in bölgeye duymuş olduğu ilgiyi kanıtlar niteliktedir (Dizdaroğlu, 2023: 10-11). "Tek Yol Tek Kuşak" projesi ile Çin, Yeni İpek Yolu girişiminde bulunmuştur. Çin'in bahse konu projesi, ilk döneminde yalnızca batı ve güney sınır hatlarında etkinleştirilebilecek bir proje olarak ortaya atılmış olsa da süregelen zaman içerisinde proje, bölgeselden ölçekten küresel ölçeğe geçiş yaparak, daha fazla kıta, daha fazla ülkeyi kapsar hale gelmiştir. Bu projede Çin'in temel amacı her ne kadar ticari faaliyetlerini arttırmaya yönelik ve

ekonomik bağlamda güç maksimizasyonunu sağlamaya yönelik gibi görülse de Başkan XiJinping'in 2017 Mayıs'ında yapmış olduğu resmi açıklamada projenin uluslararası ortamda istihdam sağlanması, aktörlerin ihracat kapasitesini arttırmaları, birbirinden bağımsız pazarları entegre edebilme gibi amaçlara hizmet ettiğini açıklamıştır (Sınır Çebi, Kantar, 2021: 34).

Proje ile Çin, ticaret hacmini yalnızca Asya üzerinden değil Avrupa, Ortadoğu ve Afrika kıtaları üzerinden arttırmayı amaçlamaktadır. Üç kıtayı birleştiren coğrafi konumu ve bölgede keşfedilen enerji rezervleri ile Doğu Akdeniz, bölgesel entegrasyonu küresel ölçekte ele almak isteyen Çin için stratejik bir noktayı temsil etmektedir. Doğu Akdeniz'de etkin rol oynamak isteyen Çin, Rusya gibi devlet tekelinde olan "Çin Okyanus Nakliye Şirketi" (China Ocean Shipping Company, COSCO) ile Avrupa pazarında varlığını göstermeyi amaçlamaktadır. Dünya pazarında özellikle Avrupa pazarında yapmış olduğu ticareti çoğu zaman deniz yolu üzerinden gerçekleştiren Çin için Doğu Akdeniz'de konum elde etmek elzem bir durumdur. Bu sebeple Çin hükümeti Yunanistan'da Pire, Mısır'da İskenderiye, İsrail'de Aşdod ve Türkiye'de Kumport limanlarında hisse sahibi olarak liman işletmelerinde söz sahibi olmuştur. Çin'in bu hamlesi, aktörlerle ikili ilişkilerinin gelişmesine de olanak sağlamıştır. Akdeniz bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler ve anlaşmalar yürüten Çin, Doğu Akdeniz'deki varlığını bu şekilde sağlam zemine oturtmaya çalışmaktadır. Çin'in yapmış olduğu bu hamle ise hem küresel pazar oluşturma amacına hem de enerjide yeni alternatifler oluşturma amacına hizmet etmektedir. Tüm bu sebepler ise Çin'in Doğu Akdeniz üzerindeki stratejisinin anlaşılması ve uluslararası arenanın yeni mücadele tahtası olarak görülen Doğu Akdeniz'de var olmasının nedenlerini temellendirmektedir (Dizdaroğlu, 2023: 11-17).

Bölüm Değerlendirmesi

Tezin ikinci bölümünde konu, Doğu Akdeniz'de bölgesel ve küresel enerji politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda öncelikle Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmelerden bahsedilerek bölgenin enerji rezervlerinin sunmuş olduğu fırsat ve yine bu enerji rezervlerinin bölgeye yönelik risk ve tehditlerinden bahsedilmiştir. Ardından TANAP ve EastMed gibi enerji işbirliği ve projelerden bahsedilerek bölümün asıl konusu olan Doğu Akdeniz'de bölgesel ve küresel güçlerin enerji politikalarından bahsedilmiştir. Tezin bu bölümünde bölge ülkelerinden İsrail, Lübnan, Mısır, Suriye, Filistin, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan, Libya, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi bölge aktörlerinin havza üzerindeki enerji politikalarından bahsedilmiştir. Yine aynı bölümde Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin gibi küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki enerji politikalarına yer verilmiştir.

Doğu Akdeniz, tarih boyunca insanoğlunun hayatında önemli bir konuma sahip olmuştur. Ekonomik, kültürel ve siyasi bağlamda önem atfeden havza, yakın geçmişte bölgede keşfedilen enerji rezervleri sayesinde uluslararası ortamda aktörlerin cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Doğu Akdeniz, halihazırda Avrupa'nın ihtiyacı olan petrolün yaklaşık yüzde yetmişinin, dünyanın ihtiyacı olan petrolün ise yaklaşık yüzde otuzunun aktarımının yapıldığı bir havza konumunda iken bölgede keşfedilen enerji rezervleri sayesinde devletlerin enerji taleplerini karşılama noktasında yeni bir statü kazanmıştır. Bölgede keşfedilen enerji rezervleri, bölge ülkeleri için enerji bağlamında dışa bağımlılığın azalması anlamına gelmekle birlikte ithalatçı konumunda olan bir ülkenin, kendi deniz yetki alanında enerji keşfedilmesi durumunda ihracatçı konumuna sahip olabileceğini göstermektedir. Bahse konu durum her ne kadar bölgedeki enerji rezervlerinin sunduğu fırsatların kısa bir özeti niteliğinde olsa da keşfedilen rezervler, bölgeye yönelik risk ve tehditleri de beraberinde getirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininde realist bakış açısına sahip olan devletler, güç maksimizasyonunu elinde tutmak ve uluslararası arenada başat güç olabilmek için yapılacak her siyasi, askeri, ekonomik hamleyi, haklı sebeplere dayandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında devletlerin, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri üzerinde

hak sahibi olabilmek için yaptığı ve/veyahut yapacağı her hamleyi haklı sebeplere dayandırmasını olanaklı hale getirmektedir. Uluslararası arenada aktörlerin yapacağı hamleler ise Doğu Akdeniz'de yaşanabilecek çıkar çatışmalarını beraberinde getirmekte ve bölge ülkeleri başta olmak üzere kendi içerisinde veyahut diğer bölge ülkeleri ile birtakım sorunların, çatışmaların yaşanmasını mümkün kılmaktadır.

Keşfedilen enerji kaynakları, enerjinin aktarımı noktasında işbirliği ve projeleri gündeme getirmiştir. Bu bağlamda tezin bu bölümünde TANAP ve EastMed gibi enerji işbirliği ve projelere yer verilmiştir.

Doğu Akdeniz'de bölgesel güçlerin enerji politikaları ise yakın geçmişte havzada keşfedilen enerji rezervleri sayesinde ivme kazanmıştır. Keşfedilen enerji rezervleri, bölge ülkeleri için ekonomik bağlamda iyileşme, enerjide dışa bağımlılığın azalması, refah seviyesinin artması, uluslararası arenada bilinirliğin ve görünürlüğün artması anlamına gelmektedir. Bu nedenle bölge ülkeleri kendi deniz egemenlik yetki alanlarında keşfedilen enerji rezervlerini çıkarabilmek ve satışını sağlamak adına parseller üzerinden ihaleye çıkmaktadır. Bu durum her ne kadar çeşitli küresel aktörlerin de bölgede varlığını göstermesine olanak sağlasa da ihalelerde bulunan şirketlerin de Doğu Akdeniz'de varlığını göstermesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz'de yaşanan bahse konu durum, havzada aktör çeşitliliğinin artmasına olanak sağlamakta ve devletler arası çıkar çatışmalarının, gerilimlerin de yaşanmasını mümkün hale getirmektedir. Bölge devletleri arasında yaşanan deniz yetki alanlarının sınırlarına dair anlaşmazlıklar, havzadaki gerilimi tetikleyen önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir. Öte yandan bölge üzerinde her geçen gün artan aktör sayısı ve küresel güçlerin de havza üzerinde yer edinebilmek adına bölge ülkeleri ile yapmış olduğu ortaklıklar, Doğu Akdeniz'de yaşanan anlaşmazlıkları daha komplike bir hale büründürmektedir.

Doğu Akdeniz, her ne kadar yakın geçmişte keşfedilen enerji rezervleri ile bölge ülkelerinin cazibe merkezi konumuna gelmiş olsa da havza, benzer şekilde küresel güçler için de aynı değere sahiptir. Bilindiği üzere uluslararası arenada devletlerin yegane amaçlarından birini güç maksimizasyonunu elinde bulundurmak, başat güç olmak oluşturmaktadır. Küreselleşen, değişen ve dönüşen dünya düzeninde

ise devletlerin enerji ihtiyaçları her geçen gün artmaktadır. Bu bağlamda küresel güçler için Doğu Akdeniz, her geçen gün artan enerji ihtiyaçlarını karşılama noktasında önemli bir yere sahiptir. Küresel güçler için Doğu Akdeniz'in siyasi, askeri bağlamdaki önemi, yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle küresel aktörler, bölge devletleri ile çeşitli anlaşmalara taraf olarak bölgede askeri ve siyasi varlıklarını garanti altına alma gayesi gütmektedirler. Küresel aktörlerin kimi zaman anlaşmalara taraf olmaları, kimi zaman ise bölge aktörleri arasında yaşanan uyuşmazlık ve/veya çıkar çatışmalarında taraf olmaları, bölge üzerindeki amaçlarına ulaşmalarında etkili olmaktadır. Ancak bu durum, Doğu Akdeniz'deki aktör çeşitliliğini her geçen gün arttırmakta ve yaşanan anlaşmazlıkların çözümünü daha komplike bir hale büründürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DEKİ REKABETİN TÜRKİYE VE KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NE YANSIMALARI

1. Bölgesel Devletler Arasında Yaşanan Gerilimlerin Doğu Akdeniz'e Etkileri

1.1. Suriye İç Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Etkisi

Suriye iç savaşı ve iç savaşın Doğu Akdeniz havzası üzerindeki etkilerine değinmeden önce savaşı başlatan Arap Baharı süreci incelenmelidir. Arap Baharı'nı başlatan ilk olaylar 2010 senesinde Tunus'ta meydana gelmiştir. Tunus'ta siyasi yenilik talebiyle ortaya çıkan bu hareket, kısa süre içerisinde Arap ülkeleri üzerinde yayılmıştır. Ülkede önlenemeyen şekilde artan enflasyon ve buna bağlı olarak halkın refah seviyesinin giderek düşmesi azalması hayat koşullarını iyiden iyiye zorlaştırmış ve hükümete karşı protestoların artmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak Arap Baharını başlatan sebepler yalnızca ekonomik hoşnutsuzluklar değildir. Bu hareket aynı zamanda siyasal düzene de bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Zira Arap Baharının önemli karakteristiği mevcut rejimlerin demokratik olmayan yapılar olmasıdır. Devletin yönetiminde tek bir kişinin söz sahibi olması, insanın doğuştan sahip olduğu doğal hak ve özgürlüklerin kullanımının kısıtlı olması, işsizliğin her geçen gün artmasına bağlı olarak insanların geçinememesi, temel hak ve özgürlükler içinde yer alan ifade özgürlüğünün serbestçe kullanamaması ve buna bağlı olarak toplumun bir konudaki düşüncelerini dilediği gibi ifade edememesi, ülke siyasetindeki yozlaşmalar ve buna benzer sebepler halkın hükümeti protesto etmesine sebep olmuş ve giderek büyüyen protestolar Arap Baharı adı verilen sürecin ortaya çıkarmıştır.

Arap Baharı, bölge ülkelerine yayılarak Suriye, Mısır, Yemen, Libya gibi ülkelerde de etkisini göstermiştir. Arap Baharı süresince halkın esas talebi olan demokratikleşme sağlanamamış, beklenen siyasi reform ve değişimler istenilen ölçüde yaşanmamıştır. Suriye'de yaşanan süreç de halkın beklentilerinin gerçekleşmesiyle sonuçlanmamış ve ülke, yoğun çatışmaların yaşandığı bir iç savaşa sahne olmuştur. Suriye iç savaşını şekillendiren dinamikler her ne kadar Arap Baharı üzerinden şekillenmiş olsa da iç savaşın taraflarının çeşitliliği ve karmaşıklığı çok yönlü bir

denklemin varlığına işaret etmektedir. Birbirinden oldukça farklı siyasi yapıların, çeşitli dini ve mezhepsel görüşlerin ve farklı ittifak gruplarının varlığı Suriye'deki iç savaşın sona ermesini imkansızla yakın hale getirmiştir. Mart 2011'de başlayan ayaklanmalar kısa süre içerisinde bir iç savaşa dönüşmüş ve bu durum, önce bölge ülkelerini etkisi altına almış sonrasında ise küresel ölçekte bir alana yayılmıştır. İç savaş, Suriye halkının önemli bir kısmının mülteci olarak başka ülkelere göç etmesine sebep olmuş ve Suriye halkı Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, dünyanın farklı bölgelerinde yaşam mücadelesi vermeye başlamıştır. Aynı dönemde uluslararası toplum tarafından terör örgütü olarak kabul edilen DAESH savaşın ortaya çıkardığı otorite boşluğundan yararlanarak ve ülke yönetiminde şeriatı kabul ettiğini ilan etmiş ve güçlenerek bölge üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır (Bozkurt, 2018: 58-60).

Yaşanan bu gelişme, uluslararası ortamdaki aktörlerin çoğunun Suriye'yi terör örgütü olarak DAESH'in ortaya çıktığı bölge olarak görmesine neden olmuştur. İç savaşın yarattığı ortam ve DAESH'in varlığı, küresel aktörlerin Suriye'de Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca uluslararası ortamda barışın ve huzurun sağlanmasına yönelik hamlelerde bulunmasını meşru bir zemine oturtma imkânı vermiştir. Böylece Suriye, küresel güçlerin Orta Doğu ve Doğu Akdeniz üzerindeki emellerini gerçekleştirebilme noktasında yeni bir fırsat olarak görülmeye başlamış ve bir nevi mihenk taşı ve stratejik odak noktası konumuna gelmiştir (Bozkurt, 2018: 60). Bir yandan Doğu Akdeniz'de tespit edilen hidrokarbon rezervleri, bölgenin stratejik değerini ve önemini artırırken diğer yandan tarih boyunca sıcak denizlere ulaşma amacıyla olan Rusya'nın, bu bölge üzerindeki hakimiyet emellerini yeniden canlandırmıştır. İç savaş sonucunda Rusya, Suriye'yi Orta Doğu ve Doğu Akdeniz üzerindeki amaçlarına ulaşabilme konusunda stratejik bir nokta olarak görmektedir. 1971 yılından beri Suriye'nin güneyinde yer alan ve Akdeniz'e kıyısı bulunan Tartus Limanı'nda askeri bir üsse sahip olan Rusya, iç savaşın patlak vermesi ve Doğu Akdeniz'in öneminin artmasıyla bu üssü yeniden yapılandırarak hem Orta Doğu'da etkin olmayı hem de Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları sayesinde ekonomisini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede enerji bağlamında kâr marjını büyüterek hali hazırdaki enerji ihracatçısı rolünü artıracaktır. Kısacası Suriye iç savaşı öncesi bölgesel güçlerin rekabet alanı olan Doğu Akdeniz, iç savaşının ardından küresel

güçlerin de rekabet sahası haline gelmiştir. Böylece Doğu Akdeniz üzerinde faaliyet gösteren uluslararası aktörlerin sayısı artmıştır (Aksoy, 2020: 311-313).

1.2. Kıbrıs Geriliminin Doğu Akdeniz'e Etkisi

Doğu Akdeniz'deki bir diğer risk bölgesi de Kıbrıs'tır. Kıbrıs ada içerisindeki iki farklı etnik yapı arasında yaşanan milliyetçilik sorunlarının yanı sıra Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan bölgesel rekabetin de üzerinde şekillendiği bir bölgedir. Kıbrıs, tarihi boyunca daima uluslararası arenada stratejik nokta olarak görünen önemli bir bölge olmuştur. Zaman içerisinde Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri ile hem bölge devletlerinin hem de küresel güçlerin cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Küreselleşen dünyada devletlerin büyüyen nüfusa ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak, her geçen gün artan enerji ihtiyacı, küresel güçlerin Kıbrıs üzerinde yeni emellerinin oluşmasına neden olmuştur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerin kontrol edilebileceği bir noktada bulunduğu için bölgesel açıdan önemli bir nokta olarak görülürken ada üzerinde yaşayan Türkler ve Rumlar arasında daimî anlaşmazlıklar baş göstermektedir. Türkiye ile Yunanistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de bu anlaşmazlıkların tarafı haline gelmektedir. Ancak Kıbrıs üzerindeki anlaşmazlıkların giderilmesi oldukça önemlidir. Bu sorunların giderilmesi sadece ada üzerinde yaşayan halklar açısından değil tüm Doğu Akdeniz açısından gereklidir. Zira Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji kaynaklarının paylaşım sorununa dair net çözümlerin üretilmesi, Kıbrıs sorununun çözülmesi ile paraleldir. Bu nedenle Kıbrıs gerilimi veya Kıbrıs sorunu, Doğu Akdeniz'i doğrudan etkileyen bir olgudur. Çözümü de Doğu Akdeniz üzerinde yaşanan sorunların aşılması noktasında ön şart niteliğindedir (Ataman & Güler, 2020: 55-56).

Ancak Kıbrıs üzerinde birbiri ile çatışma halinde olan iki farklı etnik grubun varlığı ve bunların karar alma mekanizmalarının özerk olması Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunun çözümünü zorlaştırmaktadır. Ada üzerinde egemen tek bir gücün, tek bir aktörün bulunmaması, bölgeye ilişkin kararların alınması konusunda problemlerin doğmasına da neden olmaktadır. Kıbrıs üzerinde sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin karar alma mekanizmasını etkin kılmak ve bu yönetimin tek başına adayı temsil etmesi uzak bir ihtimaldir. Diğer taraftan adanın öte yarısında bulunan ve

içerisinde Türklerin yaşadığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti de uluslararası ortamda, devletler tarafından tanınmaması nedeniyle ada hakkındaki nihai kararları alan tek mekanizma olmaktan uzaktır. Ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölgedeki diğer ülkeler ile yapmış olduğu anlaşmaların geçerliliğinin ve uygulanabilirliğinin tartışmalı olması da Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Rum Yönetimi ile beraber hareket eden Yunanistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile birlikte hareket eden Türkiye arasında münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının sınırların belirsizliği gibi konularda anlaşmazlıklara sebep olmakta, aktörler arasındaki sorunları gittikçe artırmaktadır. Bu gerilim ancak dört aktörün birbirleriyle uzlaşması sonucunda çözülebilir. Uzlaşma sonucunda, hem gerginlikten yüksek oranda etkilenen bölge ülkelerinin mevcut durumu iyileşecek, hem de Doğu Akdeniz'de var olan sorun son bulacaktır. Böylece Doğu Akdeniz'de bulunan enerjinin çıkarılması ve paylaşılması olanaklı hale gelerek, bölgede bulunan ülkelerin refahı artacak ve bu ülkelerde istikrarın sağlanması mümkün olacaktır (Ataman & Güler, 2020: 56-57).

1.3. Libya İç Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Etkisi

İç savaşın yaşandığı çoğu devlette olduğu gibi, Libya iç savaşında da pek çok farklı devletin, çeşitli gerekçelerle, yaşanan çatışmanın içerisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. Uluslararası aktörlerin iç savaşa dahil olarak savaşta yer almalarıyla birlikte ülkede meydana gelen çatışmanın yoğunluğu da artmıştır. İç savaşın başlarında Libyalıların talebi üzerine, uluslararası müdahale amacıyla bölgeye gelen küresel güçler, ilerleyen süreçte savaşın gidişatını kendi menfaatlerine göre değiştirmekten çekinmemişlerdir. Libya'da yaşanan devrim sonrasında revizyonist ve statükocu olarak iki ayrı grup oluşmuştur. Küresel güçler de bu iki gruptan birini destekleme eğilimi içerisine girmişlerdir. Küresel güçler Libya'ya müdahale ederken menfaatleri doğrultusunda pek çok amacı gözetmişlerdir. Ancak Doğu Akdeniz'de son dönemlerde varlığı tespit edilen hidrokarbon rezervleri ile zengin yeraltı kaynakları, bu güçlerin Libya üzerindeki nüfuzlarını artırma isteklerini etkileyen en önemli sebeplerden biridir (Polat, 2020: 215). Libya halkının eski yöneticileri Kaddafi'ye karşı başlattığı mücadele her ne kadar sonuç vermiş gibi gözükse de Kaddafi'nin

devrilmesinin ardından Libya'da iki grubun meydana gelmesi, ülke içerisinde istikrarın bir türlü sağlanamamasına sebep olmuştur. Libya'da yaşanan bu olaylara Batılı güçlerin ve Mısır'ın da dahil olmasıyla Libya iç savaşı, çok daha karmaşık bir hal almıştır. Küresel güçlerin yanında bazı bölgesel güçler de Libya'da yeni kurulacak yönetimde etkin olmayı ve yeni kurulacak hükümet ile iyi ikili ilişkiler kurmayı hedeflemektedir. Ancak savaşa dahil olan Batılı güçlerin ve Akdeniz ülkesi olan Mısır'ın esas gayesi, Libya'da bulunan petrol ve diğer enerji kaynakları üzerinde en fazla paya sahip olabilmektir.

Libya'nın enerji kaynakları bakımından zenginliği ve Doğu Akdeniz üzerindeki jeostratejik konumu, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupa, Çin, Rusya gibi küresel güçlerin de Libya üzerinden Doğu Akdeniz meselesine dahil olmasını sağlamaktadır. Bu durum ise çözümü her geçen gün daha da zorlaşan Doğu Akdeniz meselesini daha da zorlaştırmaktadır. Doğu Akdeniz meselesine dahil olan aktörlerin sayısı artmakta, artan aktörlerin çatışan çıkarları denklemini daha da karmaşık hale getirmektedir. Bölgede yer alan ülkeler arasında anlaşma sağlansa bile küresel güçlerin varlığı ve havza üzerinde her geçen gün artan etkileri dolayı sorununun çözümünü güçleştirmektedir (Kılıçaslan, 2019: 450-451).

1.4. Arap-İsrail Sorunlarının Doğu Akdeniz'e Etkisi

Arap-İsrail sorunu, 1948 yılında İsrail'in kurulmasıyla bir araya gelen Arap devletlerinin İsrail'e savaş açmalarıyla ortaya çıkmış gibi gözükse de problemin asıl başlangıç noktası, 1917 Balfour Deklarasyonu'dur. 1917 tarihinde Balfour Deklarasyonu ile İngiltere'nin Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti kurmayı kararlaştırması Arap-İsrail sorununun temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu durum Filistin sorununun da başlangıcını oluşturmaktadır. Başlangıçta Filistin halkının mücadelesiyle gelişen süreç, 1948 yılında İsrail'in kuruluşuyla sonuçlanmış zaman içerisinde de Arap-İsrail sorunları şeklinde değişime uğramıştır. 1948 senesinde Arap devletleri ve İsrail arasında başlayan çatışmalar, her ne kadar bölge üzerinde bir uzlaşmayı gerek kılmışsa da bu pek mümkün olmamıştır. Zaman içerisinde artan anlaşmazlıklar kendisini yeni savaflara bırakmış ve Arap-İsrail sorunu üç savaşa neden olmuştur. 1948, 1967 ve 1973'te meydana gelen üç büyük savaş, Arap devletleri

ve Filistin açısından kayıplarla neticelenmiştir. Savaşlar, savaşa müdahil olan Arap ülkelerinin bir kısmının ve özellikle Filistin'in büyük bölümünün işgale uğramasıyla sonuçlanmıştır. Filistin halkının büyük çoğunluğu artık kendi topraklarında barınamayıp mülteci konuma gelmiştir. Özellikle bölge ülkelerine hızlı bir göç başlamıştır. Savaş hali bölge üzerinde var olan kamplaşmaların artmasına neden olmuş, taraflar giderek daha fazla silahlanmaya başlamış ve bölge uluslararası arenadaki küresel güçlerin, etkisini arttırmaya yönelik hamlelere açık hale gelmiştir (Kemiksiz, 2018: 127).

Kuruluşundan itibaren İsrail'in her konuda destekçisi konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri ve diğer batılı güçler, İsrail'in Filistin ve Arap toprakları üzerindeki yayılmacı politikasına ve Arap ülkelerinin toprak bütünlüğünü bozmasına sessiz kalmıştır. 1982 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgali ile Arap-İsrail sorununun aktörlerinde de artış yaşanmıştır. Bu durum Arap ülkelerinin İsrail'e karşı olan tutumundaki olumsuzluğu arttırmış olsa da küresel güçlerin tam desteğini alan İsrail, bölgede yaşanan çatışmadan en az seviyede zararla çıkmıştır. Zaman içerisinde Suriye iç savaşına müdahil olan Rusya gibi küresel güçler, Arap-İsrail sorununda yer alan Amerika Birleşik Devletleri ve Kıbrıs geriliminde yer alan bölgesel güçler (Türkiye ve Yunanistan) Doğu Akdeniz bölgesindeki aktörlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. Sonuç olarak Doğu Akdeniz havzasında son yıllarda keşfedilen enerji rezervleri sayesinde havzanın giderek artan jeostratejik ve jeopolitik değeri, küresel güçlerin bölgedeki mevcut ve yeni ortaya çıkan anlaşmazlık ve savaş halinden yararlanarak buradaki nüfuzunu arttırmasına ve bölgede söz sahibi olmasına neden olmuştur. Bu bakış açısıyla bakıldığında Doğu Akdeniz'de bölge ülkelerinin yanı sıra küresel güçlerin de havza üzerinde etkin bulunması, bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşım sorununun her geçen gün büyümesine ve çözümünün zorlaşmasına neden olmaktadır (Kemiksiz, 2018: 142).

2. Türkiye-KKTC'nin ve Yunanistan-GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki Gelişmelere Yaklaşımları

2.1. Genel Hatlarıyla Kıbrıs Adası'nın Tanımı, Coğrafi Konumu, Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Akdeniz'in Sicilya ve Sardunya adalarının ardından üçüncü büyük adası konumuna sahip olan Kıbrıs, Anadolu topraklarının bir devamı niteliğindedir. Kıbrıs, 34 derece 33 dakika ve 35 derece 41 dakika kuzey enlemleri ile 32 derece 23 dakika ve 34 derece 55 dakika doğu boylamları arasında bulunmaktadır (Can, 2014: 35). Kıbrıs, Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarının arasında bir konuma sahip olmakla birlikte yeryüzündeki alanı, 9251 kilometre kare büyüklüğündedir (Koday, 1998: 419). Kıbrıs yüzölçümü bakımından incelendiğinde topraklarının %59,65'ini Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, %35,04'ünü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, %2,76'sını İngiliz Üsleri ve son olarak %2,64'ünü Ara Bölge oluşturmaktadır (Can, 2014: 35).

Kıbrıs, tarihi boyunca coğrafi konumu itibarıyla jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olmuştur. Yine Kıbrıs, Suriye'ye yaklaşık 100 kilometre, Mısır'a 370 kilometre, Türkiye'ye ise 70 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Kıbrıs, Doğu Akdeniz bölge ülkeleri başta olmak üzere küresel güçler için de önem atfetmesine rağmen, Türkiye için ayrı bir öneme sahiptir. Türkiye'nin Kıbrıs'a ayrı bir önem atfetmesindeki asıl neden; Kıbrıs'ın etnik kimliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs için vermiş olduğu mücadeledir. Elbette bu nedenlerin haricinde adanın Türkiye'ye olan yakınlığı, benzer iklim özellikleri gibi nedenler de mevcuttur (Şimşek vd., 2021: 15-18).

Kıbrıs, coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca pek çok imparatorluğun ve devletin ilgisini çekmiştir. Bu durum, adanın süreç içerisinde pek çok farklı imparatorluk ve devletlere ev sahipliği yapmasına zemin hazırlamıştır. Kıbrıs'ı elinde bulunduran her imparatorluk veya devlet ise kendi yönetim anlayışını Kıbrıs üzerinde şekillendirmiştir. Bu sebeple Kıbrıs, idari yapılanma bağlamında yüzyıllardır değişim ve dönüşümün merkezi haline gelmiştir. Akdeniz ve Orta Doğu üzerinde hegemonya kurmak isteyen ya da bu bölgeleri kontrolü altına alarak uluslararası ortamda güç

maksimizasyonu yapmak isteyen her devlet için Kıbrıs, mihenk taşı niteliğindedir (Şimşek vd., 2021: 28).

Bölgesel ve küresel güçlerin emelleri doğrultusunda önemi her geçen gün farklı boyutlara ulaşan ada, günümüzde iki idari yapılanmaya sahip bir konumdadır. Adanın güneyi üzerinde idari yapılanma sağlayan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne (Kıbrıs Cumhuriyeti) karşı, adanın kuzeyi üzerinde yapılanma sağlayan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bulunmaktadır. 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi tarafından alınan karar neticesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmiştir. Başkenti Lefkoşa, nüfusu 2011 verilerine göre 294.906, para birimi Türk Lirası ve yüzölçümü 3355 kilometre kare olan ülke, uluslararası aktörlerin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu üzerinde şekillenen emelleri yüzünden uluslararası ortamda tanınmamaktadır (Önalın, 2017: 99-100).

Kıbrıs Adası özelinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, sahip olduğu coğrafya dolayısıyla büyük öneme sahiptir (Tamçelik, 2009: 266). Bulunduğu coğrafya ile Akdeniz'e, Hint Okyanusu'na, Asya ve Afrika kıtalarına hakim olan Kıbrıs, yüzyıllardır bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin cazibe merkezi olarak görülmüştür. Kıbrıs'ın, yeryüzünün en büyük deniz ulaşım bölgesi üzerinde kurulu olması ve yapılan deniz ticaretinin kontrolü noktasında stratejik bir noktada bulunması, adanın önemini her geçen gün arttırmaktadır. Bu durum uluslararası arenada var olan aktörlerin, Kıbrıs'ı dünya egemenliği noktasında bir üs olarak kabul etmesine neden olmuştur (Tamçelik, 2009: 268).

Jeopolitik ve jeostratejik değeri yüzyıllardır süren Kıbrıs, son dönemde içinde bulunduğu Doğu Akdeniz coğrafyasında yapılan çalışmalar sonucu keşfedilen hidrokarbon kaynakları ile yeni bir avantaj elde etmiştir. Ancak elde edilen bu avantaj, bazı sorun ve riskleri de beraberinde getirmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları, adanın güneyinde yer alan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanları ile ilgili sınır problemleri yaşamasına neden olmuştur. Ancak bu durum her ne kadar iki aktör arasındaki bir sorunu oluşturuyor gibi görölse de bölge devletleri ve hatta küresel güçlerin de taraf olduğu bir sorun şeklini almıştır. Deniz yetki alanlarında yaşanan bu sorun, Güney

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı aldığı kararlar başta olmak üzere bölge ülkeleri ve küresel güçlerle yapmış olduğu anlaşmalar neticesinde daha komplike bir hale bürünürken, öte yandan sorunun çözüm sürecini hem uzatmakta hem de zorlaştırmaktadır (Şafak, 2015: 1).

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tek taraflı egemenlik yetki alanı ilan ederek, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ait olan alanı kendi egemenlik alanlarına dahil etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bu hamlesi ile amaçlarından birini gerçekleştirmiş ve egemenlik alanı sınırlarını genişleterek, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin egemenlik alanlarının daralmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Rum Yönetimi, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde hakkından fazla alan üzerinde hak elde ederek, Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarından daha fazla yararlanma amacına ulaşmaya çalışmıştır. Bu durum Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ekonomik bağlamda güçlenmesini olanaklı hale getirmektedir. Ancak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti haklı olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin faaliyetlerine itiraz etmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin haksız egemenlik alanı ilan etmesinden doğan haksız enerji keşiflerinde kendisinin de hakkı olduğunu savunmaktadır. Türkiye'ye göre Kıbrıs Adası üzerindeki mevcut durum, KKTC halkının haklarının gaspı niteliğindedir. Bu durum hem uluslararası hukuka aykırı, hem de uluslararası hukukta bulunan hakkaniyet ve nisfet ilkesini yok sayan bir özelliğe sahiptir. Türkiye bu konuda KKTC'nin haklarını desteklemekle birlikte keşfedilen enerji kaynaklarının KKTC'ye ait olduğunu savunmaktadır. Keşfedilen kaynakların nasıl işletileceği konusunda ise iki aktör ortak paydada karar vermelidir.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının araştırılması ve işletilmesine dair diğer bir yaklaşım ise araştırmacılar tarafından öne sürülmektedir. Araştırmacılara göre Doğu Akdeniz üzerinde Kıbrıs Adası'nın önemi, yadsınamaz bir gerçektir. Adada iki etnik yapı arasında yıllardır süren mücadelenin keşif çalışmaları neticesinde daha sakin bir hale gelmesi mümkün görülmektedir. Ada çevresinde keşfedilen enerji kaynakları, iki aktöre de ekonomik bağlamda katkı sağlayacaktır. Bu sebeple bu aktörlerin enerji bağlamında birlikte çalışması, iki aktörün de geçmişten süregelen problemlerinin azalmasına olanak sağlayacaktır. Bu durum, iki aktörün tarihsel

bağlamda yaşadıkları gerginliğin yerini sakinliğe teslim etmesine yardımcı olacaktır (Haliloğlu, 2017: 61-63).

2.2. Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki Rekabeti ve GKRY-KKTC Yansımaları

Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmelerin ardından Türkiye, 21 Temmuz 2020'de NAVTEX diğer bir deyişle denizcilere duyuru yayınlamıştır. Türkiye'nin yayınlamış olduğu NAVTEX'e istinaden Doğu Akdeniz'de keşif çalışmaları yapacağını, uluslararası ortamda ilan etmiştir. Türkiye'nin bu hamlesinin ardından Yunanistan, Türkiye'nin keşif çalışmalarına dahil ettiği alanlar üzerinde kendi kıta sahanlığının bulunduğunu, Türkiye'nin bu alanda yapacağı keşiflerin ise uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir. Ancak Yunanistan, bahse konu iddiasını kendi kara sınırının takribi 580 km uzaklığında yer alan Meis adasına dayandırmaktadır. Türkiye ise Yunanistan'ın iddiasının uluslararası hukuka aykırılığını gündeme getirmiş, Yunanistan'ın iddiasının, havza üzerindeki büyük çıkar emellerinin bir parçası olarak yorumlamıştır. Bu sebeple Türkiye, Doğu Akdeniz'deki keşif çalışmalarına devam ederken öte yandan iki aktör arasındaki gerilimin barışçıl çözüm yolları ile son bulmasına yönelik çağrılarını yinelemiştir. Türkiye'nin ikili diyalog çağrılarına karşılık Yunanistan, Türkiye'nin keşif çalışmalarına devam ettiği süreç içerisinde Türkiye ile diplomatik hiçbir görüşme yapmayacağını, istikşafi diğer bir deyişle keşif amaçlı hiçbir görüşmede bulunmayacaklarını belirtmiştir (Erdem, 2022: 115).

21 Temmuz 2020 tarihinde Türk hükümetinin, Oruç Reis araştırma gemisi ile Doğu Akdeniz'de NAVTEX ilan etmesi, Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerilimin artmasına neden olmuştur. İki aktör arasındaki gerilimin barışçıl çözüm yollarıyla görüşülmesi amacıyla Almanya, iki ülke arasındaki görüşmelerde arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak görüşmelerin başlayacağı tarihten yalnızca bir gün öncesinde yani 6 Ağustos'ta Yunan hükümeti, Mısır ile deniz yetki alanlarının sınırlarına ilişkin bir anlaşmanın tarafları olduklarını açıklamıştır. Bu süreç içerisinde Türk hükümeti, NAVTEX yayınlamasına rağmen, araştırma gemisini her ne kadar "bakım amacıyla" limana geri çektiğini beyan etse de aslında Türk

hükümeti, ikili ilişkilerin zarar görmemesi ve "iyi niyet göstergesi" olarak Oruç Reis araştırma gemisini limana çekmiştir. Ancak 6 Ağustos tarihinde Yunanistan'ın yapmış olduğu açıklama ile Türkiye, 10 Ağustos tarihinde Doğu Akdeniz'deki çalışmalarına yeniden başlayacağını ilan etmiştir (Uygun, 2021: 75). Yunan hükümetinin Doğu Akdeniz bölge ülkelerinden Mısır ile yapmış olduğu anlaşma, hem ikili ilişkilerin düzeltilmesinde etkin bir rol oynayacağı düşünülen müzakerelerin hem de Alman hükümetinin arabuluculuk faaliyetlerinin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerine 10 Ağustos tarihinde yeniden başlayacağını duyurması ile birlikte konu, Avrupa Birliği'nin gündem meselesi haline gelmiş ve konuyla ilgili Avrupa Birliği dışişleri bakanları olağanüstü toplantıda bir araya gelmiştir. Toplantı sonrasında Avrupa Birliği, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de tartışmalı bölgede yapmış olduğu keşif faaliyetlerini durdurması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu açıklamanın ardından Türk hükümeti, Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri konusundaki kararlılığını belirtmek amacıyla NAVTEX ilanlarına devam etmiş, 16 Ağustos tarihinde "Yavuz" gemisinin çalışmalara devam edeceğini ve 23 Ağustos tarihinde ise "Oruç Reis" araştırma gemisi için NAVTEX ilan ederek, çalışmaların 27 Ağustos tarihine dek devam edeceğini bildirmiştir (Uygun, 2021:75).

Yunanistan ve Türkiye arasındaki bahse konu anlaşmazlığın çözümü noktasında Almanya'nın her ne kadar doğrudan teması olmuş olsa da anlaşmazlığa dahil olan bir diğer aktörün ise Amerika Birleşik Devletleri olduğunu söylemek mümkündür. Amerika Birleşik Devletleri, iki aktör arasındaki gerginliğin artmasını engellemek amacıyla yaptığını beyan ettiği eylemler, bölgede ve iki aktör arasındaki gerilimin tırmanmasına olanak sağlamıştır. 24 Ağustos tarihinde Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri, Girit adasının güneyinde ortak deniz tatbikatı gerçekleştirmiştir. Bahse konu tatbikat, Doğu Akdeniz ülkesi olmayan Amerika Birleşik Devletleri'nin artık Doğu Akdeniz'de ortak faaliyetler yürütebildiğinin bir göstergesi ayrıca Doğu Akdeniz'de her geçen gün artan aktör sayısı anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan'ın yapmış olduğu ortak tatbikata karşı İtalya ve Türkiye, 25 Ağustos'ta ortak tatbikat yapmıştır. 25 Ağustos tarihinde dönemin Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Josef Maas, Ankara ve Atina

ziyaretlerinde bulunmuş ve iki aktör arasındaki gerilimin barışçıl çözüm yollarına ilişkin temenni ve teşviklerde bulunmuştur. 26 Ağustos tarihinde ise dönemin Amerika Birleşik Devletler Başkanı olan Donald Trump, Kyriakos Mitsotakis ve Recep Tayyip Erdoğan ile telefon görüşmesi sağlayarak iki ülke arasındaki gerilimin son bulmasına yönelik uyarıda bulunmuştur. 27-28 Ağustos tarihlerinde ise Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilimin ardından bahse konu anlaşmazlığı Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında ele almıştır. Toplantının ana konusu olan anlaşmazlık üzerinde görüşmeler yapılmış olsa da toplantı sonucunda Türkiye'ye Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu eylemler karşılığında yaptırım tehdidi ile sonuçlanmıştır.

Uluslararası arenada Türkiye'nin aleyhinde hamlelerde bulunan yalnızca Avrupa Birliği değildir. Avrupa Birliği'nin bahse konu hamlesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin de Türkiye aleyhinde kararı bulunmaktadır. Bu karara göre Amerika Birleşik Devletleri, 1 Eylül tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne uygulamış olduğu silah ambargosunu kaldıracaktır. ABD'nin almış olduğu bu karar, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin silahlanmasına kolaylık sağlayacaktır. Elbette bu durum Türkiye tarafından olumlu karşılanmamış ve Türk hükümeti bu kararı "iki ulusun denkliliği ve dengesini yok saymak" olarak tanımlamıştır. ABD'nin kararı karşısında Türk hükümeti Kıbrıs adası ile ilgili olarak Kıbrıs'ta yaşayan Türk halkının güvenliğini güvenceye alacak hamleleri yapacağını bildirmiştir (Uygun, 2021:75-76).

Eylül ayı itibari ile Yunanistan, Türkiye'nin "Doğu Akdeniz'deki gerilimi arttıracak faaliyetler" olarak gördüğü birtakım eylemler gerçekleştirmiştir. Bu eylemlerin büyük bir kısmı Ege ve Doğu Akdeniz'de bulunan adaların silahsızlandırılmış statüsünün ihlali ile alakalıdır. 13 Eylül 2020 tarihinde Yunanistan, Meis Adası'na Deniz Kuvvetleri aracılığıyla askeri konuşlandırma yaparak, adaların silahsızlandırılmış statüsünün ilk ihlaliyi yapmıştır. 14-18 Eylül tarihleri arasında Türk hükümetinin erteleme taleplerine karşın Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan, Batı Trakya'da ortak tatbikat düzenlemiştir. 15 Eylül'de Sakız Adası'nda tatbikat düzenleyeceği hakkında NAVTEX yayınlamış ayrıca Sakız, Rodos gibi adalarda da hava tatbikatları gerçekleştirmiştir. Yunan hükümetinin, Türkiye'nin Cumhuriyet Bayramı olan 29 Ekim 2020 tarihinde iki farklı tatbikat duyurusunda bulunmuş olması,

Türkiye'nin karşı hamlede bulunmasını zorunlu hale getirmiş ve Türkiye, Yunanistan'ın milli günü olan 28 Ekim'de tatbikat yapacağını ilan ederek Yunanistan'a misillemede bulunmuştur. Bahse konu gelişmelerin haricinde Yunanistan'ın İsrail ile anlaşma sağlanması halinde İsrail'den temin edeceği insansız hava aracının adalara konuşlandırılacağı haberinin basında yer alması, Fransa'dan ise savaş jetleri temin etmesi, Yunanistan'ın Ege ve Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin askerileştirme çabası içerisinde olduğunun göstergesidir. Öte yandan Yunan tarafının tezlerine göre ise Türkiye, Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu eylemler neticesinde uluslararası hukuka aykırı hareket etmekte ve Doğu Akdeniz'deki istikrarı kötü yönde etkilemektedir (Uygun, 2021: 76-77). Tüm bu eylemler genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de çıkar ve haklarını korumak adına gereken eylemleri gerçekleştirdiği ve kendi çıkarları haricinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de hak ve çıkarlarını gözetmediği sonucuna ulaşılabilmektedir (Salahov, 2023: 1843).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştirmiş olduğu tüm faaliyetler ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası, Yunanistan'ın havza üzerindeki büyük emellerinin önünü kesmek, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'de yapmış olduğu eylemler dolayısıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin hak ihlallerinin önüne geçmek gibi amaçlara sahiptir. Öte yandan havzada keşfedilen enerji kaynakları göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin havza üzerinde keşif ve sondaj çalışmalarında etkin bir aktör olarak rol alması, Türk hükümeti için kaçınılmaz bir Doğu Akdeniz siyaseti haline gelmiştir. Yine böyle bir durumda uluslararası arenada mevcut aktörlerin Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi saf dışı bırakma, kısıtlı bir alana hapsedme emellerinin de önüne geçecektir (Uygun, 2021: 77-78).

Bölüm Değerlendirmesi

Tezin son bölümünde konu, Doğu Akdeniz'deki rekabetin Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yansımaları çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda öncelikle Suriye iç savaşının Doğu Akdeniz'e etkileri ardından Kıbrıs geriliminin Doğu Akdeniz'e etkileri ve sonrasında Libya iç savaşının Doğu Akdeniz'e etkileri, son olarak ise Arap-İsrail sorunlarının Doğu Akdeniz'e etkileri başlıkları altında bölgesel güçler arasında yaşanan gerilimlerin Doğu Akdeniz'e etkileri üzerine tartışılmıştır. Yine aynı bölümde Türkiye-KKTC ve Yunanistan-GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki gelişmelere yaklaşımları önce Kıbrıs adasının tanımı, coğrafi konumu, jeopolitik ve jeostratejik önemi ile ele alınmış ardından Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki mevcut rekabetleri üzerinden KKTC ve GKRY yansımaları incelenmiştir.

Doğu Akdeniz bölge ülkelerinden olan Suriye'de yaşanan iç savaş, ülkeyi kendi içerisinde bölünmeye itmiştir. Birbirinden oldukça farklı siyasi yapıların, çeşitli dini ve mezhepsel görüşlerin ve farklı ittifak gruplarının varlığı, Suriye'de meydana gelen iç savaşın çözümünü komplike hale getirmektedir. Bu durum Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmeler sonucu varlığını Doğu Akdeniz'de etkin bir konuma getirmek isteyen Rusya için bir fırsat olarak görülmüştür. 1971 yılından beri Suriye'nin güneyinde yer alan ve Akdeniz'e kıyısı bulunan Tartus Limanı'nda askeri bir üsse sahip olan Rusya, Suriye'de iç savaşın patlak vermesiyle ekonomik ve siyasi bağlamda güç maksimizasyonunu arttırmak amacıyla üssü yeniden yapılandırmıştır. Bu durum Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkinliğinin artmasına ve havza üzerindeki aktör çeşitliliğinin artmasına neden olmuştur.

Kıbrıs adası üzerinde geçmişten günümüze devam eden, iki farklı etnik yapı arasında yaşanan bir milliyetçilik sorunu mevcuttur. Yine geçmişten günümüze ada üzerinde Türkiye ve Yunanistan'ın rekabeti, anlaşmazlık ortamı da adada zaman zaman tansiyonun yükselmesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında yaşanan gelişmeler ise taraflar arasında deniz yetki alanları uyuşmazlığını yeniden gündeme getirmiş ve gerilimin artmasına neden olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kendi egemenlik alanına dahil olduğunu iddia ettiği parseller üzerinde

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarının bulunması ve GKRY'nin bu hakların ihlalinde küresel güçlerden destek alması sorunu daha komplike hale getirmektedir.

Libya iç savaşında ise pek çok farklı devletin, çeşitli gerekçelerle, yaşanan çatışmanın içerisinde yer aldığı gözlemlenmektedir. Küresel aktörlerin de Libya iç savaşına dahil olmasıyla Libya'daki yaşanan iç savaşın tahribatı daha da büyümüştür. Doğu Akdeniz'de bölge ülke olma özelliğine sahip olan Libya'ya, küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki menfaatleri çerçevesinde yaklaşması, sorunun çözümünü güç kılmaktadır.

Arap-İsrail sorunlarında ise 1948, 1967 ve 1973'te meydana gelen üç savaş, Arap devletleri ve Filistin açısından kayıplarla neticelenmiştir. Kuruluşundan itibaren İsrail'in hemen her konuda destekçisi olan Amerika Birleşik Devletleri ve diğer batılı güçler, İsrail'in Filistin ve Arap toprakları üzerindeki yayılmacı politikasına sessiz kalmışlardır. 1982 senesinde ise İsrail'in Lübnan'ı işgali ile Arap-İsrail sorununda aktör artışı yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu aktör artışı, zaman içerisinde Doğu Akdeniz'de enerji keşiflerinin yapılması ile daha da artmış ve küresel güçlerin Arap-İsrail sorununu öne sürerek Doğu Akdeniz'de çıkarları doğrultusunda var olma çabalarının ivme kazanmasına neden olmuştur.

Kıbrıs ise tarihi boyunca coğrafi konumu itibariyle jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olmuştur. Tarih boyunca pek çok devletin önem atfettiği bir statüye sahip olan Kıbrıs, Türkiye için ayrı bir öneme sahiptir. Adada bulunan etnik kimlik ve Türkiye'nin Kıbrıs için vermiş olduğu mücadele, Türkiye açısından Kıbrıs'ın önemini kanıtlar niteliktedir. Yakın tarihte Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları ile yeni bir statü elde eden Kıbrıs, uluslararası arenada cazibe merkezi konumuna gelmiştir. Kıbrıs'ı Doğu Akdeniz'in kontrolü noktasında bir üs olarak görülmeye başlanması ve ada çevresinde enerji kaynaklarının keşfi, adanın var olan jeopolitik ve jeostratejik değerinin artmasına neden olmuştur. Ancak Kıbrıs üzerinde GKRY'nin yapmış olduğu hamleler, KKTC'nin haklarının ihlaline neden olmaktadır. GKRY'nin kendi egemenlik yetki alanlarında olduğunu iddia ettiği alanlar üzerinden sondaj çalışması yapılması adına parseller üzerinden ihaleye çıkması, KKTC'nin egemenlik yetki alanını sınırlamakta ve hak ihlaline sebebiyet vermektedir. Bahse konu

anlaşmazlığa Türkiye ve Yunanistan'ın da taraf olduğu bu durum, küresel güçlerin de dahil olmasıyla daha karmaşık bir hale bürünmüştür.

SONUÇ

Doğu Akdeniz'in dünyanın doğusu ile batısını birleştiren bir köprü vazifesinde olması, yine dünyanın en değerli ticaret yolları üzerinde kurulu olması ve üç kıtayı birleştiren bir kavşak görevini üstlenmesi, Doğu Akdeniz'e atfedilen jeopolitik ve jeostratejik önemin örneklerinden yalnızca birkaçını oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz bulunduğu coğrafi konum sebebiyle, tarih boyunca uluslararası arenanın cazibe merkezi konumunda olmuştur. Jeopolitik teorilerde de Doğu Akdeniz'in önemi, doğrudan veya dolaylı şekilde ele alınmıştır. Tüm bu sebepler, Doğu Akdeniz'in başta bölge ülkeleri olmak üzere uluslararası ortamda bulunan aktörlerin stratejilerinde yer almasını sağlamıştır.

Yakın tarihte Doğu Akdeniz'de yapılan keşif çalışmaları neticesinde keşfedilen enerji kaynakları, hemen her devletin Doğu Akdeniz'deki güç dengesini, kendi lehine çevirme amacı gütmesine neden olmuştur. Havza üzerinde keşfedilen rezervler, bölgeye ekonomik bağlamda yeni bir boyut getirmiştir. Ancak havzanın elde ettiği bu yeni kazanım, bölge ülkeleri başta olmak üzere uluslararası ortamda krizleri ve çıkar çatışmalarını da gün yüzüne çıkartmıştır. Doğu Akdeniz üzerinde kontrol sağlayabilmek ve havza üzerinde kendine yer bulabilme amacı güden bazı aktörler, bölge ülkelerinde yaşanan iç karışıklığa ve çıkar çatışmalarına dahil olmuştur. Bu sayede bazı aktörler, Doğu Akdeniz'de kendine yer bulabilme amacını gerçekleştirmiştir. Havza üzerinde yaşanan gelişmelere karşılık havza üzerinde her geçen gün artan aktör sayısı, Doğu Akdeniz'deki istikrarın devamlılığını zorlaştırmakta ve havza üzerinde yaşanan sorunları daha komplike bir hale getirmektedir.

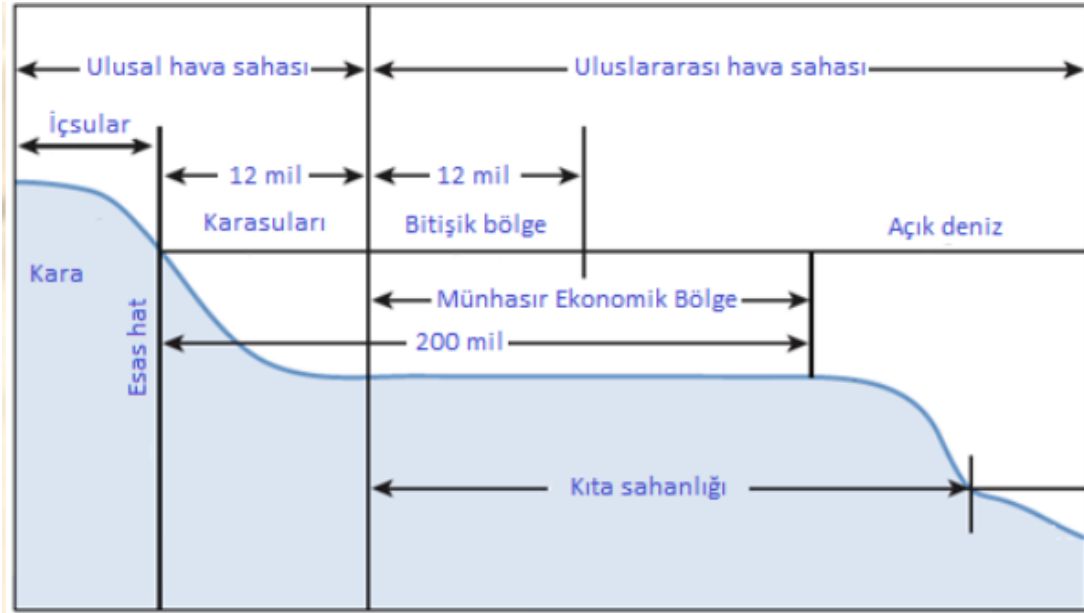
Bu bağlamda kendi çıkarları doğrultusunda, uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak, tek taraflı ilan etmiş olduğu egemenlik yetki alanlarında araştırma ve sondaj faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için ihaleye çıkan devletler, bölge devletlerinin egemenlik alanlarını ihlal etmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne ait egemenlik alanları üzerinde hak iddia etmesi ve bu alanlar üzerinde ihaleye çıkması da konuya örnek niteliğindedir. Uluslararası ortamda bulunan aktörlerin, Doğu Akdeniz'de enerji bağlamında meydana gelen gelişmeler

neticesinde her geçen gün önemi artan Doğu Akdeniz üzerinde bölgesel ve küresel güçlerin yeni stratejilerini şekillendirdikleri ve güç mücadelesinin yaşandığı bir oyun tahtası formunu almıştır.

Çalışmada ele alınan süreç, Doğu Akdeniz'in tarihi boyunca var olan jeopolitik ve jeostratejik öneminin, keşfedilen enerji kaynakları ile yeni bir boyutta incelenbilmesinin olanaklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine çalışma, keşfedilen enerji kaynaklarının, Doğu Akdeniz jeopolitikasındaki yeri ve önemini göstermiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının, havza üzerinde egemenlik yetki alanları sınırlandırması konusunda uyumsuzluklara yol açtığı da çeşitli örneklerle ele alınmıştır. Çalışma, Doğu Akdeniz'in jeopolitik öneminin yapılan keşifler sonucunda daha da artacağı yönünde bir sonuca ulaşmıştır. Yine bu bölgenin artan değeri ile bölgedeki aktör sayısının da doğru orantılı şekilde artacağı sonucuna ulaşılmış, bölgesel ve küresel aktörlerin yeni Doğu Akdeniz siyasetlerinin yalnızca enerji bağlamında ele alınmaması gerektiği, siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda da incelenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bölgesel ve küresel güçlerin enerji politikalarının, bölge aktörlerinden Türkiye ve KKTC'ye olumlu ve olumsuz etkilerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Haritalar ve Tablolar

Şekil 1: Ulus devletlerin denizlerde belirleyebilecekleri yetki alanları

Kaynak: (Balık, 2018: 87).

Şekil 2: Doğu Akdeniz haritası

Kaynak: (Aksoy, 2016: 1).

Şekil 3: Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri

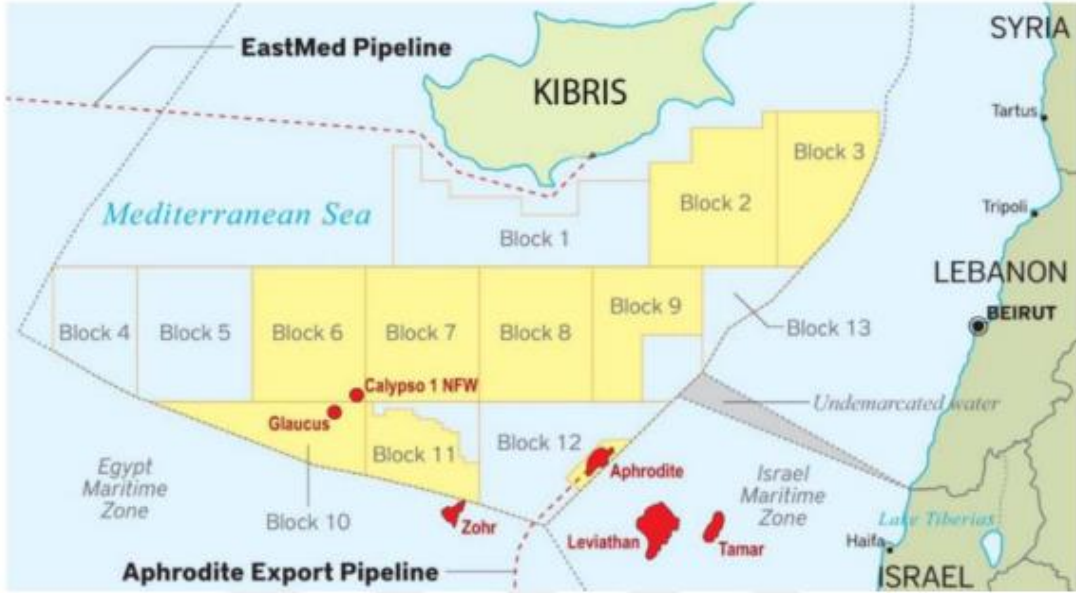
Kaynak: (Aksoy, 2016: 11).

Şekil 4: 2017 Yılı İtibariyle Dünya Üzerindeki Mevcut Çatışma Alanları

Kaynak: (Kedikli&Çalağan, 2017: 124).

Şekil 5: Doğu Akdeniz üzerindeki gaz sahaları

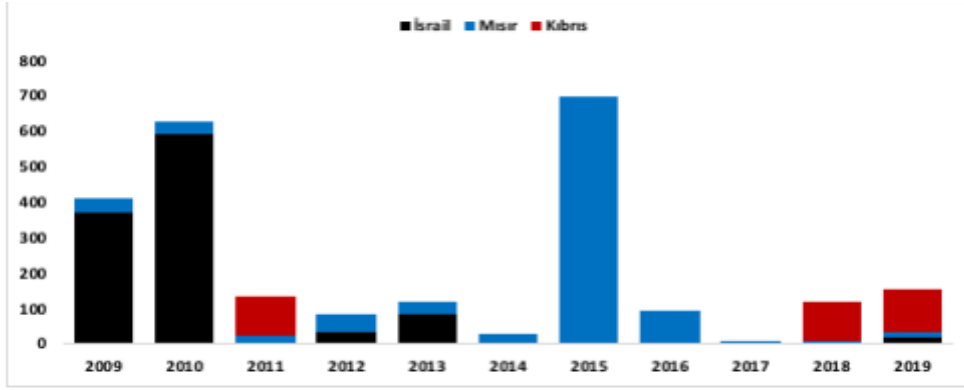
Kaynak: (Yaşot, 2022: 64).

Şekil 6: İsrail ile Lübnan arasında anlaşmazlığa sebep olan tartışmalı bölge (İhtilaflı Bölge)

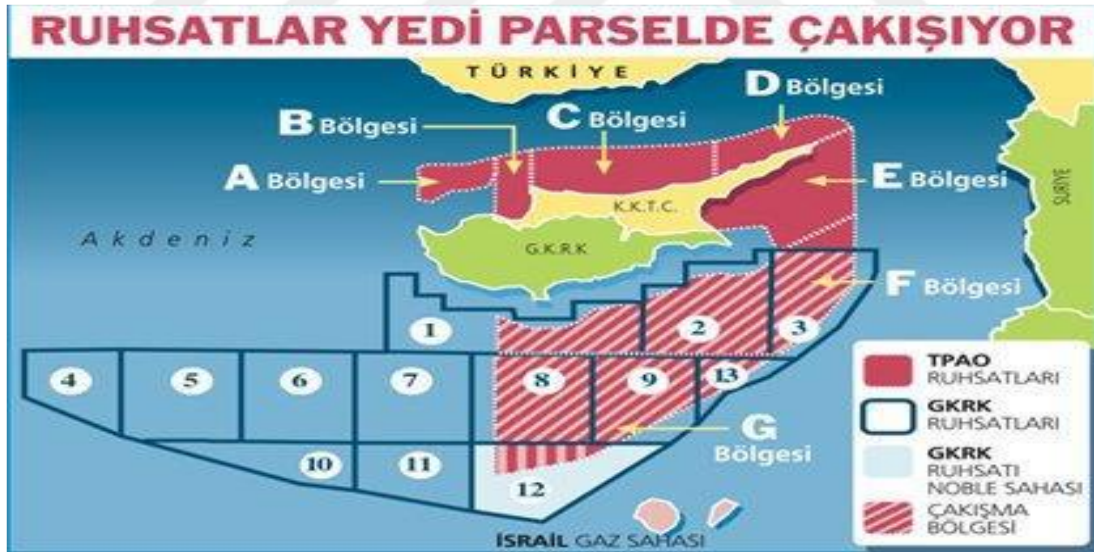
Kaynak: (Özekin, 2020: 17).

Şekil 7: Doğu Akdeniz havzasında yapılan doğal gaz keşifleri (2009-2019 yılları arası, Milyar Metreküp cinsinden)

Kaynak: (Kavaz, 2020: 4).

Şekil 8: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Enerji Firmalarına Ruhsat Vermiş Olduğu 13 Parsel ve Türkiye ile Uyuşmazlık Alanları

Kaynak: (Savrun, 2018: 151).

Şekil 9: Afrodit'in Konumu

Kaynak:(Hava, 2020: 685).

Şekil 10: Deniz Anlaşmaları Sınırları

Kaynak: (Yaycı, 2020: 35).

Şekil 11: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti) coğrafi konumu

Kaynak: (Önalan, 2017: 100).

KAYNAKÇA

ACER, Y. (2021). Uluslararası Yargı Kararları Temelinde Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları (1. Baskı). SETA Kitapları.

ACER, Y. (2022). EastMed Projesinde Dönüm Noktasına Mı Geliniyor?. SETA Perspektif,(326), 1-6.

AKPINAR, K. (TRT Haber), EastMed Projesi Çöktü: Alternatifler Neler?. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/eastmed-projesi-coktu-alternatifler-neler-650450.html>, (Erişim: 15 Nisan 2024).

AKSOY, M. (2016). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. INSAMER, Eylül 2016.

AKSOY, M. (2020). Rusya'nın Enerji Politikası ve Doğu Akdeniz. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz (Editör.), İçinde, Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, Ortadoğu Yayınları (ss. 303-324).

ARIDEMİR, H. (2018). Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları Çerçevesinde Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 789-804.

ARSLAN, T. (2022). Kenar Kuşak Teorisi Bağlamında Doğu Akdeniz'de İttifaklar ve Türkiye'nin Güvenliği (2010-2018). Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi V. Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Konferansında sunulan bildiri, (s. 18-20). Beykent Üniversitesi & Doğuş Üniversitesi, İstanbul. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/79463390/KENAR_KU%C5%9EAK_TEOR%C4%B0S_%C4%B0_BA%C4%9ELAMINDA_DO%C4%9EU_AKDEN%C4%B0Z_DE_%C4%B0TT%C4%B0FAKLAR_VE_T%C3%9CRK%C4%B0YE_N%C4%B0N_G%C3%9CVENL%C4%B0%C4%9E%C4%B0_2010_2018_

AŞCI, M. E. (2020). Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemi ve Türkiye'ye Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ATAMAN, M., & GÜLER, M. Ç. (2020). Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz'de Çözümün Ön Şartı. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları, SETA Yayıncılık (ss. 33-57).

ATEŞOĞLU GÜNEY, N. (2020). Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları, SETA (ss. 129-158).

ATLAS, M. İ., İSTİKBAL, D. (2020). Rusya ve Çin'in Doğu Akdeniz Politikaları. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları, SETA (ss. 183-208).

BALIK, İ. (2018). Türkiye'nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları. Kent Akademisi Dergisi, 11 (1), 86-98.

BICCHI, F. (2011). The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of Euro-Mediterranean Relations. Mediterranean Politics, 16 (1), 3-19.

BOZKURT, K. (2018). Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 1 (1), 57-70.

BRAUDEL, F. (1990). Akdeniz: Mekan ve Tarih. Necati Erkurt (Çev.), Metis Yayınları.

BRZEZİNSKI, Z. (2005). Büyük Satranç Tahtası. Yelda Türedi (Çev.), İnkılap Kitabevi.

CAN, Ş. (2014). "Kurtarılmış Ada" Kıbrıs ve 1974 Barış Harekatı. Akademisyen Kitabevi.

DEMİREL, İ. H. (2013). Doğu Akdeniz Havzası Hidrokarbon (Petrol-Gaz) Potansiyeli. Sertaç Hami Başeren (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Boyut Tanıtım Matbaacılık (ss. 1-78).

DİZDAROĞLU, C. (2023). Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 6 (11), 1-22.

DİZDAROĞLU, C. (2023). Jeopolitik Güç Mücadelesi: Çin'in Doğu Akdeniz'deki Varlığı. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 6 (11), 1-22.

ERCAN, M., & ALGÜR, B. (2021). Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiğinin Türkiye'ye Etkileri. Anadolu Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2), 192-206.

ERDAĞ, R. (2013). Anadolu Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP)'nin Küresel Enerji Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. The Journal of Academic Social Science Studies, 6 (3), 867-877.

ERDEM, S. (2022). Doğu Akdeniz Sorunu Çerçevesinde Türkiye Yunanistan İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

ERENEL, F. (2021). Jeopolitik Teoriler ve Avrasya'nın Merkezinde Güç Savaşları. Avrasya Dosyası, 12 (1), 1-29.

ERMAN, K. (2017). Jeopolitik Teoriler ve Afganistan. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (11), 394-420.

ERSAL, M., KESER, A., & ERDURMAZ A. S. (2019). Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynakları ve Jeopolitik Etkisi. Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Editör.), İçinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt 1, Nobel Akademik Yayıncılık, (ss. 365-374).

ERTUĞRUL, Ü. E. (2017). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21 (1), 41-81.

GÖNÜL, C. O. (2019). Uluslararası ilişkiler Teorileri Açısından Akdeniz Coğrafyası. Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Editör.), İçinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt 1, Nobel Akademik Yayıncılık, (ss. 339-349).

HADJİPAVLİS, P. (2015). The Geopolitical Importance of the Eastern Mediterranean Airspace. Eastern Mediterranean Geopolitical Review, 1 (Fall 2015), 44-60.

HALİLOĞLU, G. (2017). Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi ve Enerji Güvenliği. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

HAMZAOĞULLARI, M. E. (1996). Jeopolitik Kavramı ve Günümüz Jeopolitiği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HAVA, H. T. (2020). Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16 (35), 675-706.

<https://uret.com.tr/avrupanın-dogal-gaz-ihciyaci/>, (Erişim: 14 Nisan 2024).

International Hydrographic Organization. (1953). Limits of Oceans and Seas. International Hydrographic Organization.

İŞCAN, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 1 (2), 47-79.

KAVAZ, İ. (2018). Türkiye'nin Enerji Merkezi Olma Sürecinde TANAP Projesi. SETA Perspektif, (199), 1-6.

KAVAZ, İ. (2020). Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz. Anadolu Strateji Dergisi, 2 (2), 1-14.

KAVAZ, İ. (2020). Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz. Anadolu Strateji Dergisi, 2 (2), 1-14.

KAYA, İ. S. (2017). Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler (1. Baskı). Adalet Yayınevi.

KEDİKLİ, U., & ÇALAĞAN, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. Sosyal Bilimler Metinleri Dergisi, 2017 (1), 120-138.

KEMİKSİZ, N. N. (2018). Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları. Journal of Awareness, 3 (Özel sayı), 127-144.

KESER, U., & AK, G. (2020). Tarih, Hukuk, Politika ve Aktörler; Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Strateji ve Güvenlik (1. Baskı). Hiper Yayın.

KILIÇASLAN, E. (2019). Libya'nın Akdeniz Bölge Politikası ve Siyasal İletişim Bağlamında Yeni Jeopolitik Dengeler. Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker (Editör.), İçinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt 1, Nobel Yayıncılık (ss. 438-451).

KODAY, Z. (1998). Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi. Türk Coğrafya Dergisi, (33), 419-428.

KOZANHAN, M. K. (2019). Deniz Hukukunun Gelişimi ve Devletin Açık Denizlerdeki Egemen Hakları. Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi, 1 (3), Kasım Yayımları, 6-15.

KUM, A. (2020). Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

KÜRBÜZ, L. (2016). Doğu Akdeniz Münhasır Ekonomik Bölge Uyuşmazlığı ve Doğu Akdeniz'deki Potansiyel Enerji Kaynaklarının Analizi. Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

MACKINDER, H. J. (1942). Democratic Ideals and Reality. National Defense University Press.

MAMMADLİ, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Bölgesel Güvenliğe Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

ÖNALAN, G. O. (2017). Enerji Denkleminde Kıbrıs Sorunu. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

ÖZÇELİK, S. (2021). ABD'nin Doğu Akdeniz Politikası. Abdullah Aydın, Murad Duzcu (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz'de Yeni Güç Mücadelesi Enerji, Güvenlik ve Diplomasi, Çizgi Kitabevi (ss. 83-96).

ÖZDEMİR, V., & HASAN, B. (2018). Uluslararası Ekonomi Politik Bir Değerlendirme: Karadeniz ve Doğu Akdeniz Deniz Alanları Sorunu. Turkish Studies, 13 (22), 401-416.

ÖZEKİN, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 16 (33), 1-51.

ÖZTÜRK, T., & İRFANOĞLU, E. (2021). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitiğin Önemi. Akdeniz İİBF Dergisi, 21 (1), 17-27.

POLAT, F. (2020). Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Libya Politikaları. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Burhanettin Duran (Editör.), İçinde, Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları, SETA Yayıncılık (ss. 209-228).

SALAHOV, K. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Deniz Jeopolitiğinde Doğu Akdeniz. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (5), 1831-1844.

SANCAK, K. (2019). Deniz Hukukuna İlişkin Temel Egemenlik Alanları Bağlamında Arktik'teki İhtilaflı Alanlar ve Hukuki Durum. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, (23), 17-34.

SAVRUN, E. (2018). Doğu Akdeniz ve Ege Adaları Enerji Koridoru Üzerinden Megali İdea ve Yeni Soğuk Savaş Senaryoları. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4 (7), 141-160.

SEZERER, S. (2007). 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Bilimsel Deniz Araştırmalarına Etkileri ve Türkiye'nin Durumu. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü, İstanbul.

SINIR ÇEBİ, G., KANTAR, G. (2021). Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (1), 29-43.

SPYKMAN, N. J. (2020). Coğrafya ve Dış Politika: Kenar Kuşak Teorisi. Alperen Kürşad Zengin (Çev.), Doğu Kütüphanesi Yayınları.

SÜRMELİOĞLU PARLAR, D. (2022). Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Libya. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (23), 87-111.

ŞAFAK, E. (2015). Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarına İlişkin Hukuki ve Siyasi Sorunlar. Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

ŞAHİN, G. (2019). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 15 (29), 199-230.

ŞAHİN, İ., GÜNDAR, A. (2021). Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Siyaseti. Tayyar Arı, Mesut Hakkı Caşın (Editör.), İçinde, Uluslararası Güç Mücadelesinin Yeni Arenası Doğu Akdeniz, İdeal Kültür Yayıncılık (ss. 43-66).

ŞAHİN, M. (2019). Akdeniz: Doğu-Batı Arasındaki Köprü ve Medeniyetler Buluşması. Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Editör.), İçinde, Akdeniz Jeopolitiği Cilt 1, Nobel Akademik Yayıncılık, (ss. 3-13).

ŞİMŞEK, O., ARIK, T., & TAĞAL, İ. (2021). Doğu Akdeniz'in Kilidi Kıbrıs (1. Baskı). Gece Kitaplığı.

TAMÇELİK, S. (2009). Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi. ODTÜ Yayıncılık.

TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı). <https://www.tanap.com/tanap-projesi>, (Erişim: 14 Nisan 2024).

U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. (2022). Country Analysis Executive Summary: Egypt. U.S.: U.S. Energy Information Administration.

UYGUN, A. G. (2021). Doğu Akdeniz'de Paylaşım Rekabeti: Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve Avrupa Birliği'nin Tutumu. TYB Akademi Dergisi, 11 (31), 69-89.

ÜLGER, İ. K. (2020). Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Siyaseti. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz (Editör.), İçinde, Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, Ortadoğu Yayınları (ss. 259-281).

ÜNAL ERİŞ, Ö. (2016). Enerji Politikası. Belgin Akçay, İlke Göçmen (Editör.), İçinde, Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar, Seçkin Yayıncılık (ss. 617-637).

YAŞOT, M. (2022). Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğini Etkileyen Çatışma Alanları: Ukrayna-Rusya, İran ve Doğu Akdeniz. Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

YAYCI, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. Bilge Strateji Dergisi, 4 (6), 1-70.

YAYCI, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri. Kriter Dergisi, 4 (42), 34-37. <https://kriterdergi.com/file/126/turkiye-libya-arasinda-imzalanan-munhasir-ekonomik-bolge-andlasmasin-in-sonuc-ve-etkileri>

YILMAZ, E. A. (2020). Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikasının Dünü ve Bugünü. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 1 (48), 27-48.

YORULMAZ, R., DEMİRDÖĞEN, O. (2020). Doğu Akdeniz'de Enerji Mücadelesi ve Türkiye. İsmail Numan Telci, Recep Yorulmaz (Editör.), İçinde, Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz, Ortadoğu Yayınları (ss. 19-51).